

sirp ja vasar

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU
HÄÄLEKANDJA 16. JUUNI 1972. A. XXXII AASTAKÄIK NR. 24 HIND 8 kop.

UUS LEND

Möödunud reedel oli «Estonia» kontserdisaalis Tallinna Riikliku Konservatooriumi 1972. a. lõpetajate kontsertaktus. Rektor Viktor Gurjev andis kätte diplomid 60 noorele, kes omandasid kõrgema muusika- ja teatralase hariduse.

KONSERVATOORIUMI lõpetasid klaveri erialal — Olga Djatškovskaja, Toivo Nahkur (prof. B. Luki ja dots. kt. E. Saare klass), Anu Nahkur (prof. kt. L. Mets), Mihhail Ostropolets, Heino Pajale (dots. kt. L. Semper) ja Liine Pebre (prof. kt. H. Sepp); viiuli erialal — Aime Keerdo (prof. kt. H. Laan), Sirje Pajale ja Mati Uffert (dots. kt. E. Lippus); tsello erialal — Evi Neppi (dots. kt. I. Juul); klarneti erialal — Ilmar Olesk (dots. J. Kaljaspoolik), laulu erialal — Ludmilla Dombrovskaja (dots. J. Siimon), Kaido Kuusik (prof. T. Kuusik), Maaja Läänemägi (dots. kt. L. Saul), Külliki Nuut (dots. V. Gurjev), Aime Soome ja Sirje Villemis (dots. kt. L. Issakova); kompositsiooni erialal — Jaanus Juul (prof. kt. A. Garšnek); muusikateaduse erialal — Jaan Audru, Anne Kärner (dots. kt. H. Taul), Tiina Šubin (dots. L. Normet) ja Maret Tomson (dots. kt. J. Jürisson); koorijuhtimise erialal (pildil all) Ene Kangron, Sirje Väärt (prof. G. Ernesaks), Monika Karm (dots. kt. H. Ilja), Helga Kuimet, Virve Männik (prof. kt. A. Ratassepp) ja Merike Pepik (prof. J. Variste); puhkpilliorkestri dirigeerimise erialal — Inda Hälvin ja Milvi Rookäär (dots. kt. E. Peäske).

Kauqõppe teel omandasid kõrgema muusikahariduse klaveri erialal Anu Tallinn (dots. kt. V. Lippus), trompeti erialal Peeter Zink (dots. kt. H. Orusaar), muusikateaduse erialal Leida-Tiia Järg, Katri-Julia Koppel (J. Jürisson) ja Tiina Turp (H. Taul), koorijuhtimise erialal Eeva-Maria Erss (G. Ernesaks), Vliu Maior (dots. K. Areng) ja Ludmilla Toon (H. Ilja) ning puhkpilliorkestri dirigeerimise erialal Juri Grigorenko (dots. kt. L. Vigla), Vladimir Nazarov ja Tiina Stüff (E. Peäske).

Lavakunsti erialal lõpetas konservatooriumi 19 noort: (pildil ülal koos kateedrijuhataja V. Pansoga) Helgi Annast, Toivo Arnover, Ivo Eensalu, Vello Janson, Rein Kotkas, Igor Kurve, Paul Laasik, Helle Pihlak, Kersti Raaq, Koit Randus, Siim Rulli, Tõnis Rätsep, Tõnu Saar, Katrin Sang, Jaak Tamleht, Raul Tammet, Peeter Tooma, Martin Veinmann ja Juhana Viiding.

TALLINNA MUUSIKAKOOLI lõpetasid tänava klaveri erialal — Jevgenia Hmelniškaja, Tatjana Savkova (õp. M. Orge), Tatjana Hritinina, Natalja Tsentser (R. Goznaja), Ursula Hoovi (L. Tamberg), Esta Kaju, Tatjana Otvagina (T. Luide), Natalja Kazarina, Anne Tedre, Alla Zubnova (L. Kõlar), Ellis Looke (U. Saare) ja Tiia Peterson (E. Ross); keelpillide erialal — Aaro Altpere, Tauno Tõnov (I. Rannap), Aleksander Jõgi (E. Klesment), Anne Järvela, Laine Kaljo (A. Matsova), Paul Himma, Ly Pasti (I. Kuus) ja Siiri Kodusaar (S. Orge); puhkpillide erialal — Sulev Ainomäe, Kalle Kasemägi (R. Kasemägi), Andres Lepnurm (E. Milkop), Mart Otsa (R. Saue), Tiit Tammar (H. Altrov) ja Aarne Ounapuu (H. Pille); rahvapillide erialal — Indiana Anutšina (V. Karu), Alidia Arike (J. Sommer), Erika Kütt, Henn Rebane (V. Tamman) ja Valentina Roguljova (H. Annion); laulu erialal — Tatjana Burlakova, Kai Elling (M. Sildos), Heli Halq (H. Noodla), Veera Kõitsina ja Svetlana Sergejeva (E. Lepa); koorijuhtimise erialal — Niina Hromõhh (P. Perens), Siiri Jaanus, Taimi Tamm (A. Üleoja), Loo Järvis, Heli Sentifolie (S. Mellik), Katrin Krabi (E. Oja), Mare Freeman, Helvi Treiblut (A. Dorbek), Sirje Raik (G. Floss), Anne Rannala (S. Vollmann) ja Nele Roosaar (O. Sau); muusikateooria erialal — Maris Männikoks (M. Kraavi).

Kauqõppe teel lõpetasid muusikakooli klaveri erialal — Reet Post (L. Kõlar), flöödi erialal Malev Kits (K. Vest), koorijuhtimise erialal — Evald Teras (E. Oja) ja Kersti Tiigison (S. Mellik).

Tallinna muusikakooli lõpetajate kontsertaktus on pühapäeval, 18. juunil kell 18 «Estonia» kontserdisaalis.

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline
Raamatukogu

TULIPUNKTIS

Eesti NSV koolinoorte III laulu- ja tantsupidu, mille ettevalmistused algasid juba kaks aastat tagasi, on nüüd kätte jõudmas. Lõppenud on suur eel-töö, millest võitis osa üle 35 000 laulja, tantsija ja pillimängija. Eel- ja kont-rollproovide põhjal sai õiguse tulla peole, mis on pühendatud V. I. Lenini nimelise Üleliidulise Pioneerorganisat-siooni 50. aastapäevale, 22 000 üldhari-duslike, 1000 keskeriõppeasutuste, 360 põllumajanduslike, 560 kutsekoolide ja 1500 lastemuusikakoolide (ja klubirin-gide) õpilast. See on tunduvalt rohkem, kui oli esinejaid eelmistel koolinoorte laulu- ja tantsupidudel. Koolinoored on kutsunud oma suurpeole rohkesti kü-lalisi teistest liiduvabariikidest, et nõn-da väljendada oma sõprustundeid ven-nasrahvaste vastu.

Esimesed peolised saabuvad Tallinna juba täna. Need on piirkondlikel üle-vaatustel parimaks tunnustatud noored tantsijad, kes homme kl. 10 alustavad J. Tombi nim. Kultuuripalees võistu-tantsimise finaali. Päev hiljem on kohal juba kõik tantsijad, et pealinna staa-dionidel viimistleda tantsupeo kava, mida esitatakse kolmel õhtul — 23., 24. ja 25. juunil — Komsomoli-nim. staa-dionil. Ka lauljatest ja pillimeestest saabuvad enne teisi tublimad — 70 koori ja 19 puhkpilliorkestrit, kes võist-levad 20. ja 21. juunil «Estonia» kont-serdisaalis ja 21. juunil J. Tombi nim. Kultuuripalees. Edasi järgnevad juba kõigi kooride ja orkestrite ühisharjutu-sed Lauluvaljakul.

Peopäeva, 24. juuni varahommikut kuulutavad orkestrihelid Toompeal, Harjumäel, hotelli «Viru» katusel ja mujal. Kell 12 süüdatakse igavesest tules laulupeotuli ja algab peoliste rongkäik Lauluvaljakule, kus kell 16 alustatakse suurt kontserti. Koore ja orkestreid juhatavad vabariigi nime-kad koorijuhid ja muusikapedagoogid.

Juba koolinoorte peo eelpäevadel hakkab meie pealinn vastu võtma teise suure muusikapidustuse, üleliidulise isetegevuslike kooride festivali «Tal-linn-72» külalisi. Nõukogudemaa pari-mate kooride kõrval võtavad sellest osa ka Euroopa vennalike sotsialismimaade ning põhjanaabri Soome koorid, kokku 27 kollektiivi. Festivali esimesel päe-val, 25. juunil võistleavad «Estonia» kontserdisaalis segakoorid, järgmisel päeval nais- ja meeskoorid. Õhtul kuu-leme samas võistluse parimate kont-seriti.

Rohkesti kontserte annavad lauljad sõpruskohtumistel Tallinna asutustes ja ettevõtetes, need aga tahavad omalt poolt kaasa aidata sellele, et siin veedetud päevad kõigile sisukaks, huvitavaks ja meelde jäävaks kujuneks. Külaliste laulukunstist saavad peale Tallinna osa ka vabariigi teised keskused: 27. juuni õhtul on kooride kontserdid veel Tar-tus, Pärnus, Viljandis, Rakveres, Pai-des ja Haapsalus. Pidustuste lõppakor-diks kujuneb suur sõpruskontsert 28. juuni õhtul Lauluvaljakul, kus esine-vad kõik festivalil osalenud kollekti-vid.

Mõlema peo organiseerijad on teinud suure töö pidustuste heaks kordami-nekuks. Laulu- ja tantsupidude kor-raldamise senised kogemused annavad põhjust loota, et ka tänavusuviseid suur-üritused igati õnnestuvad. Külalislahke, heatahtliku ja kor-rekte võrustajana saab otseste korral-dajate kõrval siin kaasa aidata vabariigi iga kodanik. Teh-kem siis kõik, et need Nõukogude Liidu 50. aastapäevale pühen-datud pidustused igati suure tähtpäeva vääriliseks kujunek-sid.

1972. A. NSV LIIDU RIIKLIKE PREEMIADE KANDIDAADID

Kirjandus-, kunsti- ja arhitektuuri-alaste Lenini preemiate ja NSV Liidu Riiklike Preemiate Komitee teatab, et osavõtuks 1972. aasta NSV Liidu riikli-ke preemiate konkursist on välja vali-tud järgmised kandidaadid:

KIRJANDUSE ALAL

1. Ramz Babadžan. Poeem «Elav vesi».
2. E. Bukov. Värsiraamat «Tuuletiib ja poem «Nooruslaul».
3. Oless Gontšar. Romaan «Tšuklon».
4. Mustai Karim. Värsiraamat «Aas-tatele järele».
5. A. Makajonok. Näidendid: «Põru-nud prohvet», «Tribunal».
6. J. Rõtheu. Romaanid: «Segane une-nägu», «Härmatis lävel».

MUUSIKA ALAL

1. E. Balsys. Oratoorium «Ärge puu-tuge sinist gloobust».
2. R. Stšedrin. Oratoorium «Lenin rahva südames», ooper «Mitte ainult armastus» (uus muusikaline ja lavaline redaktsioon).

KUJUTAVA KUNSTI ALAL

1. V. Albers — skulptor, D. Driba, R. Lüs-Grinberg — arhitektid. Memo-riaalansambel läti punastele küttidele Riias.
2. G. Aleskerov, A. Gusseinov — arhi-tektid, I. Zeinalov, N. Mamedov (pos-tuumse) — skulptorid. 26 Bakuu komis-sarile pühendatud memoriaalansambel Bakuus.
3. M. Berdzenišvili. Mälestusmärk Georgi Saakadzele Kaspi linnas.
4. B. Jefimov. Poliitilised plakatid ja karikatuurid aastast 1970—1971.
5. A. Stoškus. Vitraažid Moskva kinos «Oktjabr» ja administratiivhoones ning Uljanovski memoriaalikeskuses. Vitraa-žid «Kodumaa» (EXPO-67), «Võideldi elu nimel» (EXPO-70), «Hümn elule».
6. T. Jablonskaja. Maalid: «Noorus»,

TEATRIKUNSTI ALAL

1. S. Dantšenko — lavastaja, M. Kip-rijan — kunstnik, F. Strigun, L. Kaga-nova, A. Grinko, L. Kadõrova — osa-täitjad. «Kivist käsija» lavastus Lvovi M. Zankovetskaja nim. Riiklikus Aka-deemilises Ukraina Draamateatris.
2. G. Kaplanjan — näidendite «Seitse jaamavahet» ning «Armastus ja naer» lavastamine Jerevani draamateatris.
3. V. Kurbet — kunstiline juht ja peaballettmeister, T. Ussatš, I. Furni-ka, B. Filiptšuk — ansambli solistid. Moldaavia NSV teenelise kollektiivi, riikliku rahvatantsuansambli «Zok» 1970.—1971. aasta kontserdiprogramm.
4. J. Ljubimov — lavastaja, B. Vas-siljev — näidendi aluseks oleva jutus-tuse autor, D. Borovski — kunstnik, V. Šapovalov — Vaskovi osa täitja. «Aga koidikud on siin vaiksed...» lavastus Moskva Drama- ja Komöödiateatris.
5. A. Makajonok — näidendi autor, V. Rajevski — lavastaja, G. Makarova, G. Ovsjannikov — osatäitjad. «Tribu-nali» lavastus Janka Kupala nim. Val-gevene Riiklikus Akadeemilises Teatris.
6. M. Ošerovski — lavastaja, J. Vin-nitski — dirigent, M. Vojdžanovi, L. Sa-tossova, S. Krupnik — osatäitjad. «Ko-dusadamas» lavastus Odessa Muusika-lise Komöödia Teatris.
7. B. Ravenskihi — lavastaja, V. Ša-porin — kunstnik, A. Loktev — Pavel Kortšagini osa täitja. «Dramatiseeritud laulu» lavastus Moskva A. Puškini nim. Draamateatris.
8. V. Tšabukiani — ballettmeister R. Gabitšvadze — helilooja, V. Pališvili — dirigent, T. Murvanidze — kunstnik, V. Abuladze, N. Arobelidze, B. Mona-vardisašvili, M. Mahharadze, S. Te-

reštšenko — osatäitjad. «Hamleti» la-vastus Tbilisi Z. Pališvili nim. Riikli-kus Akadeemilises Ooperi- ja Balleti-teatris.

FILMIKUNSTI ALAL

1. J. Alikov — stsenaarist, F. Sobolev — režissöör, L. Prjadkin — operaator. Kiievi Populaarteaduslike Filmide Stuudio filmid «Loomade keel» ja «Kas loomad mõtleavad?».
2. A. Alov, V. Naumov — režissöör, L. Paatašvili — operaator, A. Parho-menko — kunstnik. Stuudio «Mosfilm» mängufilm «Pögenemine».
3. I. Galin — režissöör, N. Šmakov — operaator. Dokumentaalfilmed Kesk-stuudio dokumentaalfilm «Talupojad».
4. V. Trunin — stsenaarist, A. Smir-nov — režissöör, J. Leonov, A. Papa-nov, A. Glazõrin (postuumse), V. Sa-fonov, N. Urgant — osatäitjad. Stuudio «Mosfilm» mängufilm «Valgevene vak-sal».
5. M. Hutsijev — režissöör, G. Bakla-nov — stsenaarist, V. Ošerov — opera-aator. NSV Liidu Ministrite Nõukogu Te-levisiooni- ja Raadiokomitee loomingulise koondise «Ekran» telefilm «Oli maikuu».

ARHITEKTUURI ALAL

1. J. Svartsbreim — arhitekt, autori-kollektiivi juht, V. Edemskaja — arhi-tekt, N. Topilin, A. Mejerzon — inse-ner-konstruktorid, P. Karpov — ehitus-insener. Tširkusehoone Sotšis.

LASTEKIRJANDUSE JA -KUNSTI ALAL

1. A. Pahhomov. Raamatu «Filipok» illustratsioonid ja kujundus. Lehekül-jed L. Tolstoi «Aabitsast».
2. N. Sats. Näidendite «Kolm paksu», «Hiiglapoiss» ja «Oed» lavastamine Moskva Riiklikus Laste Muusikateatris.

ÕNNESTUNUD ARHITEKTUURIVÕISTLUS

Äsja kuulutati välja RAT «Estonia» uue hoone projektide võistluse tulemused. Palusime võistluse žürii vastutavat sekretäri arh. Aldo Tamperet jutustada asjast lähemalt.

◆ Mis oli konkursi põhjuseks ja mil-iseks uus teater kujuneb?

Praegune «Estonia» on pealinna esin-dusteatriks kitsaks jäänud ega vasta enam täiel määral praegusaja teatri nõuetele ei funktsionaalsuselt ega teh-niliselt. Eriti suur puudus on abiruumi-dest. Samal ajal, nagu teame, on Riiklik Noorsooteater ikka veel ruumideta. An-tud juhul ongi silmas peetud praeguse «Estonia» näol lahendada ka see küsi-mus.

Uue ooperi- ja balletiteatri asukoha Tõnismäe, Endla ja Tuvi tänava vaheli-sel maa-alal kiitis vabariigi valitsus heaks mõõdund aastat märtsis, ühtlasi anti luba Eesti NSV Kultuuriministee-riumi koos Eesti NSV Riikliku Ehi-tuskomitee ja Eesti NSV Arhitektide Liiduga korraldada avalik võistlus pa-rima ideekavandi saamiseks.

Uues teatris nähakse ette ooperi-, ooperi- ja balletilavastusteks suur, 1500 istekohaga saal ja kammerlavas-tusteks väike, 350 kohaga saal. Kogu hoonekompleksi arvatav maht ületab mõnevõrra hotelli «Viru» oma.

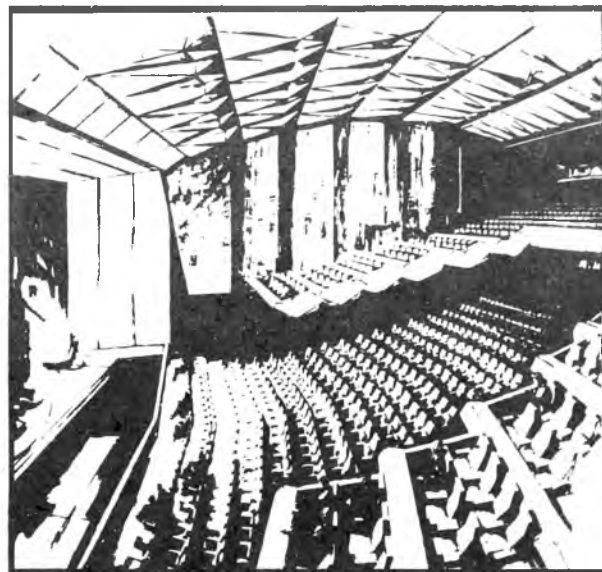
◆ Kuidas hinnata võistluse tule-musi?

Žürii luges konkursi igati kordaläi-nuks, viimaste aastate õnnestunuimaks. Laekunud 13 projekti oli oodatust roh-kem, sest grupiviisilist tööd arvestades tähendab see ligikaudu 30 arhitekti osa-võttu. Oma osa õnnestumises on kind-lasti ka eelnend, Viljandi teatri «Uga-la» uue hoone konkursil, mille käigus omandati teatud kogemused.

Teistest õnnestusid paremini kahe võistlejagrupi lahendused, kelle vahel jaotatigi esimene ja teine preemia.

Võistlustöö märgusõnaga «Figaro» (autorid arhitektid Voldemar Herkel, Irina Raud ja Inga Ring) on hea funk-tionaalse loogikaga, ülevaatliku ja as-

Võistlusprojekt «Largo». Autorid arhitektid H. Kal-met, M. Kusma ja E. Kilps.

jaliku plaanilise üldkompositsiooni ja konstruktiivse skeemiga. Hoone massid on lahendatud kompaktselt ja hästi. Oskuslikult on kasutatud pinnareljeeft. Liiklus on viidud kahte tasapinda — jalakäijad ja kohalik liiklus maa peal, transiitliiklus ja autode enamiku par-kimine maa all. Olgu öeldud, et teatri asukoht nõuab transpordiprobleemide eriti head käsitlemist.

Žüriil sai täpselt sama arvu punkte ja jäi esimestest preemiat jagama võistlustöö märgusõnaga «Nana». Seda iseloomustavad ennekõike harukordne lihtsus ja selgus hoone plaani- ja mas-side lahenduses. Autorid arhitektid Peep Jänes ja Tõnu Mellik on osanud keeru-lise asja teha lausa suurmeisterlikult lihtsaks. Suurejooneliselt ja esindusli-kult on antud külastajaid teenindavad ruumid, asjalikult ja võimalusi paku-valt lahendatud lavakompleks.

Teise preemia vääriliseks tunnustatud «Largo» (arhitektid Henno Kalmet, Malle Kusma, Elva Kilps) on teatri teh-noloogia läbimõttuselt ja põhjalikkuselt parim võistlustöö, olles samuti üks pa-remaid saali akustilise lahenduse poole-st. Vähem õnnestunud on hoone mas-side liigendus ja omavaheline seos, olemasoleva reljееfi kasutamine.

Huvitavalt ja omanäoliselt esitasid arhitektid Eva Hirvesoo ja Mai Sein koos insener Tiit Massoga võistlustöö

«Aet» (III preemia). Skulptuurina mõ-juv hoone on stiililt välja peetud ja jätab hea mulje kõigist vaadeldavatest suundadest. Tervikut kahjustab vaid vormi liigne killustatus.

Vanameister Peeter Tarvas (III pree-mia) oli võitjate hulgas ainus, kes suu-rele teatril sõandas üksinda kallale minna. Töö («Pipi») pälvib erilist heaks-kiitu teatriekspertidelt.

Premeerimata projektides oli üld-funktsionaalselt laadi puuduste kõrval suuremaid eksimusi linnaehituslike nõuete vastu, samuti mitteküllaldast orienteerumist teatritehnoloogias. Pai-guti jäid teatri funktsionaalsed nõuded arhitektuurse vormi varju (võistlus-tööd «Suflöör», «Kolm venda»).

◆ Kas premeeritud tööde hulgas on ehitamiseks sobivat?

Muutmatul kujul kindlasti mitte. Ja kuidas seda nõudagi nii komplitseeri-tud hoone puhul? Teatrid projektööri-takse meil harva, kogemusi on vaid vähestel. Siia juurde veel asukohast tingitud linnaehituslikud raskused.

Konkurss andis vaid üldisi lahendus-ideid ja rääkida saab ehk ainult mõtete aluseksvõtmisest. Edasine projekteeri-miskäik otsustatakse lähemas tulevikus. Ehitustööd on kavandatud järgmiseks viisaastakuks.

JUHAN PEEGEL

HARALD PEEP

ÜLO TONTS

JAAK PÕLDMÄE

KALJU KÄÄRI

HEINO PUHVEL

ARUTLUSEL OLI KIRJANDUSKRIITIKUTE JÄRELKASV

Kirjanduskriitika on selle aastanumbri sees olnud nii trügisõnas kui suulistes aruteludes pideva tähelepanu all. Seda on ajendanud NLKP Keskkomitee otsus «Kirjandus- ja kunstikriitikast» ning teisalt tinginud otsene eluline vajadus: kirjanduselu loomulik areng nõuab ühtviisi tähelepanu kõikidele kirjandusprotsessi komponentidele: kirjandusele, kirjandusteadusele ja -kriitikale ning kirjandusajaloole. On vaetud kriitika ülesandeid, tehtut ja tegematajätmisi, kirjanduskriitika osa üldises kirjandusprotsessis.

«Sirbi ja Vasara» toimetuse kutsus Kirjanike Liidu Tartu osakonnas kokku nõupidamise arutamaks kirjanduskriitika järelkasvu probleemi: kirjanduskriitikuks õpetamist ja õppimist, noorte algajate avaldamisvõimalusi.

Nõupidamisest võtsid osa TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna eesti kirjanduse kateedri juhataja Harald Peep, sama kateedri õppejõud Jaak Põldmäe, žurnalistikaõppejõud Juhan Peegel, kirjandusteadlased Heino Puhvel, Ülo Tonts ja Kalju Kääri.

Alljärgnevalt püüame taastada vestluse käigu, põhilised seisukohad, probleemipüstitused ja vastused.

Esiteks: kus ja kuidas saab tulevane kirjanduskriitik ettevalmistuse.

Ülo Tonts: Enne kui asume arutama kirjanduskriitikute ettevalmistamist, peaksime tegema endale selgeks, kuivõrd on kriitikutöö üldse õpetatav. Üks meie juhtivaid teatirežissööre ütles hiljutisel nõupidamisel, et lavastaja elukutse on küll õpitav, mitte aga õpetatav. Kas kriitiku elukutse puhul saaks ka küsimust niiviisi üles seada?

Harald Peep: Ja kui on õpetatav, siis kus seda peaks tehtama ja kes seda tegema?

Ühel talvisel nõupidamisel arutasime NLKP Keskkomitee töötaja Juri Barabašiga kirjanduskriitikute ettevalmistamist. Konstateerisime fakti, et kirjanduskriitik saab kõikides meie liiduvabariikides kasvada oluliselt vaid filoloogia baasil. Ülikool peab tagama igale lõpetajale töökoha. Kuni meil ei ole olemas kirjanduskriitiku ametikohta, ei saa ka ülikool spetsiaalselt kirjanduskriitikuid ette valmistada — pole, kuhu neid pärast ülikooli lõpetamist tööle suunata. Praegu saab iga kirjanduseriala lõpetaja esmalt pedagoogikutse, sellega seoses ei võimalda ka kehtivad õppeplaanid spetsiaalselt kriitikut ette valmistada. Niisiis võime kriitiku ettevalmistamisele mõelda vaid põhieriala kõrval. Tõsi küll, oleme ka erandeid teinud. Nii näiteks õpib praegu üks üliõpilane — Taimi Schmidt — eriprogrammi alusel spetsiaalselt kirjanduskriitikat.

Heino Puhvel: Senine praktika on näidanud, et kirjanduskriitikud, üksikud erandid välja arvatud, on ikkagi kasvanud just filoloogia pinnalt. See on ka loomulik. Filoloogiateaduskond annab neid teadmisi, mida kirjanduskriitikul igal juhul tarvis läheb. Kirjandusajaloo, kirjandusteooria jms. õppimine on eeltöö kriitikuks saamiseks. Edasine sõltub juba igauhest enesest — nii andest kui tööst.

Harald Peep: Nii see on. Ülikool annab aluse, kust kirjanduskriitika vastu huvi ja kutsumust tundev noor peab ise edasi minema. Muuseas: pole tingimata tarvis, et kriitik peaks oma erialalt filoloog olema, on ju näiteks juura või muudki teaduskonnad andnud kirjanduskriitikuid. Siiski võib enamal juhul märgata, et filoloogilise koolitusega kriitikute töös on tõesuse määr suurem, nad lülituvad kirjandusprotsessi kergemini. See on ka loomulik, sest on ju kirjanduskriitika sisuliselt kirjandusajalugu tänapäeval.

Ülo Tonts: Kui ülikoolis ka oleks spetsiaalne kirjanduskriitikute eriala, läheks suur osa diplomide siiski praaki. Nii on ju ikka loominguliste erialadega: igast konservatooriumi kompositsioonieriala lõpetajast ei saa tingimata veel heliloojat ega teatirežissööri õppinust lavastajat jne.

Kalju Kääri: Siin on tegemist ande ja eelduste mänguga, mis vastavate teadmiste baasil elama hakkavad.

Heino Puhvel: Konkreetsete kirjanduskriitiliste artiklite ja uurimuste kirjutamist õpetada ei saa, siit algab igauhe individuaalne töö. On ju öeldud, et inimene õpib kaks korda kirjutama: esimene kord koolipingis, kus ta saab kätte õigekirja alused, ja teine kord siis, kui hakkab oma mõtteid, hinnanguid ja arvamusi paberile panema. Meie enda keskel on siin Ülo Tonts, kes pedagoogiametit pidades harrastas järjekindlalt kirjanduskriitilist tegevust, kuni läkski lõplikult üle kirjandusteadlase tööalale. Pedagoogide hulgas on praegugi arvestatavaid kirjanduskriitikuid.

Ülo Tonts: Minul oli seda kas või sellevõrra kergem teha, et näiteks Heino Puhvelil endal ja Leenu Siimiskeril oli see tee juba läbi käidud.

Juhan Peegel: Ülikooli žurnalistikaeriharule heidetakse ette, et siit tulevad välja vaid filoloogilise ettevalmistusega ajakirjanikud. Ka žurnalistika eriala lõpetanust võib kriitik saada — kui vaid huvi on.

Jaak Põldmäe: Ülikool praegu küll kriitikute ettevalmistamisega ei tegele, ent varasemaga võrreldes annab kaasa rohkem teadmisi, mis aitavad kriitikuks saada. Seepärast olen eelkõnelejatega võrreldes suurem optimist kriitikute õpetamisest kõneldes. Optimismiks annab põhjust ka üliõpilaste hulgas viimastel aastatel ilmnenud suur huvi kriitikutöö vastu, mida veel mõni aasta tagasi täheldada ei saanud.

Missugused siis on need praktilised sammud, mis lubavad kõnelda ülikoolis antavast paremast ettevalmistusest kirjanduskriitiku tööks?

Näiteks on õppeprogrammis praegu kohustuslik stilistikakursus, mida 60. aastate algul polnud, sissejuhatus kirjandusteadusesse täienes kohustusliku kirjandusteose analüüsiga, erikursusena loen üliõpilastele kirjandusteaduse tehnikat ja teose analüüsi, Ants Järv loeb draama analüüsi, erikursusena loetakse ka kirjanduskriitika ning žurnalistika ajalugu (seni küll väga vähesel määral arvuga), Harald Peep juhendab eriseminari kirjandusteose interpretatsioonist, kus tulevad tutvustamisele kirjanduse uurimismeetodid ja koolkonnad. Ühel aastal luuleseminari juhendades seadsin kirjandusüliõpilastele tingimuseks, et arvestuse saamiseks peab olema trügis ilmunud luuleteose arvustus. Mõned ilmusidki. Teise kursuse üliõpilaste kursuse-tööde hulgas on mitmeid värske algupärase teose arvustusi. Nii näiteks kirjutas Katrin Süvalep interpretatsiooni Betti Alveri luulekogule «Elu helbed» — ja tegi seda silmatorkavalt hästi.

Oleme korraldanud ka kriitikavõistlusi. Esimene oli 1965. aastal, hindamisele tulid perioodikas ilmunud tööd. Tollane võistlus andis üsnagi lootustäratavaid tulemusi. Seekordne võistlus oli tulemustevaesem. Tänavu tahtsime ÜTÜ juurde moodustada kirjandusteooriaga tegeleva grupi, alus pandi ka teatrikriitikute grupile, kes hakkab Ants Järve juhendamisel esimese tööna analüüsima «Vanemuise» lavastusi. Niisiis peaks olema ka üsna reaalseid tagamaid, mis minu optimismi kirjanduskriitiku soone väljaarendamise võimalustest õigustama peaksid.

Juhan Peegel: Minul on tunne, et ÜTÜ-s peakski olema keskendatud tähelepanu üliõpilaste ja õppejõudude ühisele grupitööle. Tänapäeval enam üksikuna teadust ei tee, teadus on ammugi muutunud kollektiivseks tööks. ÜTÜ gruppidesse koondunud üliõpilased teevad koos õppejõududega õppevälist tööd, kusjuures neid ühendavad kaks tugevat komponenti — huvi ja eeldused. Oleks loomulik, et igal grupil oleks oma rotaprindis väljaanne. See oleks esimene reaalne samm, mis kindlustaks üliõpilastele avaldamiskoha ja sunniks arendama oskust oma mõtteid ja seisukohti kirja panna.

Jaak Põldmäe: Senine praktika on nõudnud, et diplomitööks esitab üliõpilane pika uurimuse. Kas poleks mõeldav, et inimene koondaks diplomitööks paarikümne lehekülje ulatuses oma trügis ilmunud kirjutisi? See stimuleeriks juba üliõpilaspõlves mõtlemise perioodikale kirjutamisest ning oma diplomitöö kaitseks ta kirjanduskriitikuna.

Harald Peep: Üliõpilaste hulgas on potentsiaalseid kriitikuid kindlasti olemas, ja päris mitmeid. Ülikooli lõpukursustel või otse pärast lõpetamist on nad jõudnud sellise tasemeni, et edasi läheb töö

individuaalseks. Neilt tuleb kirjutisi tellida.

Niisiis jõudis jutujärg eeldustega noorte kirjanduskriitikute töölerakendamiseni. Teatavasti kurdetakse meil uute nimede vähesuse üle kirjanduskriitikas, ent nagu eelnevast jutust peaks nähtuma, kirjanduskriitiku kalduvuste ja võimetega noori on ülikoolipingis praegu ja eks ole neid lähemas minevikus lõpetanutegi hulgas. Kus on viga?

Harald Peep: Varasematel aastatel tellisid ajalehed noortelt autoritelt rohkem ja julgemini. Praegu kiputakse piirduma väljakujunenud kaadriga, algajatega töötegemist näikse peetavat liiga vaevarikaks. Veel kümme aastat tagasi kasvas enamik kirjanduskriitikuid just toimetuste tellimuste, juhtnööride ja nõudmiste baasil.

Juhan Peegel: Kui ütleme, et kriitika on publitsistika, siis on küsimus selles, kui palju on avaldamisvõimalusi ja kui palju publitsistlike artiklite järgi vajadust tuntakse. Elukutselisi publitsiste meil pole.

Jaak Põldmäe: Ei saa öelda, et ajakirjandus lausa ignoreerib üliõpilastest autoreid. Viimasel ajal on ilmunud üliõpilaste sulest kirjutisi «Keeles ja Kirjanduses», «Loomingus» jm. Varasematel aegadel oli «Edasi» see, kes kõige sagedamini juhatas noore trükipõllule, tellides arvustusi noorte autorite teostele meie üliõpilastelt. Nüüd on see traditsioon kahjuks kadunud.

Harald Peep: Kirjanduskateedri kappides seisavad sajad diplomitööd, mida kasutavad vaid vähesed uurijad. Enamik töödest annaks head materjali ajakirjanduses avaldamiseks, kui autorit suunata artikli või retsensiooni kirjutamisele.

Ajakirjanduse esindajail on huvi korral võimalus nende töödega tutvuda, autoritega kontakti astuda ja niiviisi koostööd alustada.

Heino Puhvel: Meie kriitika tase on viimastel aastatel suuresti tõusnud. Noortel kriitikutel on raske tõusta viimistletud, vaimuka ja sügavalt individuaalse stiiliga artiklite tasemeni, mida pakuvad väljakujunenud kriitikud-esseistid. Noored peavad paratamatult alustama lihtsamatest vormidest.

Ülo Tonts: Veel 50. aastate keskel polnud ümberjutustav kriitika iseloomulik ainult algajale, vaid kogu kriitikapildile. Seepärast oli kriitikutööga alguse tegemine ka hulga lihtsam.

Kolmandaks põhiküsimuseks kujuneski meie kirjanduskriitika praeguse situatsiooni analüüs. Konstateerinud kirjanduskriitika üldist professionaalset taset, mis kahtlemata teeb kirjanduskriitikasse astumise raskeks, püüti leida teid, mida mööda noorte sisseelamine kirjanduskriitikasse sujuvamalt kulgeks.

Heino Puhvel: Me tavatseme rääkida kriitika kõrgeimatest vormidest, hindavatest ja analüüsivatest artiklitest, unustame aga tutvustavad retsensioonid, nii ilukirjanduslikke kui populaarteaduslikke teoseid populariseerivad kirjutised. Ka meie ajakirjandus on viimatimainitud kriitikakaznrid unustanud. Nende taaselustamine oleks kindlasti vajalik.

Harald Peep: Meie kriitika on praegu läinud liiga professionaalseks, ajaleht peaks kirjandust ka populariseerima, tutvustama ja selgitama. Näiteks oleks huvitav lugeda mitmete «Loomingu» Raamatukogus ilmunud vaidlust tekitanud teoste kohta midagi tutvustavat-selgitavat. Niisuguse kallakuga artikkel õpetab kirjutama, ja selle kaudu areneb noor autor sügavama analüüsi suunas.

Juhan Peegel: Ka praegu nagu varemgi vajavad raamatud kommentaari. Mõnikord otse hädasti.

Harald Peep: Eesti kirjanduse ajaloost teame, et suuremate ajalehtede juures oli oma koosseisuline kriitik, kelle ülesandeks oli nii kirjandust arvustada kui ka populariseerida.

Oleks vajalik see tava elustada ja tagada, et ka raadio või televisioon alustaksid mingit populaarset saatesarja, annaksid jooksvat kommentaari kõigile olulisematele kultuuri- ja kunstielu avaldustele.

Ülo Tonts: Eesti algupärane kirjandus on materjalina kriitiku väljaarendamiseks väike. Millegipärast aga pole ikka märgata nihet sennapooli, et kriitika tunneks huvi tõlkekirjanduse vastu — nii tutvustavas kui analüüsivas korras. Üliõpilaste vahetamine liiduvabariikide ülikoolide vahel peaks tõlkijate kõrval andma ka vastava vabariigi kirjanduse tutvustajaid.

Olulisi tegureid kriitikuks hakkamisel võiks olla kaasaegne kirjandus ise: peab muidugi olema loomupärast huvi kirjanduse vastu, aga ka kirjandus peab tekitama huvi enda vastu. Meie praegune kirjandus peaks suutma seda teha. Ent räägitakse meil ju üldisemaltki kriteeriumide kriisist kriitikas — see on kindlasti üks põhjusi, miks kirjanduskriitiku väljakujunemise protsess pikeneb.

(Järg 5. lk.)

Kohanimed, aastaarvud ja muu seesuguse võib igaks teksti panna oma ärarägemise järgi.

Päike hakkas loojuma. Oli saabumas pime öö. Jõe äärde metsalagendikule ilmus üksik rändurikuju. Rändur libistas seljakoti õlgadelt, vaatas ringi ja hakkas siis hagu korjama. Samal ajal ilmus metsalagendiku vastaskülge teine rändurikuju. Hiljemtulnu tervitas varemtulnu ja küsis, mis tal kavas on. Varemtulnu vastas, et hakkab lõket tegema. Hiljemtulnu ütles, et temal on samasugune soov. Nad leppisid kokku, et teevad ühise lõkke.

Kui lõke leegitsema läi, avasid rändurid seljakotid ja võtsid välja leivad, teekannud ning konservid. Nad otsustasid ühiselt õhtust süüa. Nad käisid jõe ääres ja töid kannuga vett ja panid tee keema. Söögi ajal selgus, et mõlemal ränduril on puhkus ja mõlemad veedavad puhkuse rännates. Pärast sööki tegid rändurid suitsu. Lõke põles hästi. Ees ootas öö lõkke ääres.

Hiljemtulnu küsis varemtulnu käest, kuhu see läheb, ja selgitas oma marsruuti.

Varemtulnu ütles, et ta liigub täpselt samas suunas. Nad olid teineteisega rahul. Nad mõlemad tundsid suurt naudingut eelseisvast ööst. Nad kavatsesid selle mööda saata vesteldes.

Hiljemtulnu rõõmustas, kuidas ta kuulab jutustust varemtulnu elust, milles kõik on teisiti kui temal, milles kõik on võõras ja uus ning kuulata ei ole igav. Ja varemtulnu mõtles samuti, et eelseisev öö kujuneb huvitavaks ning seadis end kuulama.

Esimesena võttis sõna hiljemtulnu. Ta küsis varemtulnu käest, mis aastal see on sündinud, ja varemtulnu vastas, et sel ja sel aastal. Hiljemtulnu lõi kämbelaga endale vastu reit ja hõiskas, et tema on täpselt samal ajal sündinud! Nad silmitsesid teineteist teraselt. Siis küsis hiljemtulnu, millises linnas varemtulnu sündis ja praegu elab, ja varemtulnu vastas, et ses ja ses linnas, ning hiljemtulnu lõi endale jälle kämbelaga reie pihta ja rõkatas, et tema on sealsamas sündinud ja elab sealsamas. Jälle silmitsesid nad teineteist teraselt. Nad meeldisid teineteisele ja leidsid, et on väga lähedased inimesed, justkui sõpradeks sündinudki.

Edasi arenes vestlus niimoodi. Hiljemtulnu küsis, millises koolis varemtulnu õppis.

Varemtulnu vastas, et ses ja ses koolis.

Hiljemtulnu võpatas ja ütles, et tema õppis samas koolis.

Varemtulnu: Ei või olla!

Hiljemtulnu: Mina läksin esimesse klassi sel ja sel aastal.

Varemtulnu (ohkab kergendatult): Mina läksin aasta hiljem.

Hiljemtulnu: Kuid mina lõpetasin sel ja sel aastal.

Varemtulnu: Mina samuti!

Hiljemtulnu: Mina lõpetasin siis seitsmenda klassi.

Varemtulnu (ohkab kergendatult): Mina kaheksanda. Aga kuidas saab see võimalik olla? Teie läksite enne mind esimesse klassi, aga lõpetasite seitsmenda siis, kui mina kaheksanda.

Hiljemtulnu: Ma istusin kolmandas klassis kolm aastat!

Varemtulnu: Siis me pidime ometi aasta koos õppima!

Hiljemtulnu: Ilmselt.

Varemtulnu: Mina teid küll ei mäleta.

Hiljemtulnu: Ja mina teid samuti.

Mõlemad rändurid silmitsesid teineteist suure huviga ja jätkasid vestlust. Neile meenusid kooliaastad ja linn, kus nad sündisid, ja see tekitas neis ühiseid meeldivaid mälestusi.

Siis küsis hiljemtulnu: Ja mis teist hiljem sai?

Varemtulnu: Läksin tehasesse tööle.

Hiljemtulnu: Millisesse?

Varemtulnu: Sellesse ja sellesse tehasesse.

Hiljemtulnu (lööb käsi kokku): Mina läksin samasse tehasesse tööle. Milline oli teie esimene ametiala?

Varemtulnu: Õppisin treipingil töötama. Olin selle ja selle meistri juures õpipoisiks.

Hiljemtulnu (kohendab ennast): Kas te lõobite või?

Varemtulnu: Ei. Mispärast? See kõik on jumalatõsi!

Hiljemtulnu (on väga löödud): Mina olin ju sama meistri juures õpipoisiks.

Varemtulnu: Uskumatu!

Hiljemtulnu: Ja kui kaua te õpipoisiametit pidasite?

Varemtulnu: Pool aastat. Septembrist märtsini. Siis usaldati mulle iseseisev tööpink.

Hiljemtulnu (kargab püsti): Mis? Kas te tahate mind nõokida või?

Varemtulnu (kohkub): Nojah, aga...

Hiljemtulnu (istub lõdvalt tagasi): Mina olin samuti pool aastat õpipoisiks.

Varemtulnu: Ja siis saite endale tööpingi?

Hiljemtulnu: Jah. Märtsikuus, nagu teiegi.

Varemtulnu: Mina teid ei mäleta!

Hiljemtulnu: Mina ka!

Nad istuvad ja murravad laisalt oksid tulle. Ümberringi on täiesti pime. Paistavad ainult tähed. Rändurite tuju on langenud. Nad vaikivad veidi aega.

Hiljemtulnu (alustab jälle): Ja millal te armusite esmakordselt?

Varemtulnu: Üheksa-aastaselt. Ma armastasin üht oma klassi tüdrukut. Tal olid mustad patsid. Ta oli

oli minust viis aastat noorem. Minu naine õppis tehnikumis. Sellel tehnikumil oli meie tehasega šeflusvahekord. Me käisime vastastikkülas ja korraldasime peoõhtuid. Ühel niisugusel peoõhtul 1. mai ajal, sel ja sel aastal, kohtasingi oma tulevast naist. (Varemtulnu rääkimise ajal on näha, kuidas tumeneb hiljemtulnu nägu ja tema silmad täituvad tagedusega varemtulnu vastu.) Minu naisel on vasakul põsel suur pruun sünnimärk.

Hiljemtulnu (pressib hammaste vahelt): Ja see on kõik?

Varemtulnu: Jah. Ja ma elan oma naisega siamaani õnnelikult.

Hiljemtulnu: Tähendab, tehnikumist võtsite endale naise?

Varemtulnu: See on õige küll.

Hiljemtulnu: Ja 1. mai ajal said sa temaga tuttavaks?

Varemtulnu: Ma juba ütlesin...

Hiljemtulnu: Ütlesid jah... Ja

JAAN KRUSVALL

RÄNDURID

ABSTRAKTSE NÄIDENDI NÄIDIS

arsti tütar. Ma saatsin teda pärast tunde koju. Ta tõi kooli präänikuid kaasa ja pakkus neid mulle...

Hiljemtulnu: Mitmendas klassis te siis käisite?

Varemtulnu: Kolmandas.

Hiljemtulnu: Me õppisime siis koos.

Varemtulnu: Võib-olla.

Hiljemtulnu: Sest me õppisime ju ainult kolmandas klassis koos, aga kõik teised klassid olime eraldi.

Varemtulnu: Noh, ja siis...

Hiljemtulnu: Aga mis oli tüdruku nimi?

Varemtulnu: Lii.

Hiljemtulnu: Ja ta oli päris kindlasti arsti tütar?

Varemtulnu: Jah, ma arvan, et ta oli arsti tütar. Sest kui arst käis koolis kaitseüstimisi tegemas, siis jättis ta Liile süsti tegemata; ütles, et teeb tütrele süsti kodus.

Hiljemtulnu: Ja sel Liil olid mustad patsid?

Varemtulnu: Jah.

Hiljemtulnu (lõikavalt): Aga kuidas saite teie olla temasse armunud, kui hoopis mina olin temasse armunud? Ja mina käisin teda iga päev koolist koju saatmas, ja mulle tassis ta präänikuid kooli.

Varemtulnu: Kui vana te siis olite?

Hiljemtulnu: Üheksa-aastane.

Varemtulnu (röögatab nii, et kaasvestleja ehmatab): Kuidas te julgete teotada minu ainukest armastust!

Hiljemtulnu (sapiselt): Kas te pole enam hiljem armunud olnud?

Varemtulnu (jahtunult): Aga see polnud siis juba see!

Hiljemtulnu: Mina ei usu, mida te räägite. Võib-olla olite te armunud kuuendas või seitsmendas klassis ja see oli mõni teine tüdruk.

Varemtulnu: Ei. See oli kolmandas klassis.

Hiljemtulnu (ohkab): Mul ka. Mina teid küll ei mäleta!

Varemtulnu: Mina teid ka mitte.

Hiljemtulnu: Aga võib-olla see ei juhtunudki teiega?

Varemtulnu (ahvardavalt): Kuidas te julgete...!

Hiljemtulnu vaikib.

Mõlemad rändurid vajuvad mõtetesse. Enam pole neil teineteisega nii kerge kui varem. Nad tunnevad end ebamugavalt ja on muutunud kartlikuks.

Kuid hiljemtulnu ei saa lõpma-

tult vaikida. «Ja mis sai edasi?» küsib ta varemtulnult.

Varemtulnu: Nimelt...?

Hiljemtulnu: Mis sai edasi? Te jäite tööpingi vahele, ostsite auto või võtsite naise?

Varemtulnu: Ei! Tööpingi vahele ma pole jäänud. Autot ka ei ostnud. Ma võtsin naise.

Hiljemtulnu (nägu lööb särava): Oh, oh, see on juba teema. Võib-olla räägite sellest pikemalt.

Varemtulnu: Miks mitte. Võib ka. Ma võtsin endale noore naise. Olin siis kahekümne viie aastane. Naine

naine on sinust nii ja nii palju aastaid noorem!

Varemtulnu: On küll...

Hiljemtulnu: Ja sünnimärk, räägid sa, on tal põse peal.

Varemtulnu: Jah, vasakul põsel...

Hiljemtulnu: Kurat võtku!...

Varemtulnu: Lõppude lõpuks on see ometi minu naine, mitte sinu oma.

Hiljemtulnu: Mis siis?

Varemtulnu: Mis «mis siis»?

Hiljemtulnu: Ega mina ole ütelnudki, et see minu naine on. Aga minu naisel on sõbratar, kellel on sünnimärk vasakul põsel ja kes tutvus oma mehega 1. mai peo ajal sel ja sel aastal. Mina kohtusin oma naisega täpselt samal peol, tantsisin temaga kogu aeg, aga tantsude vaheajal seisin tema juures seina ääres ja seal seisis ka tema sõbratar, see, kel on sünnimärk vasakul põsel.

Varemtulnu: Noh, ja mina olin ju ka siis seal...

Hiljemtulnu: Aga vaat sind ma ei mäleta!

Varemtulnu: Mina sind ka...!?

Hiljemtulnu: Aga millal sul pulmad olid?

Varemtulnu: Pulmad olid mul sama aasta lõpul, vana-aastaõhtul. Ma mäletan, tehas organiseeris pulmad oma klubis ja kinkis meile veel seks puhuks radioola.

Hiljemtulnu: Ei saa võimalik olla!

Varemtulnu: Miks?

Hiljemtulnu: Sellepärast, et mul olid pulmad samal ajal, vana-aastaõhtul, tehase klubis, ja meile kingiti samuti radioola.

Varemtulnu: Noh, siis on ju tore.

Hiljemtulnu (vihaga): Mis siin toredat on!

Varemtulnu (hõisates): Me olime teineteise pulmas!

Hiljemtulnu: Aga sind ju polnud seal!

Varemtulnu: Kuidas ei olnud. Sel õhtul olid minu pulmad.

Hiljemtulnu: Võib-olla kusagil teises kohas. (Rõhutades.) Seal olid minu pulmad.

Varemtulnu: Sinu pulmad võisid kusagil teises kohas olla! Mina mäletan oma pulmi väga hästi.

Hiljemtulnu: Mitte midagi te ei mäleta. Ja miks te mind sinatate!?

Varemtulnu: Jumal hoia! Me olime ju teineteise pulmas. Ja meie naised on sõbratarid.

Hiljemtulnu: Mina pole teie pulmas olnud.

Varemtulnu: Aga kas teie pulmas oli teie naise sõbratar, see, kelle vasa-

mal põsel on sünnimärk?

Hiljemtulnu: Pidage, pidage! (Lööb käsi kokku.) Muidugi, et oli! Me olime kogu aeg kolmekesi koos, lõime klaase kokku. Ta jõi meie terviseks.

Varemtulnu: Kes jõi teie terviseks?

Hiljemtulnu: Minu naise sõbratar. See, kellel vasemal põsel oli sünnimärk.

Varemtulnu (ahastades): Aga mina!

Hiljemtulnu: Teid ei olnud seal.

Varemtulnu (närib küüsi): Kuidas ei olnud? Aga kus mina siis olin?

Hiljemtulnu: Kust mina tean! (Pärast pausi.) Te olite võib-olla see aeg kodus ja magasite.

Varemtulnu (kargab püsti): Mina! Ja kodus! Ja magasin! Oma pulmas. Te olete hull...

Hiljemtulnu (rahulolevalt): Hea küll, hea küll, läheme toome hagu juurde. Lõke hakkab kustuma.

Varemtulnu läheb sõnakuulelikult kaaslasega metsa. Nad toovad suure hulga oksid ja risu ning varemtulnu on ikka niisama ärritatud olekus kui varemgi ehkki vahepeal on möödunud mitu minutit.

Varemtulnu: Mis puutub minu naisesse, siis...

Hiljemtulnu: Mis puutub teie naisesse, siis mina olen tema juures mitu korda külas käinud.

Varemtulnu: Kuidas nii?

Hiljemtulnu: Vaat nii!

Varemtulnu: Kuidas te olete julgenud?

Hiljemtulnu: Teie naine on mind ise kutsunud.

Varemtulnu: Ta on teid ise kutsunud?

Hiljemtulnu: Jah, ta on mind ise kutsunud.

Varemtulnu: Ja teie olete tulnud?

Hiljemtulnu: Aga muidugi, ma olen tulnud... koos oma naisega.

Varemtulnu: Koos oma naisega! Ah soo, noh siis muidugi... Siis on arusaadav. Siis pole viga midagi.

Hiljemtulnu: Mis?

Varemtulnu: Ma ei salga, et...

Hiljemtulnu: Mida?

Varemtulnu: Et meil käib palju külalisi. Aga teie mulle küll ei meenu...

Hiljemtulnu: Teid pole siis kodus olnud, kui mina teie naisel olen külas käinud.

Varemtulnu: Te tahtsite öelda... kui teie oma naisega minu naisel külas olete käinud.

Hiljemtulnu: Just! Just!

Varemtulnu: Mul ei tule nagu meelde...

Hiljemtulnu: Ma juba ütlesin, et teid pole kodus olnud.

Varemtulnu (jonnakalt): Oma pulmapäeval ei olnud ma kohal, siis kui teie mul külas käite, pole mind, see on...

Hiljemtulnu: Muide, mina pole mitte teil külas käinud, vaid teie naisel.

Varemtulnu (nõrduvalt): Üks-kõik kellel! (Vehib käega.)

Hiljemtulnu pakub varemtulnule suitsu. Rändurid suitsetavad ja vahivad väsinult tulle.

Hiljemtulnu (hetke pärast pead tõstmata, nagu vabandades): Mina teid siiski ei mäleta!

Varemtulnu (meeldiva hääletooniga): Mina teid samuti.

Lõke praksub.

«Kui jookse veel teed,» ütleb varemtulnu.

«Kas vett on?»

«Ei ole!»

«Peab tooma!»

«Ma lähen toon.»

«Läheme koos.»

«Läheme!»

Nad toovad teekannuga uut vett ja keedavad jälle teed. Joovad. Hammustavad võileibu peale. Pool ööd on juba möödas. Mõlemal ränduril on jälle igav.

Seekord algab varemtulnu väsinud häälega: Tähendab, te töötate tehases?

Hiljemtulnu ei võta vaevaks suud avada.

Varemtulnu: Millises tsehhis te töötate, kui tohiks küsida?

Hiljemtulnu: Selles ja selles tsehhis.

Üle varemtulnu näo liigub kibe vari: Ahah. Ja kus asub teie tööpink?

Hiljemtulnu: Tööpink? Oodake, ma mõtlen... Suure ukse juurest arvestades... üheteistkümnend!

Varemtulnu (mõtleb ja arvestab omaette): Nii. Mis te ütlesite? Üheteistkümnend!

Hiljemtulnu: Jah!

Varemtulnu: Mul on kaheteistkümnend.

Hiljemtulnu: Kaheteistkümnend? Meie tööpinkid on kõrvuti. Mina pole teid näinud! Millises vahetuses te töötate?

Varemtulnu: Esimeses vahetuses. Päevases.

Hiljemtulnu: Mina samuti.

Varemtulnu: Käige põrgu!

Hiljemtulnu: Ausalt. Vannun!

Varemtulnu: Kuulge, te valetate nagu vana lontrus.

(Järg 16. lk.)

ENDEL SÖGEL VIIKÜMNENE

Homme tähistab oma poole sajandi juubelit kirjandusteadlane Endel Sögel, mees, kellel on tulnud juba noorusest peale kaasa lüüa võitlustes eesti ajaloo ning kultuuri rindel. Sealjuures pole juubilar võitleja ainult eluparatumuse tõttu, vaid ennekõike temperamendilt.

Sündinud Vastseliinas ning keskhariduse omandanud Petseris, rakendus E. Sögel 1940. a. sündmusterikkal suvel nõukogude elu ülesehitamisse ametiühingu- ja komsomolitöötajana Võrus. Samal ajal sai temast EKP liige. Järgnesid võitlused hävituspatljonis, Leningradi blokaadi rõngas ja Eesti Laskurkorpuse ridades, millega käisid kaasas haavataamised, aga ka sõjamehetublidust tõestavad ordenid ja medalid. Demobiliseeritud ootasid parteitöö Järvamaal, õppimine ja õpetamine Vabariiklikus Parteikoolis, töö Haridusministeeriumis ning kõrgema hariduse omandamine TRÜ-s ja TPed.I-s (1955). Kuid see pole veel kõik. 1947. aastal alanud esinemine trükisõnas viis E. Sögeli varsti kirjandusajaloo probleemide läbitöötamise juurde, millega käis kaasas Kirjanike Liidu liikmeks saamine 1951. aastal. Sel perioodil valmis tema juhtimisel-toimetamisel ning kaasautorlusel kirjandusõpikuid ning esimene marksislik «Eesti kirjanduse ajalugu» Eestis (I–IV, 1953), mis on hiljem ümber- tootatuna ilmunud korduvates trükkides. Sellele järgnes tänaseni kestnud uurija- ja toimetajatöö, mida tähistavad H. Pöggelmanni ja Eessaare Aadu teoste (1957) ning Isamaasõja-aegse luule seeria «Pöördil sõjaveteranile» (1970) väljaandmine, eesti luuleantoloogiate jm. teoste toimetamine ning kommenteerimine.

Kirjandusteadlasena iseloomustavad E. Sögeli lai temaatiline haare, julge lähenemine eesti kirjanduse ajaloo sõlmküsimuste lahendamisele, ainekliku marksislik läbivalgustamine, leppimatus kodanliku ideoloogia vastu, nõukogude kirjanduse parteiliste eesmärkide võitlev kaitsmine, esituse ideeline teritatus. Nagu näitab artiklite kogumik «Kirjandusloo lehekülgedelt» (1963), on E. Sögeli põhilised huvipiirkonnad Fr. R. Kreutzwaldi, G. Suitsu ning Eessaare Aadu elu ja looming, kirjandus aastail 1917–1940, eriti Suure Outoobri-revolutsiooni mõju aspektist, ning eesti emigrantlik kirjandus.

1952. a. septembris asus E. Sögel Keele ja Kirjanduse Instituudi teadusliku sekretäri kohale. Siitpeale on tema energiat järjest suuremal määral rakendatud Teaduste Akadeemia liinis. KKI-s oli ta 1953. aastast kirjandussektori juhataja, siis teadusala asedirek-

tor ja 1968. aastast direktor. 1962. aastal omandas E. Sögel kandidaadikraadi. Koos eesti nõukogude teaduse areenimisega on E. Sögeli töö võtnud üha ulatuslikumad mõõtmed. Ta on 5-kõitelise «Eesti kirjanduse ajaloo» peatoimetaja ja kaasautor, ta võtab kaastöölise, toimetaja või toimetuse (resp. toimetuskolleegiumi) liikmena osa KKI väljaannete, «Eesti NSV ajaloo», «Краткая литературная энциклопедия», «История многонациональной советской литературы», «Eesti nõukogude entsüklopeedia», «Eesti kirjanduse biograafilise leksikoni» jt. teoste ettevalmistamisest. Tõusnud juba aastaid tagasi eesti kirjandusteadusliku töö juhtijate hulka (1959–1962 töötas E. Sögel ka EKP Keskkomitee kultuuri- ja teaduseosakonna juhataja asetäitjana), on E. Sögeli nimi viimastel aastatel omandanud järjest suurema üldilulise ning rahvusvahelise kõla. Seda kinnitavad energiline töö III rahvusvahelise fennougristide kongressi läbiviimisel 1970. aastal, korduvad teaduslikud välisreisid ja tegevus fennougristika komiteedes ning Nõukogude Liidu–Soome teaduslik-tehnilise koostöö komisjonis. 1970. aastast peale on E. Sögel Eesti NSV teeneline teadlane.

Lisaks sellele on juubilar leidnud aega osa võtta komsomoli ja Suure Isamaasõja ajaloo uurimisest ning sõjaveteranide liikumisest, esinedes ka siin väljaannete toimetajana («Eesti rahvas Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas» I, 1971), artiklite ja mälestuste autorina.

«Viiskümmend pole veel mingi juubel, las tuleb 60,» ütleb E. Sögel ise oma tähtpäeva puhul, mis näitab, et ta nooruslik võitlejavaim on püsinud muutumatuna.

AARNE VINKEL

KIRJANIKE LIIDUS

8. juunil oli koos Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatusse koosolek, mille päevakorras oli kirjanike loomingulise aktiivsuse probleem. Algatava sõnavõetuga esines Kirjanike Liidu juhatusse sekretär Ralf Parve. Põhiteema kõrval olid arutluse all mitmed organisatsioonilised küsimused.

ESTICA

● Moskva saksakeelse ajakirja «Sovjet-Literatur» mainumber on pühendatud venenahvaste uuema lühiproosa tutvustamisele. Eestit esindavad selles valimikus Paul Kuusbergi novell «Roostetanud kastekann», (tõlkinud H. Schnitzke) ja Lilli Prometi miniatuur «Vanaelt ja meri» (tõlklja märkimata). Sama ajakirja inglise, hispaania- ja poolakeelse väljaandes ilmus Lilli Prometi «Mater dolorosa». Number on varustatud autorite elulooliste andmete ja fotodega.

ARUTLUSEL OLI KIRJANDUSKRIITIKUTE JÄRELKASV

(Algas 3. lk.)

Harald Peep: Kirjanduskriitikuks kujunemist takistab teataval määral oma kirjandusteorია nappus. Kust tulevad kriteeriumid? Neid ei saa ju ise välja mõelda. Meie kirjandusajaloo uurijad on jõudnud välja kaasaaga — nüüdisaegse kirjanduse teoreetilist analüüsi peaks ilmuma ka ajakirjanduses.

Heino Puhvel: Kaasaegse kirjanduse arenguprotsessi analüüsi puudumine on meie kirjandusteaduse suurim lünk. Kõige rohkem vajame üldistavat kirjandusnähtuste analüüsi, mis võtaks teoreetilise vaatluse alla kõik selle, mis praegu meie kirjanduses — luules ja proosas — toimub.

Harald Peep: Seejuures peab haare laiem olema — ka väljapoole meie oma vabariiki.

Ulo Tonts: Üldistused anname kirjandusteaduses tagantjärele tarkusega. Üldistava kriitika nappus on kindlasti seotud kutselise kriitiku puudumisega. Üldistusteni jõudmine ei eelda mitte üksnes teoreetilist relvastust ning teatud kalduvus mõtlemisviisis, vaid ka aega, millest asjaarmastajal tuleb alati puudu.

Harald Peep: Ka praeguse kirjanduse analüüs ei tohi olla momendipublististika. Meie tänane kirjan-

duskriitika on ju varsti ajalugu, mis näitab, kuidas praegu mõistetakse kirjandust. Meie kirjanduskriitikas on aga liiga palju subjektiivset, kirjandusprotsessist väljakistut. Praeguses kriitikas näen ma ka liiga palju enesenäitamist, mõnikord näidatakse ennast rohkem kui teost. Noortel kriitikutel veel seda enesenäitamisoskust pole, teost aga suudavad nad ehk objektiivsemalt hinnata. Selles on nende voorus.

Me pendeldame oma kriitikas — nagu lüürikaski. Võib-olla on tinginud arvustatav objekt, et kriitikasse on tulnud palju meeleolutsemist. Kriitik lähtub alatiht positsioonilt: minule ütleb teos nii. Kas ei peaks lähtepositsiooniks olema: mida teos oma olemuselt endast kujutab?

Heino Puhvel: Kriitik laseb end mõjustada autori kujutamislaidist, mis iseendast pole halb, kui objektiivsed kriteeriumid seejuures ei tuhm.

Harald Peep: Nii see on: assotsiatiivsus lüürikas ja assotsiatiivsus kriitikas. Kirjandusteos aga nõuab ka loogilist interpretatsiooni. (Repliik Juhan Peegli: kuidas sa loogiliselt interpreteerid teost, milles loogikat pole!) Meil on kujunenud ülimaks hinnanguks kriitikule: kriitik mõistab autorit. Aga kas autori mängureeglid alati üldse tasuvad kaasa mängida? Uurijal ei pea olema samad reeglid, mis autoril, tal peavad olema omad kriteeriumid teose interpreteerimisel. Kiitus «kriitik mõistab autorit» on viinud selleni, et kriitikud püüavad valida arvustamiseks need teosed ja need kirjanikud, kellest nad hästi aru saavad ja kellega nad nõus on.

MIDA KEEGI ARVAB...

Vabariigi Teaduste Akadeemia Küberneetika Instituudi vanema teadusliku töötaja Mark Sinisoo arvates on raamat kõigist inimese parimateks sõpradeks nimetatutest parim mitmel põhjusel.

«Raamatutest sõprade hulk võib teil olla loendamatu suur. Te võite alati võtta ühe hea raamatu riulilt ja teise vähemalt niisama hea sinna jätta, ilma et viimane sellest solvaks. Teil võib neid olla kaasmaalaste ja teist keelt rääkijate hulgas.

Pole juhus, et inimesi, kes raamatuga lähemalt või kaugemalt seotud, on nii või teisiti mees peetud. Ausambaid pole püstitatud üksnes kirjanikele, vaid ka trükkilite, nagu näiteks Fjodorovile ja Gutenbergile.

Ent üks lüli, mille kaudu raamat jõuab lugejani, on niivõrd materiaalselt kui ka moraalselt täiesti hüvitamata, nimelt inimese, kes laenab sõbrale raamatuid. Kui iga inimene tõsiselt analüüsiks, kust ta on häd raamatuid lugeda saanud, siis selguks paljude puhul, et kauplusest ostetud või raamatukogust toodud moodustavad vaid väikese osa, võrreldes nendega, mida on laenanud sõbrad. Kui sageli ei saada aga oma raamatuid ilalgi tagasi. Laenutaja materiaalne hüvitatus on niisil minusmargiga. Seetõttu peaks raamatuaastal mees pidama neidki omakasupüüdmatuid kirjandussõpru.

Vähemalt üks inimene on seda siiski teinud, nimelt kirjanik Henry Miller, tuues oma esseekogu «Raamatud minu elus» («The Books in My Life») lõpus sõprade nimekirja, kes on talle laenanud raamatuid.

● Missugust tulevikku te raamatule ennustate?

«Raamatul on meieaegses maailmas üks vaenlane ja minu arvates on see suur tiraaž. Niisugune massifootimine tasulitab inimeste kirjanduslikke huvisid sel teel, et üks raamat antakse välja meeleetus tiraažis, ta oleks nagu mõeldud kõigile. Aga anda välja raamatul kõigile on täiesti võimatu. Kirjastada suhteliselt väiksema tiraažiga märksa laiemat nomenklatuuri oleks küll võib-olla vähem tasuv majanduslikult, kuid see-eest võiks olla tunduvalt suurem niisuguse kirjastustegevuse kultuuripoliitiline toime.

Aga muus mõttes ma ei usu, et raamatu tähtsus inimkonna elus langeks. Televiisor ja kino võtavad muidugi inimeselt ära osa vaba aega, ent võib öelda, et juba praegu on palju pöördunud taas raamatu juurde.

● Missugune osa teie enda elus on jäänud raamatule?

«Minu teadlik raamatulugemine algas küllalt hilja. Võib-olla on selles omajagu süüdi mu keskkool, kus eesti keele ja kirjanduse õpetajad vahetused kaledoskoobilise kiirusega ja kohustusliku lektüüri lugemine jäi pealiskaudseks. Kui ma mõtlen tagasi nendele aastatele, siis on seal ettenähtud valikust ainukesena sügavama mulje jätnud M. Gorki «Lapsepõlv». Inimeste seas ja «Minu ülikoolid». Hiljem on mulle üheks oma algatusel kättevõetud raamatuks, mis lõikas sügavalt hinge, olnud F. Dostojevski romaan «Alandatud ja solvatud». Ja kui nimetada veel paari konkreetset teost, mis on minusse meeldjääva jälje jätnud, siis meenutaksin kunagist jalutuskäiku Moskva tänaval, mil ma jäin lugema üleskleebitud «Komsomolskaja Pravda» järjekordset numbrit ja

avastasin sealt katkendi Jack Kerouaci teosest «Teel». Selle mõjul lugesin V. I. Lenini nimelises raamatukogus kohe ka originaali ühe hingetõmbega läbi. Eesti kirjandusest võiksin nimetada sügavale hinge jäänud teoste hulgast A. H. Tammsaare filosoofilist publististikat. Üldse on ta eesti kirjandusest üks neid, keda peaks võimalikult igaks lugema.»

● Missugune on olnud teie järgnevate aastate lemmiklektüür?

«Enamikus niisugused raamatud, milles on midagi seikluslikku, kriminaalset, spioonlikku, mida on põnev lugeda.

Seikluskirjandust võib hinnata kunstilise väärtuse, autori ühiskondlik-poliitilise hoiaku ning süžee kriminaalsuse, spionaažlikkuse, seikluslikkuse seisukohast, kusjuures neid kolme nõuet saab rahuldada ka samaaegselt. Maailmakirjanduses on sellest küllalt näiteid. Üks niisuguseid usaldusväärseid autoreid on mulle selles laadis Graham Greene. Lisaks eesti keeles ilmunud teostele lugesin suure huviga ka tema «Salaagenti», «Kolmandat meest», «Hirmu Valitsust». Aga niisama head seikluskirjandust on mitmetel teistelgi. Näiteks Eric Ambleril, kelle kirjanduslikud võimed ei jää minu arvates sugugi maha G. Greenest. Mõiten eriti tema teoseid «Hauakiri spioonile», «Päevavalgus», «Räpane lugu». Tema kangeline on tavaline inimene, ja selles mõttes antikangelane, kes ebatavaliste sündmuste keerisesse sattununa käitub nii, nagu käituks tõenäoliselt suurem osa meist. Kes ei muutunud üllinimeseks, James Bondiks, vaid on pidevas kimbatuses, kes osutub elukutseliste kurjategijate häes lihtsalt mängukanniks.

Loomulikult on niisuguse väärt seikluskirjanduse kõrval alati maailma raamatuturul rohkesti panna, mille lugemine ei oleks enam ajaviide, vaid ää raiskamine.

Huviga loen reisikirjeldusi. Mõned ütlevad lugevat reisikirju sellepärast, et nad ise igale poole ei pääse, et lugemine otsekui asendaks neile reisimist. Minule võimaldab reisikirjeldus näha autori silmadega asju, mida ma poleks näinud ka siis, kui oleksin ise sealsamas olnud. Suure naudinguga lugesin P. Semjonov-Tjan-Sanski reisikirja Tjan-Sanist vene keeles. Seda oli juba üksnes stiili pärast hea teha. Meelde on jäänud Fr. Tuglase Hispaania-reisi kirjeldus.»

● Mis määral kuulub teie kui küberneetikust lugeja lektüüri teaduslik fantastika?

«Kui teadusliku fantastikana pakutakse mingisuguseid tehnilisi lahendusi, siis on need inimesele, kes ise tegeleb iga päev tehnikaga, väga sageli üsna naeruväärsed. Argu ka kõige parem kirjanik lootku, et ta suudaks kaasajal tehnikat valdkonnas midagi erilist ja üllatuslikku öelda: tavaliselt jõutakse kas siis võimatute tehniliste lahenduste valdkonda või soovivatatakse lahendusi, mis pole seetõttu mõeldavad, et juba praegu on sellesamas valdkonnas hoopis paremaid lahendusi. Mõttekamad ja huvipakkumad on selles žanris teosed, milles tehniline külg jääb kõrvalle ja oluliseks saavad ühiskonna arengu küsimused.

Mina isiklikult ei loe teaduslikku fantastikat. Eelistan teaduslikke ajakirju. Need pakuvad mulle rohkem.»

(Järg 14. lk.)

Kas poleks õige kirjutada ka neist teostest, millest arvustaja küll aru saab, aga millega ta nõus pole?

Ulo Tonts: Võib-olla kajastub kriitikas meie üldine ühiskondlik suhtlemine — see on meil põhimõtteliselt mõistev, mõista püüdev. Vahet on sellest tingitud kriitikas valdavalt mõistev toon. Erinevad arvamused on küll olemas, need aga öeldakse välja püüdlult vaikse häälega, «nagu see meie kombeks». Noorel kriitikul on see eelis, et tal veel pole jumalaid, teda köidavad esmajoones tulised diskussioonid ja teravad väljaütlemised. Need tõstaksid kindlasti huvi kriitikutöö vastu.

Meie kriitikas ilmneb aga liiga sageli tendents teravatest asjadest mööda minna.

Kalju Kääri: Arvan, et kriitikas tuleb siiski ette ka väljaütlemisi, ka täiesti teravaid. Näiteks meenuvad lähemast minevikust Maie Kalda kirjutis Raimond Kaugveri romaanist, Hando Runnelilt Jaan Krossist. Kui otsiks, küll leiaks teisigi näiteid.

Kriitika üldise tasakaaluka tooni tingib teadmine, et igal arvustajal lasub ka vastutus kirjanduse käekäigu eest.

Ei tahaks, et täna avaldatud kriitilistest mõtetest jääks mulje, nagu oleks meie kriitikute järelkasvu pärast põhjust hädakella lüüa. Meil on võrdlemisi tugev arvustajate kaader. Massiliselt pole uusi kriitikuid tarvski. Nende õpetamisest, õppimisest ja arenemistingimustest kõneldes mõtleme sellele, kuidas arvustus tuleks kvalifitseeritud ja tark kriitik.

Toimetust esindanud

ENE MAREMÄE

NÄITEKUNSTI-HARRASTUS

Hüjuti oli isetegevuslike näitekunstiharrastajate looming avalikkuse tähelepanu keskpunktis. Toimus VII rahvateatrite teatrikevad. Ettevõtmine osutus üsnagi ulatuslikuks, sest peale vabariiklikul ülevaatusel väljavalitud kuue rahvateatri prima lavastuse toodi rambivalgusse ka näiteringide vabariiklikul ülevaatusel kaks paremaks arvatud lavastust. Järgnenud konverents kujunes kokkuvõtete tegemiseks, probleemide vaagimiseks ja edasiminekuks selgitamiseks.

Isetegevuslikul näitekunstil on meie vabariigis pikaajalised traditsioonid, mis elavad edasi tänaste näitekunstiharrastajate entusiasmis ning ettevõtmistes.

Praegu tegutseb vabariigis 532 näiteringi 7088 osavõtjaga ja 13 rahvateatrit 521 näitlejaga. Kahe hooaja jooksul töid rahvateatrid välja 67 lavastust, mida külastas ligi 340 000 teatriõpra. Teatrikuudel on rahvateatrid olnud lavakunsti aktiivsed propageerijad. Tänavu oli neil 147 üritust. Ent äsjane ülevaatus kergitas taas aktuaalseks ka mitmeid varemgi kõneldud probleeme. Valulapseks on endiselt repertuaar — heatasemeliste, aktuaalsete, eriti algupärase lühinäidendite saamine. Neid lihtsalt veel ei jätku. Et aga niisuguse teose lavalettoomine ja selles kaasamängimine võib pakkuda loomingulist rahuldust näitekunstiharrastajatele ning äratada huvi vaatajas, olla seega arengu eelduseks, võis tõdeda seegi kord. Eelnevat kinnitasid Keila kultuurimaja ja H. Heidemanni nim. trüükikoja näiteringi (E. Vaigru «Pidulik õhtusöök» ja V. Rähni «Südamega ei kaubelda») edu ülevaatusel ning takt, et nimetatud algupärandid olid paljude ülevaatusel osavõtnud draamaringide repertuaaris. Repertuaariprobleemi pole ilmselt kergem lahendada ka rahvateatritel. Pole ju viimased mingi järelevägi, kes peaks suuresti kordama kutselistes teatrites mängitud tükke, vaid nad peavad omaaegse repertuaariga üldpilti täiendama. Paraku aga koosnes rahvateatrite teatrikevad kogu kava kutselistes teatrites mängitud või mängitavatest teostest (jooksva kava kohta tervikuna seda muidugi väita ei saa). Ilmselt on rahvateatritelegi sobivad teosed vähe võtta. On aga selge, et tükke kordamine pisendab paratamatult publiku huvi rahvateatri vastu. Juba kas või sellepärast, et see nõuab inimestelt tahtmist minna kindla teadmisega vaatama nõrgemat etendust, kui ta kutselisel laval nägi. Võimalustest (ja ka võimetest) tingitud vähe ju paratamatult jääb. Väide, et rahvateatrite publik on teine, ei pea lõpuni samuti paika. Järelikult kuulub rahvateatrite esmade ülesannete hulka oma näo leidmine ka repertuaari kaudu. See oma näo leidmine peaks toimuma ka erilaadsete katsetuste kaudu, nagu konverentsil vabariigi rahvakunsti I. Tammuri ettekandes märgiti. Rahvateatrite ühenäolisusest ülesäämine on seega üks tulevikutähtsaid. Viimasega seoses tuleks igal rahvateatril konkreetselt järele mõelda oma koha üle meie teatrikultuuris, sest see on nende vajalikkuse, olemasolu ja järelikult kogu tuleviku küsimus. Ja õigus oli Rahvaloomingu Maja direktoril H. Tiitsul, kui ta tähendas, et rahvateatrite töö vajab kriitikat ning ajakirjanduses rohkem tähelepanu.

Palju tõdetud on väide, et rahvateatrite nagu näiteringidegi töö sisukus sõltub näitejuhst, tema silmaringist, oskustest, andest. Narva, samuti Saaremaa rahvateatri tagasihoidlik esinemine ülevaatusel on seostatav just sellest tulenevaga. Ometi peaksid rahvateatrid neis paigus olema kõige tugevamad, kõige võimekamad, sest kutseliste kollektiivide puudumine tingib rahvateatrite järele erilise vajaduse.

Kaasaaitamine isetegevuslike näitekunstiharrastajate repertuaariprobleemide lahendamisele, hoolitsus näitejuhtide kaadri kvalifikatsiooni eest ja mitmete majanduslikku laadi murede lahendamine (võimalused kunstnike rakendamiseks lavakujundajatena, varustamine jne.) on küsimuste ring, mis nõuab järjepidevat tähelepanu.

RAHVATEATRI ETENDUSTEL

«POOL RUBLA PULMAKINGIKS»

Selle pealkirja all lavale toodud E. Braginski ja E. Rjazanovi komöödiaga «Tõukaaslastes» võttis tulemusrikkalt vabariiklikust ülevaatusel ning teatrikevadest osa A. H. Tammsaare nim. Rahvateater. Lavastaja Raido Murss oli kollektiivi võimeid ja võimalusi arvestades loonud küllalt tervikliku ning oma laadis väljapeetud lavastuse. Selles ei taotletud suure riikliku statistikaasutuse miljö ja selles valitseva mentaliteedi mastaapset väljajoonistamist. Lavastus oli kammerlik ning näis, et statistikaasutusküsi oli kohandatud liiglahedaseks sellele eluringsile, mis tegijalle omase ja elulise poolest lavastus ehk nõndaviisi mõnevõrra võitiski: ei olnud tunda ülepungutamist ega ülejõu käivate ülesannete taha takerdumist. Jutustati ausalt loogu rõhva kuulsuse omandanud range direktori Kaluina imeilust ümbersünnist armastuse väel. Ent süüelise liini usutav jutustamine läbi elulisel visandatud karakterite ongi suuresti ju meie rahvateatrite suutlikkuse kriitikum. Autorite teose eripära tabamine, ühtne mängulaad, lavastuse stiil, karakteritele suurema üldistusjõu andmine on ju ikka veel ülesanded, mis seisavad ees rahvateatrite jõudmisel sootuks uuele suutlikkustasandile. Kõnealusel lavastuses väärib hindamist, et siin polnud libastatud välisse vöövillilikku mängulaadi, kuhu teos ahvatleda võib, vaid koomika sündis karakteritesse süvenemise, nende psühholoogia elulise kujutamise kaudu. Ja komöödiatlik omandas sealjuures sooja humooristliku värvingu. Lavastuse õnnestumises oli määrav statistikaasutuse direktori Kaluina lahendus, keda mängis Leida Rammo. Tema Kaluina on alul ülemuskuivik, sirgjooneline, ebanaiselik. Järkjärgult avab osatäitja selle naise sisemaailma — rangus, otsejoonelisus, kuivus on ainult mingi kaitsekiil, mille taha ta varjab igatsusi, üksindust, õnne puudumist. Kaluina psühholoogiat kujundavate motiivide tunnetamine ja tema karakteri aeglane ülesulamine hilise kiindumuse mõjul olid mängitud siira vahetuse ning nüansirikkusega. Koos Heino Kalevi Novoseltseviaga, kes hädavarrest ametnikust sirgub peigmeheks, moodustavad nad meeldejääva paari. Komöödia kolmas oluline tegelane Samohvalov (Mait Raid) pidanuks saama aga juba näitlejapoolsest tõlgendusest selgema hinnangu. See enesekindel ja libe mees jäi liialt positiivsesse valgusse. Küü täpsem lahendus toonuks selguse ka Rõzova tegevusliini, keda toimekalt esitab Asta Lees. Loodab ju Rõzova leida eest kunagist koolipõlve-Novoseltsevit, aga too on muutunud. Ja muutunud selliseks, mis vääriks isegi satiirilisi värve. Sekretär Veerakese näiliselt episoodiline roll osutub siiski küllalt oluliseks ning nõudlikuks: tegelane esindab suure asutuse elurütmi, teatud mentaliteeti ja viibib peaaegu kogu aja laval. Riina Kerdi visandatud portrees olid küll kõik õiged jooned, kuid olulisemad neist vaianuksid rõhutamisest ja režissööril tulnuk küü lavastuses rütmiliselt täpsemini paika panna. Ella Loodma lavakujundus pakkus vaid kõige hädavajalikumat tegevuskohade märkimiseks. Lavastuse ühe komponendina oli see ehk liiga vähe.

REIN MÄNNI

«UUSAASTA ÖÖ»

Äsja lõppenud rahvateatrite ülevaatusel tõstis žürii esile E. Vilde nim. Tartu Rahvateatrist Ardi Liivese «Uusaasta öö». Teose on lavale toonud Tartu isetegevusliku teatrikunsti kauaaegne aktivist, Eesti NSV teeneeline kultuuritegelane Vanda Pää, kes on varemgi tulemusrikkalt Liivest lavastanud. Kümme aastat tagasi lõi ka ta loorberid näidendi «Siinpool horisonti» interpreteerimisega. V. Pää lavastus on traditsiooniline, aeglase tempoga, elulähedast taotlev, kohatiste kallakutega melodraamasse. Kunstnik Louis Pavel on loonud üpris usutava ja igapäevase teemaja-atmosääri: see on väga konkreetselt ettekujutatav maja oma sissekäikude, trepi, leti ja standardmööbliga.

Arvo Vilipson umbteele sattunud endise viuldaja Roode osas näitab seda tegelast tugevama karakteriga kui omal ajal «Vanemuise» lavastuses Helend Peep. Säärase tõlgituse tõttu on A. Vilipsonil viimases vaatuses kergem kujutada murrangut Roode hinges ning tema pööre uude ellu ei nõua ränki pingutusi. A. Vilipson oskab oma tegelast joonistada nüansipeenelt, eriti stseenides tütar Annelaga on ta huviga jälgitav.

Robert Ott toob esile teemeister Ernst Hundi primitiivse meelelaadi, luues tervikliku ning veenva karakteri.

Kolmas peaosaline — teemaja perenaine Mahta Helgi Ruubeli esituses rahuldab vähem. H. Ruubel kipub jääma kohati üheplaanihileks, kõik stseenid Roodega ei saavuta küllaldast psühholoogilist veenvust. Paremini õnnestub viimane vaatus, kus Mahtal on rohkem tegevust ja tema situatsioon tugevamini dramatiseerub. Karakteri sisemaailma edasiandmisel jääb H. Ruubelil vajaka variatsioonide ja aktsente, domineerima kipub standardne naeratus.

Roman Tsurenkov kujutab arst

Erich Mõtust soliidse mehena, vähem õnnestub tal esindusliku ja oma reputatsiooni pärast kartva mehe naeruväärse avamine. Seetõttu ei pääse kirjaniku eitav suhtumine Mõtusesse küllaldaselt maksvusele.

Ilona Blumenfeld suudab Roode tütar Annelat vaid skitseerida. Tegelase täpsemal psühholoogilisel väljajoonistamisel satub ta raskustesse, käitumisiin on mõneti kobav, kohati jääb vajaka temperament.

Episoodilistest tegelastest püsib mees Mart Pärna oma detailriikka ja ilmeke õllejoomisistseeniga.

Liivese näidendis leiduvad perekondlikud konfliktid on Tartu rahvateatri näitlejad hästi välja mänginud, puudu tuleb aga tegelastevaheliste suhete sotsiaalsest mõtestamisest ja filosoofilisest üldistamisest. A. Liivese tihedakompositsiooniline

«Uusaasta öö» on jälgitav ka perekondliku draamana, kuid sel juhul jääb teose võimalustest mõndagi kasutamata. E. Vilde nim. Rahvateatri «Uusaasta öö» lavastus on küllalt heatasemeline, ent repertuaarivaliku küsimus kerkib siiski. Kas ei peaks rahvateater niisuguses linnas, kus tegutseb kutseline teater, pürgima esmajoones repertuaari rikastamise poole, pakkuma külastajatele näidendeid, mida pole veel nähtud?

JUHAN TÕRDU

«SERVUS, PETER»

Muusikateosed hakkavad meie isetegevuslavadel endale aina enam eluõigust nõudma. See on seaduspärane, sest kollektiivides leidub enamasti lauljaid, tantsijaid, muusikamehi, kes töötavad igauks eraldi — laulukooris, rahvatantsurühmas, orkestris. Neid jõude aegajalt kokku viia ühiseks ürituseks on tänuväärne mitte ainult klubi või kultuuriasutuse pere liitmiseks, vaid ka publik ootab muusikalavastusi.

J. Tombi nim. Kultuuripalee kahe operetilavastuse «Haljal asjal» ja «Montmartre'i kannike» kõrval on nüüd muusikalise lavastusega algust teinud ka P. Pinna nim. Rahvateater, kes esitab VII rahvateatrite kevadel Saksa DV autorite (muusika Gerd Natschinski, tekst Alfred Berg ja Hans Hardt) opereti «Servus, Peter». Meie publikule tutvustas seda paar aastat tagasi Pärnu teater. Väikeste tegelaste arvu, ühe lavapildi ja lihtsakoelise meloodilise muusika tõttu on teos jõukohane ka isetegevuslastele.

Sisult ei erine see «muusikaliseks lustmänguks» nimetatud tükk teistest omasarnastest. Kõik lõpeb loomulikult happy end'iga; poissmehest spordireporter Peter Schnell saab ungarlannast ajakirjaniku Ilona, kirjanik Peter Stamm lepi oma naise Petraga, kes otsustavalt pöörab selja neljale klassikalisele K-le (Kinder, Küche, Kirche, Kleider), bon vivant'i allüüridega kosmeetikafirma töötaja Wagner aga saab pika nina ja peab häbiga «võitlustandrit» lahkuma.

Mänguliselt on lavastus rahvateatri tasemel ja operetisõbrad vaatavad seda lõbuga (operetivaenlased aga võivad rahuga koju jääda — milleks ennast liigne kord vihastada!). Pole ka ime, kaht peaosalist kehastavad näitlejad, kes sel alal on isegi kutselises teatris eduga esinenud. Eriti meeldiv oli näha Astrid Araku come back'i, tema ülekeev temperament ja meeldiv laul on operetile nagu loodud. Tema Petra meeleheide ja pisaratetulv, armukadedus ja pahameelepursked arvatava pettuse pärast olid koomilise värvinguga, nagu ehtsas operetis peabki olema. Näitleja mäng, lihtne ja loomulik, operetlik kergus, vaba halvast maneerist, kuulus enestemõistetavalt selle juurde. Valter Luts, kes oli teose lavale seadnud, sekundeeris kirjanik Stami osas Petrale mõõdutunde ja vajaliku mängulustiga.

Teine paar või õigemini paariminekut taotlejad, keda kehastasid Maila Kraus ja Jürgen Kajak, olid samuti meeldivad. Suurem kergus ja maast lahtiolemine aga ei teeks siin paha, sest kohati mängivad näitlejad olustikulise komöödia laadis, unustades, et muusikaline lustmäng vajab «tiibu».

Nii lavastajal kui ka osatäitjal aga tuleks mõndapidi revideerimisele võtta «elumees» Wagneri osa (Eduard Pea) lahendus. Näitleja mängis Wagnerit lavalise vilumusega, kuid stampselt. Ülesanne ongi raske, sest roll on stampvõtte konglomeraat. Värskeima lahenduse poole püüda siiski tasuks.

«Servus, Peter» Pinna-teatris õigustas ennast. Tahaks loota, et teater, kes kan-

nab meie operetile nii palju andnud teatrikunstniku nime, ka edaspidi operetti ei unusta, vaid jätkab uute sisukate teoste otsimist ja värske annete kaasatõmbamist selle publikust nii armastatud žanri viljelemisele.

«PISUHÄND»

E. Vilde «Pisuhänd» on teos, mis ei vanane. Ta ei vaja ka kunstlikku aktualiseerimist. Küll tarvitati veel mõni aeg tagasi tema kallal ka vägivald. «Pisuhänna» sotsiaalset lõdvust püüti tõsta, omistada peategelasele Tiit Piibelehele jooni, mis ei tulene teose tegevusloogikast ega autori kunstilisest kavatsusest, vaid — vastupidi — muudavad suurepärase komöödia tavaliseks satiiriks, kus üks suli teise üle lõbb. Selle kontseptsiooni võtsid tol ajal omaks isegi meie juhtivamad teatrid. Õnneks on eesti kirjanduslooo uurimistase tänapäeval tükk maad kõrgem viiekümnendate aastate omast. «Eesti kirjanduslooo» kolmandas köites lükatse sõnaselgelt vildak kontseptsioon ümber: «Pole põhjust Piibelehes näha ärimeheks ümbersündivat luuletajat, vaid kõigepealt leidlikku kosilast.»

Asi on muidugi nii, ent teatritele on sellest vähe. Kui «Pisuhänna» lavastus piirduks ainult süzee ümberjutustamisega, siis oleks vaevalt põhjust tüki juurde tänapäeva teatrilaval tagasi tulla. Ehkki ühiskondlikud tingimused näidendi kirjutamise ajal ja näidendis endas on sootuks erinevad tänapäevastest, võib «Pisuhänd» õigesti asetatud rõhkude puhul, mis tegelaskujuksid ei moonuta ega näidendi üldkontseptsiooni mingil moel riku, kõlada päris aktuaalselt, tema «kasutegur» meie ühiskonnas ei tarvitse sugugi väiksem olla kui sajandi algul.

Selles mõttes oli huvitav «Pisuhänd» värskest üle vaadata Laevastiku Tallinna Ohvitseride Maja Rahvateatris. Ettevõtmine oli riskantne, kui arvestada meie lavadel väljakujunenud rohkem kui poolesaja aasta vanuseid traditsioone ja ka viltuloomisi, mis tüki lavastusega on kaasnud. Tuleb kohe mainida, et P. Ljubarovi lavastus, milles on mõndagi õnnestunut, ei ole päris vaba hüljutise mineviku eksisammudest. Eelkõige avaldus see Piibelehe osa tõlgituses. Näitleja S. Statsken meenutab väliselt kenasti toda «suurispea-kulli», kellest räägib Laura näidendi alguses, kel on nii toredad silmad, «ilmavõõrad ja siiski kõikemõistvad». Iseloomustuse esimese osa olid näitleja ja lavastaja tagaplaanile jätnud, veelgi enam — unustanud. See «ilmavõõrus» aga ongi Piibelehe karakteri dominant. Seltskondlikule välisele lihville ei pane Piibeleht rõhku, ta elab «uulitsalgi nii oma iist». Isegi Laura vigane jalg ei häiri teda, sest «tuu om ju ainult väline». Laval aga muutub vaataja silma all õigesti eksponeeritud Piibeleht, kes välisele ja materiaalsele tähelepanu ei pööra, härrasmehelelike maneeridega seltskonnalooviks ja osavaks spekulandiks. Teda on lavastuses nähtud Vestmanni ja Sandri silmadega, mitte Laura omadega. Tänapäeva vaatajale aga on Piibeleht antipoodiks kombineerimis- ja spekulierimisvaimule, mille esindajateks on Vestmann ja Sander. Piibeleht on meie võitluskaaslane nende vastu, kes hüvesid jahivad ning kultuuriväärtusi hülgevad, kes raamatuid kokku ostavad kuldkoite pärast. Kahjuks läks osatäitja teist teed.

Ka Laura näitleja L. Kähäri esituses jääb liiga tagasihoidlikuks oma protestis tõusikliku mentaliteedi vastu. Nähtavasti on Piibelehe ja Laura osa tõlgituses ikka veel rudimente hiljuti käibel olnud teooriast.

A. Klotškov Vestmannina ei andnud välja esimese põlve kapitalisti mõõtu, kes pakatab tegetsemisihast, eneseusaldusest ja joviaalsusest äri edenemise puhul. Ta tundus väsinuna, ent viimase vaatuse otsustavas kõneluses Piibelehega, kus ta arvatavat rivaali püüab üle trumbata, rahuldus.

A. Tregunov Sandri osas on asiatiul värv kokku hoidnud. Hoopis loopsakamalt oleks tahtnud näha tema triumfi perekonnas pärast «Pisuhänna» ilmumist. Alles kolmandas vaatuses leiab osatäitja ereda vahendeid, asudes võitlusse «paljaks-rõõvimise» vastu.

Ka Mariide E. Babenko kehastuses pidanuks tugevamini esile tooma tolle tõusikliku daamikese ambitsioone, «seisusehukust» ja harimatust. Väikekõdanluse väliarvõimel on tema ja Sandri osa tähtsal veel suuri reserve.

Kokku võttes: rahvateatri «Pisuhänna»-lavastus on siiski rõõmustav sündmus. Ent tänapäeva kõlavuse saavutamiseks on vaja lõpuni lahti üelda käibel olnud kontseptsioonist. «Pisuhänd» on igihaljas ka nõukogude vaatajale, sest siin kuulutatakse vaimsete väärtuste primaati tarbijaliku mentaliteedi üle.

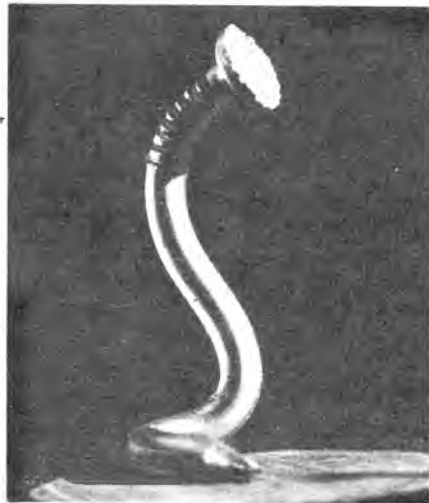
HUKO LUMET

PÄEVAKORRAS MULTIPLIKATSIOON

Jerevanis toimus NSVL Kinematografiistide Liidu multiplikatsioonikomisjoni järjekordne pleenum. Meie komisjonil on saanud heaks tavaks korraldada oma kokkutulekuid kord aastas nimelt seal, kus töötavad noored multiplikatorid, kus vajatakse kolleegide abi ja toetust. Et komisjoni kuuluvad kõigi meie maa joonis- ja nukufilme loovate kollektiivide esindajad, siis on pleenumid alati kujunenud multiplikatsiooni päevaküsimuste asjalikuks ja viljakaks arutluseks nõupidamisele kaasatud uute teoste põhjal. Nii ka seekord: päevakorras oli tutvuda ennekoike Armeenias, Aserbaidžaanis ja Gruusias NSV multiplikatorite tööga, kuid lisaks armeenlaste seni loodud 7 ja aserbaidžaanlaste 5 multifilmile, samuti viimase aasta 6 uudisteoste grusiinlastelt vaatasime veel 18 uut joonis- või nukufilmi, mis esindasid Moskva, Kiievi, Taškendi, Alma-Ata, Riia ja Tallinna stuudioid. Nõnda oli arutluse all kogu nõukogude multiplikatsiooni tänane seis: üksikasjaliselt analüüsiti filme, vaeti töökogemusi, selgitati päevaprobleeme. Mõttevahetuse kasuteguri määras juba see asjaolu, et enamik komisjoni liikmeid on multiplikatsiooni tegevrežiissöörid 11 meie maa filmistuudiost, kus luuakse joonis- ja nukufilme. Olgu siinkohal märgitud, et kui me 1957. aastal alustasime nukufilmide valmistamist «Tallinnfilmis», tegeles multiplikatsiooniga peale meie vaid kaks stuudiot — «Sojuzmultfilm» ja «Gruziafilm». Huvi filmikunsti selle liigi vastu on kasvanud väga hoogsalt.

Pleenumil kõitis tähelepanu armeenia noorte multiplikatorite tegevus. Igas seni loodud 7 joonisfilmis peegeldub entusiastide suure töö viil. Silmapaistev on neis kunstilise kujunduse kõrge tase — joonisfilmide režissööridena töötavad mängufilmide juhtivad kunstnikud. Meelde jäävamaid olid «Tilk mett», «Parvana» ja eriti «Päikeses pruut» oma väljendusrikkas poeetilise laadi ning rütmiga. Sai ilmsiks, et armeenia multiplikatoreilt võime oodata uusi huvitavaid teoseid. Kuigi samal ajal Bakuu stuudio joonis- ja lamenukufilmide loojate esimestes töodes ilmnes tehnilise teostuse nõrkus, aratas nii mõnigi nende idee huvi aserbaidžaanlaste multiplikatsiooni käekäigu vastu, nagu näiteks idamaa miniatuuri stiili elustamine ekraanil, rahvuslikest vaibamustritest inspireeritud film jm. Palju on neil õppida naabervabariigi kolleegide piikaajalistest kogemustest. Kuid grusiinlaste uusi filme arutades leiti samaaegu, et nende tehniliselt laitmatu töötlus ei suuda mõnikord korvata teisi vajakajäämisi: kunstnike töös ilmneb fantaasiavaegust, nukufilmide ebaõnnestumises on süüdi kaadri üleküh-

jamine rekvisiitidega ja nukkude halb teostus, vähe on tunda värskeid tuuli ka grusiina nüüdis-joonisfilmides, mis stiililt on sarnased, avamata loojate isikupära, võib märgata saavutatud taseme kordamist. Nii Taga-Kaukaasia kui ka teiste vabariikide multiplikatsiooni vaagides tõstis pleenum tulipunkti kunstilise kvaliteedi, žanrilise mitmekesisuse, väljendusvahendite uudsuse, nende täiendamise ja isikupärase kasutamise joonis- ja nukufilmides, seda nõudlikumalt, et meie

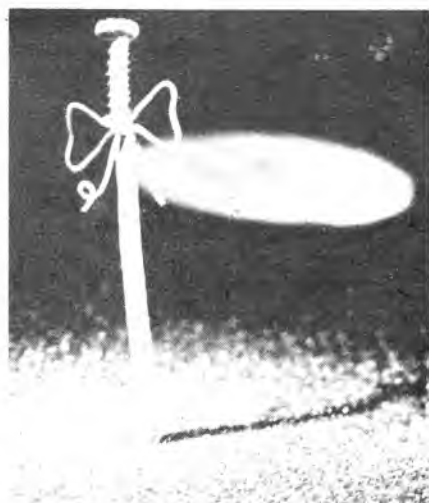

Kaadreid Heino Parsi uuest filmist «Nael»

sellealases ekraaniloomingus on praegu tunda rõõmustavat elavnemist, uute jõudude ilmumist, tahet veelgi avardada seniseid spetsiifilisi võimalusi.

Kui vaatluse all olid meie suurima multifilmistuudio «Sojuzmultfilm» nullused tööd, leidsid kõrge hinnangu selle kollektiivi joonisfilmid. Neist aratas rohkem tähelepanu «Lõbus karussell» — ka põhimõttelise lahendusega: kolm üheks filmiks seatud minipala (eriti lustakas «Punapea») olid teostatud nüüdisaja multiplikatsioonile omasel lakoonilisel, väljendusvahendite tinglikkust rõhutavas laadis. Kui sama stuudio «Muinasjuttu eesliksest» iseloomustab muuhulgas nukkude ja terve filmi tore kujundus, siis arvustuse osaliseks sai «Sojuzmultfilm» teine teos «Ema», mis tõstatas olulise probleemi meie joonis- ja nukufilmis üldse. Nimelt on «Ema» nukk-nimisoaline kujundatud ja liikuma pandud nii, et ta jäljendaks maksimaalse täpsusega elavat inimest. Teised kujund olid aga lahendatud tinglikult, nukukult, mistõttu ebakõla oli seda silmatorkavam. See pani mõtlema just vajadusele multiplikatsiooni spetsiifilist tinglikkust rakendada väljendus-

rikkamalt ja sihikindlamalt. Samaaegu tõestasid Kiievi ja Taškendi multiplikatorid, et joonis- ja nukufilmide spetsiifiline tinglikkus lubab edukalt kasutada rahvuslikke motive. Ukraina joonisfilm ammutab sageli oma materjali folkloorist — selle mõju on võluvalt omalaadne ka stiilis, nii joone kui koloriidi poolest. Kiievis on 1959. aastal tööd alustanud entusiastide grupist kasvanud välja umbes 100-liikmeline kollektiiv, kes loob aastas 12 joonisfilmi (sealhulgas üksikuid nukufilme).

Taškendis tegutseb aga nukufilmiloojate kollektiiv vaid mõned aastad, kuid üllatavalt silmapaistvate tulemustega: nende teoste tehniline kultuur on kõrge, ekraanil on ekspressiivselt tunnetatav armastus oma rahva mineviku, kultuuri ja kodumaa looduse ilu vastu. Nii selgusid kolleegide uute tööde vaatamisel tinglikkuse ja rahvuslikkuse küsimused nüüdismultiplikatsioonis.

Läti multiplikatorid on oma 6-aastase tegevuse vältel esotsas režissöör Arnold Burvsiiga korduvalt loonud üleliidulises ulatuses silmapaistvaid nukufilme. Riias on kujunenud välja väga tugev kunstnike, nukuskulptorite ja -juhtide kaader. Läti filminukkude kujundust iseloomustavad suur üldistus, tinglikkus ja haruldane plastilisus. A. Burvsi uut, pleenumil näidatud filmi «Punased kingakesed» võib julgelt kõrvutada režissööri tugevamate töödega «Pygmalion», «Vaskmünt» jt. Lätlaste selge eesmärk pidevalt arendada oma kunstimeisterlikkust leidis ka pleenumil tunnustamist.

Meie pleenumist võtsid külalistena osa ka ungari multiplikatorite esindajad, kaasas poolteisetunnine filmi-

programm. See pani veel kord mõtlema, kui arengujõuline on nüüdisaja multiplikatsioon, kui mitmekülgne tema ainevald, kus käsitlemist leiavad koguni äärmiselt vastutusrikkad, tõsised filosoofilised ja poliitilised teemad. Ungarlased otseselt demonstreesid multifilmi võimalusi — vaatasime aktuaalse poliitilise sisuga plakati ja multifilme, milles kasutatakse õli-maalitehnikat. Ungarlaste «Paraad» kujutas endast vaimukat antimilitaristlikku joonissatiiri. Teises filmis, mille teemaks olid maailma progressi ja relvastumise võidujooksu teravad küsimused, elustasid multiplikatorid kiire, tabavas montaažis joonised, fotod, ajakirjade illustatsioonid. Ungarlaste filmivalik teravas meigi tähelepanu pleenumil uuesti nn. tõise teema suhtes. Me loome palju lastele määratud multifilme, mis on võitnud suure tunnustuse terves maailmas. Omamoodi probleemiks on aga sellised teosed, mis kajastavad tõsisele mitmesuguseid tahke. Kui mõnikord teeme seda, siis kahjuks igavalt ja kuivalt, rakendamata multiplikatsiooni tinglikkusega omapäraselt seotuid mõnusa huumori või teravmeelse satiiri väljendusjõulisi värve. Tundub, et praegusajal on paljutõotav ja ammen-damatu uudismaa nende multiplikatorite ees, kes oma joonis- ja nukufilmide adressaadiks valivad täiskasvanud vaataja.

«Tallinnfilm» esindasid pleenumil sedapuhku täiskasvanud vaatajale määratud teosed «Veekandja», «Nael» ja «Autosõitjad». Rein Raamatu esimene joonisfilm, eriti selle esimene miniatuur «Veekandja» pälvis üldiselt tunnustava hinnangu, kuigi vaieldi «Tüütu muusiku» pikkuse ja detailide üle. Minu lamenukufilm «Autosõitjad» tekitas samuti vaidlusi: kaheldi laia ekraani otstarbekuses, leiti, et mõned situatsioonid oleksid võinud olla palju teravmeelsemad. Pleenumi naelaks sai aga Heino Parsi vastalminud «Nael». Üksmeelse kiituse teenisid selle äärmise lihtsuse, plastilisuse, lakoonilise lahenduse, lihtsa naela säärane «näitlejameisterlikkus», millega osati avada inimkarakterit peegeldus nii mitmes tahus. «Nael» on vahest kõige «multiplikum» film, mida meie kollektiiv teinud.

Tahaksin loota, et meie vabariigi multiplikatorite suurenenud peret «Tallinnfilmis», «Telefilmis» ja «Eesti Reklaamfilmis» edaspidi ühendaksid tahe ja oskus töötada nii, et ka uutest joonis- ja nukufilmidest saaksid meie ekraaniloomingu naelad. Multiplikatsioonis on palju huvitavaid probleeme, mis väärivad tähelepanu.

ELBERT TUGANOV

MISON

Kalendrirehed kuulutavad, et suur suvi on looduses võimust võtnud. «Tallinnfilm» dokumentalistidele tähendab see kõige pingisamaid tööpäevi, mil filmitakse naturaali, otsitakse värve, püütakse kaamera abil hingega põllumehi, vaadeldakse vee all kalapojukese eluteed, käiakse kuldsete kättega lukeksepa maapulmas, soovitakse laulu- ja tantsupeol näha noorte sõprust, laululusti, kergeid jalgu...

Tööd rohkem kui küll! Tänavu on jõudnud juba kinolinala Juhani Smuuli kirev elutee, Tallinna lennuvälja mehaanikate vastutustariks tööd kui julgustus õhulaeva astujale, pioneeerielukute tarkav väike kodanik — meie riigi tulevane täismees ja masinatehase selline tööline, kes esindab tööharrastat Olemnõukoogu, võib riigikontrolli komitees rääkida plaanist, ratsionaliseerimisest, ükskõik milles.

Kuid stuudio jäädvustajad, fikseerijad, tänapäeva elu mõtestajad ja filmikeelde tõlkijad tahavad suvekuudel veel palju kilemeetreid filmilinti vaataja kohtu kätte anda.

Kevadisel kibekilirel tööpäeval käib Kalju Meister tõsisena põllupeenral, remonditöökojas, farmis. Ta ei sega töötajaid, ei kipu nõu andma, ei kärgi aja riide. Pealt-naha isegi osavõtmatu on see tõsine majandijuh. Ta kuulub nende hulka, kes jätvavad suures osas töötajatele algatusvõime ja otsustamisvõime. Ta ei juhi farmi, ehitustööd ega traktorite remonti — ta juhib majandit. Adavere tõusis selle mehe käe all ometi viljatsamatest eesrindlaste hulka. See peab olema üks asine mees! Kodus kalapüügi vahendid, kuid me ei kohta teda kalavetel. Pigem näeme, et spinning on väga tolmune; toas akordion (mitte kastis, vaid diivanimurgas), kuid me ei kuule tema pillimängu. Millal ta mängibki? Kevadkünnist mustad põllud lõõvad rohetama — tarkab

oras, aprill muutub erksaks, puhkevad diid, kuid Kalju Meister ei naerata. Kui aga värvid suviseks muutuvad ja põllumehe raske kevad möödub suuri saake töötavalt — ehk tabab siis operaator Hans Roosipuu Kalju Meistri näolt naeratuse. Selline räägitakse olevat Adavere sovhoosi direktor ja sellisena tahaks režissöör Olo Tambek näha teda ka oma filmis «Kevadine naeratuse».

Sada aastat tagasi kirjutasid kümme eestlast ja kümme venelast alla nõudmistele, mis esitati Kreenholmi Manufaktuuri tootajatele juhtkonnale. Sai teoks seni olematu üldstreik Venemaa ajaloos. Me ei tea täpselt streigi mõju edasisele tööliskäitumisele Venemaal. Filmi stsenaarist Hiljar Taliiste ei taha tõestada, et tollest streigist sai alguse eesti ja vene töörahva sõidadaarsus, pigem seda, et töörahva sõpruses pole vaja otsida algust ega lõppu, ta on niisama vana kui töörahvas ise, igal juhul palju vanem kui aeg, mil me seda sõprust rõhutama ja otsima hakkasime.

Oleks ma kas või unes võind arvata, et moo noor naisele nõnda hea on, ma poleks rugist mette maha teinud, arvanud hiidlane, kelle suurel mereriigil puuduvad gigantised suurehõlpsed, industriaalmaastikud, isegi kolhooside tootmishooned ei suuda võistelda nandimeeste vägevamatega. Eestijärelt võisteldakse, kivikilbulistelt põldudest korjab hiidlane täna ometi juba korraliku saagi. Kalapüügis aga ollakse mehed ometi — nii vabariiklike kui üleliiduliste preemiade, rändpanalippude ja võistluse võitjad. Film ei tule siiski mitte töövõitlust, vaid hiidlastest endast. Aastasadu on hiidlane istunud mererannal, on temaga sõbraks saanud, on õppinud enese üle nalja heitma. Stsenarist Jaak Adamson (ise vaagast selti hiidlane), režissöör Peep Puks ja operaator Peeter Tooming otsivad oma teoses hiidlast, soovad ta hilu naljandiga, otsivad uudeid lahendusi värvis, tahavad näidata hiidlaste ja tema saare omapära. Ehk tuleb välja!

Kui suur võib olla õpilase treeningukoormus, et jätkuks aega korralikult õp-

«TALLINNFILMI» DOKUMENTALISTIDE SUVI

pidat? Milline osa on suusatamise juures tehnikal, tahtejõul, füüsilisel ettevalmistusel? Kuidas treenida, missuguse tähtsusega on treeningupaik, emotsioonid, võistlaja moraalne ettevalmistus, intellekt? Õpilasi, kelle treener juurdleb paljude huvitavate probleemide kallal, tuntakse isegi väljaspool vabariiki, seekord aga tuleb juttu suusatreeneri Herbert Abelist endast. Herbert Abel teab suve lõppuole algavast uue hooaja ettevalmistusest kaljukindlalt ainult seda, et see treening ei sarnane möödunud aastate omaga. Palju on sõltub asjaoludest, mis lahenevad kohapeal. Sabloonid ei ole! Kas spordifilmide autor Hans Roosipuu ja stsenaarist Valter Heuer suudavad sel puhul näidata Abeli treeningumeetodeid? Vist mitte. Äkki aga näeme portreed mõtlevast treenerist, kes arvestab iga tähtsusetunaga tunduvat fakti, kes mõistatab õpilaste iseloomusid, kalduvusi, psüühikat ja kelle «printsipiitu» treeningumeetodid kasuks räägivad tema õpilaste kaalukad võidud.

Juba pool aastat kõnnib mererannal, metsas, rabas ja soos ringi kaameramees ja režissöör Evald Vaher. Rannajoone, majakad, sadamad, suured kauba- ja reisilaevad ning pisike kaakuamipaad — kõike tahab talletada ta oma filmilindile. Ei unustata ka Läänemere isandat — silku. Kalapüük, torm, tuulevaikus, saared, laulud — kõik kokku peavad andma õppefilmi «Läänemeri». Paralleelselt otsib ta kõike iseloomulikkude meie neljale aastajale — jälle õppefilm algklasside nimetusega «Looduse fenoloogiline kalender».

Mööda maanteed vuravad kaskedega ehitud autod Tallinna poole. Narva Sõpruse sillal liigutakse läände. Väinameri rök-kab laulust: noored saarlased ja hiidlased sõidavad suurele maale koolinoorte laulu- ja tantsupidule. Balti jaam võtab vastu tart-lasi, võrulasi, küllaliskoorse Venemaalt, Ukrainast... Ja lõpuks on tuhandad lauljad-tantsijad kogunenud laululava võlvkaare alla, Komsomoli-nim. staadionile. Helikopterit vaatav kaamera tühjale laululavale rakveres, Tartus, Intsikurms, Haapsalus... Kõik on kogunenud pealinna. Siin peavad vabariigi koolinoored oma laulu-

ja tantsupidu, tähistavad pioneeriorganisatsiooni 50. aastapäeva. Suure koori laulukunsti, tuhandete rahvatantsuoskust, aaga ka peorõõmu ja säravaid silmi tahavad laulupeol tabada stsenaarist Lembit Lauri, režissöör Olo Tambek ja operaator Mati Kask.

Vaibad, nahkehistööd, metall, klaas — tarbekunstnik Elg Reemets on leidnud oma mitmekesiste töödega suure tunnustuse ka väljaspool vabariiki. Miks huvitab teda muhu vana karjavarav, üsna tavaline eesti talupoja tarbees, pealtnäha väärtuseta ja ajast-arust sepi? Milles peitub kunstniku ande saladus? Kas oskuses rahva vanavara head traditsiooni tänapäeva inimesele nauditavaks teha, tema ilujanu rahuldada? Kaamera jälgib detailideni Reemetsa paremaid töid, uurib, mõtiskleb. Kas stsenaarist Kaalu Kirme, režissöör Reet Kasesalu ja operaator Peeter Tooming annavad vastuse ande saladuse küsimusele? Seda veel ei tea. On's sellele üldse võimalik vastata? Kuid kindlasti hakkab vaataja paremini mõistma meie teinekati kunstnikku ja tema loomingu.

Stsenaarist Ene Hion ja režissöör Valeria Anderson tahavad teada, missugune mees oli vabariigi esimene Ministrite Nõukoogu esimees Johannes Lauristin. Selleks elustavad nad vanad dokumentaalkaadrid, kuulavad, mida ütleb Lauristini konkisaaslane Patari-vanglas. Lauristini sõbrad ja lähedased meenutavad meest, kes palus rahva nimel võtta Eesti Nõukoogu Liitu. Iga iseloomuliku detaili on kulla väärtusega. Pole kerge kinolinal elama panna inimest, kes hukkus palju aastaid tagasi oma tõdede eest. Kes ta oli? Milline ta oli?

Siin on vaid osa sellest, mis «Tallinnfilmis» dokumentalistidel käsil. Kui suvi päiksene ja ilus tuleb, ehk mõjustab see ka filmiloojate töötulemusi.

UNO HEINAPUU,
«Tallinnfilm» dokumentaalfilmide toimetaja

ELMAR KITS. «PÄRAST LÕUNAT» (ÕLI, 1944) • «NÄITLEJA ELU» (ÕLI, 1966)

MÕTTEID ELMAR KITSEST

Elmar Kitse näitusel avaneb meile maalikunsti võlumaailm ning rikas, andekas, elu- ja ilujaatav isiksus. Elmar Kitse kunst on ühtaegu rafineeritud ja täisvereline, impulsiivne ja viimistletud. Tema lõuendid on enamasti väga vaba ja lahtise käega maalitud, ometi on iga pintsliööök omal kohal ja õigustatud, ei mingit tühja bravuuri. Ta on parimaid koloriste eesti kunstis. Ta ei armastanud «poetooni», kuigi värvisära, külmade ja soojade toonide efektsed kontrastid talle võõrad polnud. Tema näituselt jäävad siiski kõlama eelkõige peened harmooniad. Murtud toonid ei mineta tal oma jõudu, vaid ühinevad värskest mõjuvaks tervikuks. Peab nõustuma O. Subbiga, kelle arvates Elmar Kitse oskus maalida määratud-puhtaid pilte on esmaklassilise maalija tunnuseks ning kes peab teda meie rikkaima värvifantaasiaga maalijaks. Elav fantaasia, kujundlik leidlikkus põimub Elmar Kitse loomingus erksa loodusetajuga. Kord uperpallitab mõte teravmeelselt ja vallatult, kord väljendub sellise inimliku küpsuse ja sügavuti haarava lihtsusega, millest tunned suurt kunstnikku. Palju ilu ja maitsekust — ilu ilma ilutsemiseta, maitsekust ilma kunstlikkusest. Loomulik ja veenev on kõik, mis Elmar Kits teinud. Tal oli kindlasti tahet ennast maksma panna, tõestada oma võimekust erinevates laadides ja žanrites, oli edasiviivat loomingulist auhannust, ent pole jälgegi ennast imetlevast paigaltammumisest. Ta teeb kaasa eesti kunsti muutumised kolme aastakümne vältel, saab impulsse väliskunstilt, jäädes ikka iseendaks. Tema

häämastav viljakus ja loomiskergus kõnelevad talendist, töökusest, võimsast loomisvajadusest. Üliinimene ta polnud ning tema loomingus tuleb ette ka kergetäielisemalt tehtud töid, mille tase mõne vähem andeka kunstniku puhul oleks ehk täiesti rahuldav. Eks nõudlikkuse lattu kerki nii kõrgele, kui kellegi võimed küünivad. Elmar Kits asetas selle ise kõrgele. Meenub, kuidas ta oma «Linnaümbruse» kohta tähendas: «Ah, see õpilastöö! Midagi Laprade'i vaimus.» See märkus tegi lausa araks. Maalitud kolm aastat pärast «Pallase» lõpetamist, pärast «Vana aednikku» ja «Interjööri», mis kuuluvad eesti kunsti klassikasse — ja ikka õpilastöö! Aga küllap kunstnik peabki tehtu suhtes kriitilisem olema kui keegi teine, nagu ta peab ka oma väärtuses veendunum olema kui keegi teine.

Elmar Kitse ulatuslik looming on üldatavalt ühtlase ja kõrge tasemega. Seda on juba tema varasem loomisjärg («Pallase» lõpetamisest 1939. a. esimese personaalnäituseni 1946. a.), mis oma värviheliduses ja valguskülluses on tõeline pidupäev silmale, otsekui elus leiduva kauni kvintessents. See pole harkatus, vaid algusest peale suure leegiga põlemine. Ja pole raske aru saada neist, kes seda perioodi eelistavad, kuigi iga järgnev on uut moodi hea, kuigi Elmar Kitse meisterlikkus aastatega järjest süveneb, universaalsemaks muutub.

Varasemates töödes on tunda impressionismist lähtuva prantsuse maalikunsti, nabiide ja fooride autsaiderite nagu Bonnard'i, Vuillard'i, Marquet'i või Laprade'i, ühesõnaga — nende mõ-

ju, keda kirjanduses hõlmatakse nime-tusega «poetiliselt realiteedi maalijad». Originaalselt tutvustas Elmar Kits prantsuse meistritega ekskursioonil Helsingis 1938. a. ja 1939. a. Tallinnas korraldatud näitusel. Nimetatud mõju oli kaunis tugev meie tolleaegses maalil üldse, oli viljastav ning aitas võib-olla eriti Elmar Kitsel ennast leida. Nõrke pintslikäsit-lust, nüansseeritust ühenduses värsku-sega, varjundipeen koloriiti, erilise tundlikkuse valguse suhtes — need jooned saavad omaseks kogu tema loomingule.

Tolle perioodi töödest, mille asuko-had on praegu enamasti teadmata, saaks päris kindlasti kokku umbes niisama suure näituse nagu praegune valiknäitus ning üpris mitmekesise. Kõrvuti mahlaka toonirikkusega ilm-neb Elmar Kitsel sel ajal tendents kargele lakoonilisusele, värvikasinu-sele; vahetu looduspildi kõrval leiame kapriitso hilisematele töödele lähedases vaimus («Õine habaneera»).

Mitmekesiseid iseseisvaid näitusi saaks igast Elmar Kitse loomeperioo-dist korraldada. Ta ei olnud ühes laa-dis kinni, ühest laadist poleks talle piisanud oma ideede realiseerimiseks. Ja viimastest ta lausa pulbitseis. Ainu-üks ideedest, mida katkevad tema mullused ja tänavused visandid, jät-kuniks paljudeks erinevateks töödeks.

See ideerikkus, värv- ja vormifan-taasia leidsid väljapääsu abstraktsuse poole kalduvas, ent harva päris abstraktses laadis, mis tärkas tema loo-mingus juba 1958. a. ning väljakuju-nenuna valitses 1966. a. personaalnäi-

tusel. See laad kasvab orgaaniliselt välja Elmar Kitse maalialoomusest; kõik need nupp-pealised figuurid, hambulised kujundid, peenejoonelised näod võisid sündida ainult tema ku-jutluses, nagu on talle ainuomane kaa-sakiskuvalt improvisatsiooniline ja vahetu, samal ajal igas varjundis ning pintslipuutes täpne vorm. See laad varieerub üha: pehme maalilisus vaheldub paaritoonilise, graafilise la-hendusega, žanrilisus abstraktsiooni-ga... Iga töö on siin kordumatu, iga-ühes on oma «väike mõte», nagu El-mar Kits tagasihoidlikult ütles, — «väike mõte», mille vormiilu suureks muudab. Elmar Kitse sellelaadilised teosed panevad mõtlema vormi ja sisu dialektikale. Nad nõuavad vaatamis-kultuuri ja tundlikkust väljendusva-hendite suhtes, aga paraku oleme veel seesuguses umbkaudse muljega ra-huldumise staadiumis, kus võime näi-teks Elmar Kitse töö «Naine asuursi-nises pluusis» rahuga ümber ristida «Naiseks sinise kleidiga» (üks sinine kõik!).

Näib, nagu oleks Elmar Kits 1970. ja 1971. a. väikestes õli- ja tempera-maalides saavutanud erilise pingesta-tuse. Nii nagu ta realistlikus laadis, mida ta pidevalt eelmisega paralleel-selt viljeles, jõudis «Vanade» ja «Ke-raamikute», «Ehitajate» ja «V. I. Lenini» üldistusjõuni. Niisugused tööd nagu «Laulutund» või «Vanad» leia-vad kohe tee vaataja südamesse, mida Elmar Kits taotleski.

Mõlemad liinid — realistlik ja abstraktsuseni küündiv — täiendavad tei-netest, üheta neist poleks Elmar Kitse looming mõeldav.

Ei saa mööda minna vahepealsest perioodist kunstniku arengus. On tõ-si, et 1940. aastate lõpu ja 1950. aas-tate alguse jäik kunstisuund tema maalijatemperamenti kammitses. Tei-sest küljest õppis ta sel ajal ka midagi juurde, lõi nauditavaid teoseid. Ta ei hinnanud asjatult oma tolleaeg-seid meisterlikult karakteriseeritud portreid, milles on ehtkitselikku maailist peenust. Zanrilt haruldane meie kunstis on tema grupiportree «Kunstiteoste arutelu Kunstnike Liid-us» (1947). Otsekui selle perioodi kokkuvõtte ning uue perioodi alguse moodustavad 1956. ja 1958. a. šedööv-rid: autoportreed, «Ninase rand», «Palett».

1940. aastate lõpus tegi Elmar Kits oma esimesed tööd monumentaal-dekoratiivmaali alal: RAT «Estonia» lae-maal (koos E. Okka ja R. Sagritsa-ga), pannoo esimese laulupeo teemal Eesti NSV Teaduste Akadeemiale. Eesti kunsti esilekõundivaimaks saavutuseks selles žanris on tema sgrafiitomaal res-toranis «Tarvas» (1965). E. Kitse viima-seks suuremaks tööks jäi mullu suvel valminud seinamaal Riisipere kultuuri-majas.

Praegu pole meil veel õiget ülevaa-det kõigest, mis Elmar Kits loonud. Tema looming ootab uurimist ja po-pulariseerimist, sest kahtlust pole: ta on meie kunsti suurkuju.

MAI LEVIN

KUNSTIKROONIKA

Tallinna Kunstihoones avatakse kol-mapäeval, 21. juunil kell 16 vabariiklik tarbekunstinäitus, kus on esitatud ligi-kauku pool tuhat tööd meie tarbe-kunstnike uuest loomingu tekstiili, keraamika, nahk- ja metallistöö ning klaasi aladelt. Esitatust märkigem Lee-si Ermi, Mari Adamsoni, Ellen Hanse-ni jt. gobelääne, Nora Raba ja Ülo Se-pa sepi töid, Naima Uustalu suure-mõõtmelisi keraamikapannooide, figuu-re ja dekoratiivseid vorme meie vane-ma ja noorema põlvkonna keraamiku-telt, nahkehistöid, ehteid, metallist ese-meid ja plaate, klaasikomplekte jm. Näituse kujundavad Tiit Lass ja Tat-jana Salmre. Väljapanek kestab üks kuu.

12. juunil toimus TR Kunstimuuseumis Jaan Vahtra mälestusõhtu, millest võtsid osa kunstniku lesk Irene Vahtra Võrust, kunstnikud Juhan Raudsepp ja Feliks Ran-del Tallinnast ning Juhan Pütsepp Tar-tust. Oma kokkupuudetest Jaan Vahtraga ja Eesti Kunstnikkude Rühma aktiivsest tegevusperioodist (1923—1928) kõnelesid rühma endised liikmed J. Raudsepp ja F. Randel. J. Pütsepp jutustas Vahtrast kui kõrgema kunstikooli «Pallas» pedagoogist ja radikaalse poliitilise hoiakuga kunstni-kust, kelle võitluse sõna oli aidanud lahen-dada mõnegi kodanliku kunstielu murekü-simuse kunstnikele soodsalt.

15. ja 16. juunil leidis Moskvas aset NSVL Kunstnike Liidu akvarellikomisjoni pleenum, mis oli seotud III üleliidulise akvarellinäitusega (näitus avati samal päeval üleliidulise kunstiloterii peasalongi ruumides). Tallinnast käis pleenumil üleliidulise akvarellikomisjoni liige, Eesti NSV Kunstnike Liidu vastutav sekretär Alek-sander Pilar.

Nädala algul sõitis Eesti NSV Kunstni-ke Liidu juhatuse esimees Ilmar Torn loo-mingulisele lähetusele Itaaliasse.

Tarbekunstisektiooni koosolekul 13. juu-nil kuulati Tallinna Riikliku Konservato-riumi õppejõu Vello Pohla ettekannet noorsooprobleemidest.

Sel nädalal viibisid Tallinnas rumeenia kunstnikud Graciela Stoikita, Marius Bu-tunoiu ja Alexandru Kumpete, kes tutvusi meie kunstielu ja linna vaatamisvää-rustega. Küllastati ka Kunstnike Liitu ja loodi sidemeid siinsete kolleegidega.

15. juunil olid skulptuurisektiooni koos-olekul arutusele suvised plaanid, muu seas ka iga-aastase skulptorite baasi sissesead-mine Saaremaal, dekoratiivskulptuuri näi-tuse organiseerimine Lillepaviljonis ja mitmed muud küsimused.

VARSSAVI PLAKATI-BIENNAALIL

Varssavi IV rahvusvahelisel plakati-bien-naalil said ühiskondlik-poliitiliste plaka-tite alal I preemia ja kuldmedali Roman Cieslewicz (Poola), II preemia ja hõbeme-dali soome kunstnike kollektiiv — Kai Lindholm, Seppo Naraenen, Pekka Raman ja Erkki Ruuhinen, III preemia ja pronks-medali Eiko Ishioka ja Nariaki Yokosuka (Jaapan).

Kultuurisündmusi kujutavate plakatite eest määrati I preemia Shigeo Fukudale (Jaapan), II preemia sai Waldemar Swier-zy (Poola) ja III preemia Ikko Tanaka (Jaapan).

UNESCO eripreemia läks samuti Jaapa-nisse — kunstnik Tadanori Yokoole teatri-plakati eest.

Mitmesuguste asutuste ja organisatsioo-nide väljapandud kaheteistkümnest eri-preemiast omandasid üheksa poola kunst-nikut.

Põhipreemiate omanikest on meie kuns-tipublikule tuttavad Roman Cieslewicz (sünd. 1930) ja Waldemar Swierzy (sünd. 1931), kellelt kummaltki oli viis teatri-ja filmiplakati eksponeeritud 1970. aasta sügisel Tallinnas toimunud poola graafika ja plakati näitusel.

IBSEN | BUDOWNICZY SOLNESS
WALDEMAR SWIERZY (POOLA)
AUHINNA SAANUD TEATRIPLAKAT

Inimene on eksisteerinud ruumis igi-ammusest algusest saadik. Kunagiste koopaelanike ulualune on muutunud vastavalt inimkonna arengule, tema tahete kujunemisele ja teostamise võimalustele.

Inimese elamise ja olemise ruum on olnud ja on otsekui pindade ja vormidega eraldatud osake sellest lõputust, suurest ruumist, mida mõttetarkus mõeldab koos ajaga, nähes neis materiaalseks eksisteerimise peamisi vorme.

Ka neid ruumiraasukesti, mis inimene on eraldanud oma elamise ja töö otstarbeks, ei saa vaadelda lahus ajast. Aeg, ajastu iseloom ja arenguaste ilmestavad interjööri, hooneid ja asulaidki.

Niisama lahutamatu kui materiaali, liikumine, aeg ja ruum, on ka inimene lahutamatu omatehtud esemetemaa-ilmast.

Meie ruumikujundus ja tarbekunst on aga kahjuks veel tugevate vaheseintega eraldatud. Mõtlemapanevalt ja koguni kurvastavalt kinnitasid seda kaks

ilu süntees. Tarbekunsti teosed võivad oma iseloomult olla pinnalised või ruumilised. Uus tähtis komponent on siin ornament, mida kasutatakse teatud dekoratiivsuse saavutamiseks, eseme vormi või seose iseloomu rõhutamiseks. Muster, ornament — sellest ei saa tarbekunstist rääkides kuidagi mööda minna. (Siinkohal olgu öeldud, et meie ajal on ornamendi mõiste tunduvalt laienenud. Ornamendiks peaksime ka lugema mistahes tööstuskunsti toote konstruktiivset-dekoratiivset liigendust.)

Tekib küsimus, et missugune on ruumimuster, missugune musterruum. Mida kõike kujutab endast interjööri ornament? Näib tähtsana, et ruum ei eksisteeri tühjana, ilma inimeseta, kes seda kasutab.

Kui me tavatseme ornamendi suures laastus liigitada geomeetriliseks ja looduslikuks, siis tundub, et ruumi loodusliku ornamendika hulka kuulub peale inimekujundatu ka loodus ise, geomeetrist esindavad põhiliselt ruumi piiravad pinnad ja vormid.

ESEMED, ELU JA INIMESED

samaaegset näitust samas majas. «Ruum ja vorm» ning Kunstitoote Kombineeritud tarbekunstinäitus olid eksponeeritud Kunstihoone eri nurkades. Oma seinad ja põrand kummalgi, omaette sissekäigud.

Ei ole siin ette võetud lähemalt arutleda nende näituste üle, kuid ühte, mis eriti selgesti tajutav, ei saa siiski ütle-mata jätta.

Ruumi- ja vormikujundajate näitusel tajusime ja tundisime mõtte liikumist, püüdi ja tahtmist leida midagi kvalitatiiivselt uut, midagi asja- ja ajakohast. Kui palju leiame sealt küpsed õnnestumisi, on iseasi. Tundub, et väljapanek tervikuna ei kuulu kiindlale kordaminekute hulka. Kuid aktiivsed otsingud ja visad püüdlused avada ruumi, vormi ja värvi vahendusel inimestele uudet interjööri- ja kunstielamust, see on juba iseenesest väärtus.

Samal ajal peab aga tusameeli tunnistama, et tarbekunstinäitusel nägime uute radade otsimise asemel pigem kohalkeerlevat karussellisõitu. Uute sisuliste leidude asemel tegeldakse tühise vormi- ja ornamendimänguga. Paljuskki on tunda snobismi. Rahvuslikkust esindavad troostitult läbileierdatud muhuroosa-rohelise ja oranži kombinatsioonid. Kahju vaadata neid pinnapealseid tähelepanutõmbamisi nõkse.

Millest niisugune vastuolu? Mõlemad näitused olid ju põhiliselt tehtud Kunstitoote Kombineeritud baasil. Täit selgust ei anna ka asjaolu, et «Vorm ja ruum» on oma põhiloomult eksperimentaalne, teine aga Kunstitoote Kombineeritud toodangut ning töövõilja näitav ja tutvustav. Sest olgu näituse laad missugune tahes, tähelepanu väärivad ikkagi ainult uus, edasiviivad mõtted ja leidmised.

Tõe austus kohustab tunnistama, et ruumikujundajate mõte on tõhusaid samme astunud, tarbekunsti väljapanekutes tajud aga juba liiga pikale veninud paigaldamist.

Ja seda nii ihaldusväärselt tervikut ning võlude ühtsust, kus interjäär saaks vasturääkimata endasse kutsuda, hakata kaasa ja kokku elama meie tarbekunsti esemetega, ei ole küll enne loota, kui tarbekunsti kavatsused ja teostused ruumikujundajatele järele jõuavad.

Siinkohal tahaks mõningaid mõtte-mõlgutusi jätkata ruumist nii ruumitarbija kui ka tarbekunsti vaatatekohalt.

Mida nõuab ruumilt ruumitarbija? Küllap ennekõike või õigemini koos kõige muuga, et see looks tingimused töötava inimese võimete ja aktiivsuse igakülgeks arenemiseks.

Selleks vajame mitmekesiseid ruumielamusi. Eriotstarbe vastavalt on meil tarvis rahustavaid, ergutavaid, tõsimeelseid ja rõõmustavaid ruume. Vajame elamust, mis pakub elamust, elamist ja olemist, meeldivaid muudatusi ja liikumist ruumis. Jäiga täpsusega paigaldamist vähendab vabadustunnet.

Kauaste aegade kogemused kinnitavad, et inimene ei talu tühjust enese ümber, et ta silm ei taha näha tühje pindu, ja et inimene tunneb ruumihirvu. Kuid teistest küljest võib ka seda öelda, et ornamendi üleküllus, värvise-gasus ja liigne kujundirikkus võivad mõjuda niisama häirivalt kui tühjus ja lagedus.

Tundub, et tarbekunsti edasise arene-mise võtmeks peaks olema just ruumi ja ruumitarbija süvenev tundmaõppimine.

Tarbekunst olgu funktsionaalsuse ja

Inimene ruumitarbija armastab aga veel rohkem loodust enese ümber. Loodus oma mitmekesiste vormidega, lugematute erinevate materjalide ja faktuuridega ning värvirikkusega moodustabki otsekui maailma mustri, loodusliku ruumikujunduse, mille vastu inimene tunneb ürgset ja põhist kiindumust. Kõik sellest tahab ta alati endaga kaasas kanda. Nii kuulub inimese eluringsi peale meeste, naiste ja laste veel koeri, kasse, lilli, oksid, akvaariume, lindi, kivikesi ja palju muud sellesarnast.

Seda peaks tarbekunstnik alati mees pidama, tõmmates tagasi oma ornamenteerimistahet, et jätta inimese keskkonnas ruumi sellele looduslikule ruumimustrile. Magava lapse laialivalgunud juuksed padjal on ju nii kaunis kujund, et see sobib kõige paremini rahulikule, kirevaks musterdamata taustale. Samuti õitsev oks või külpkonna ruuge ruudustik päikesepaistisel põrandalaigul. Tarbekunstnik arvestagu, et ruumi- ja tarbekunsti tarbija tunneb vajadust mitte ainult ornamendi, vaid ka ornamenteerimise järele.

Jälgige inimesi: nad pumuvad sibulapärge pliiidi kohale rippuma, sobitavad värve ja kujundavad ornamente salati- ja võileibade liudadel, asetavad kõrvitsad kapi peale ritta, raamatud riulile, õunad korvi — seekord nimelt nii, teinekord teisiti. See on püüdlus ilutegemise poole, elufantasia, eri aegadel ja eri inimestel eritase-meline. Selle tarbimiskunsti taseme tõstmine ja tarbija harimine on omaette tähtis küsimus. Kuid ürgne ilumeel on inimestes olemas. Sellele iselutegemisele peab tarbekunstnik võimaluste vabadust ja ruumi jätma.

Teadagi, et mõtte ideaalid ja elu tegelik-kus ei lange alati kokku. Aga omajagu tõmbavad eesliikuv teoreetiline mõte ja kujutus ka praktilist elu kaasa.

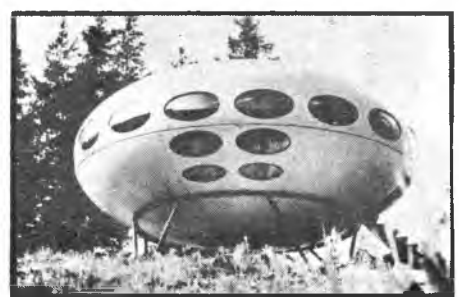
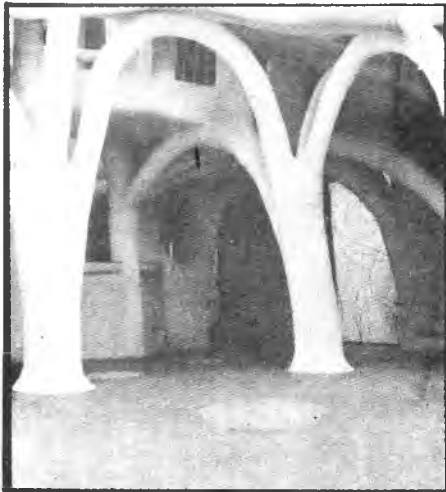
Nende mõlgutuste järel tuleks küsida, milline peaks siis olema ideaalne tarbekunsti. Kas ehk selline nagu arukas lastekasvataja, kes afekteeritult ei keela ega käsi, vaid suudab mudilast kaudselt mõjustada mõistliku ning kindla teo ja sõnaga. Iga asi ei pea esimesel pilgul rabama. Õnnestunud tarbeese võidab kasu-taja tunnustuse. Niisugune tarbekunsti on ka inimese kasvataja ja koolmeister. Ta ei tüüta, vaid hakkab ajapikku järjest enam meeldima.

Tarbekunstnikul peaksid luues silma ees olema elu ja inimesed, mitte aga näituse-saali neutraalsed foonid, mis ahvatlevad mõtet selles suunas, et kuidas terav-malt silma paista ja oma ümbrust üle trumbata. Ja nii kipubki kaduma kontakt tarbekunsti, ruumi ja inimeste vahel.

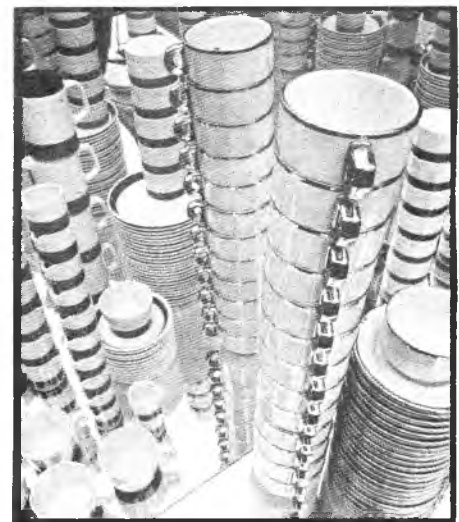
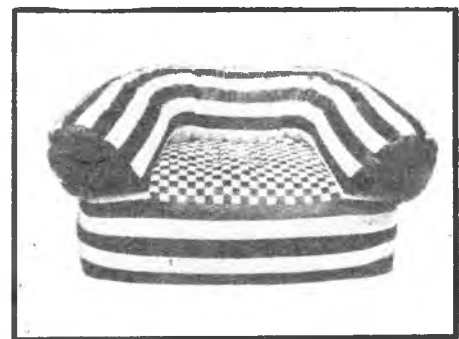
Kuid edasijõudmine kõigi nende probleemidega nõuaks tõsist eksperimenteerimist ja teoretiseerimist, mõtete tegudele lähendamine nõuaks asja- ja ajakohaseid eksperimente ruumis. Praegu tundub see küll kaunis utopiline olevat, kuid seda ahvatlevam oleks näha kord säärast näitust nagu «Ruum ja vorm» tarbekunstiga seotuna. Praktiliselt tähendaks see materja-lide sissetoomist eksperimenti. Sel korral puudutaski kriitika just «Ruumi ja vormi» «papilikkust ja vineerimaiku». Tõenäoliselt muutuks niisugune väljapanek sisukamaks, kui vormi ja ruumi eksperimentidele lisanduksid silepindse ja krobeline, pehme ja kõva, läikiva ja mati, sooja ja külma, mas-silise ja unikaalse omavaheliste seoste ning proportsioonide eksperimentid.

Aeg, ruum ja tarbija ootavad tarbekunstnikelt midagi tõsisemat, midagi rohkemat kui kindatlikandid ja kuldkirjalised tassid ning taldrikud.

ANU RAUD

Puhkemaja viiele inimesele «Casa Futuro» klaaskiuga armeeritud sünteetilisest valgust. Autor Matti Saarinen (Soome). Ruumis on viis tuqitooli, mida võib hõlpsasti voodiks muuta; keskel asub lah-tine kamin, selle kohal ventilaator; välkses köögis on elektripliit ja valamu, vannitoas keemiline WC ja pesukauss. Põranda alla paigutatud kütte soojendab ruumi kiiresti ka talvel. Maja kaalub 2,5 tonni.

eldakse küll, et looming peab ise looja eest rääkima. Minul on antud juhul pisut teine olukord, sest oma süvenevas huvis regivärsilise rahvalaulu vastu olen ma rohkem vahendaja kui looja. Lauljate-kuulajate senisest heast suhtumisest ja vastuvõtust hoolimata on minult siiski sageli küsitud, miks ma nii visalt ning järjekindlalt rahvalauluga tegelen, jättes selle tõttu viimasel ajal vähemaks oma n.-ö. originaalloomingu.

Peale otseste küsimuste olen tunnetanud ka veel teistsugust suhtumist, kahtlev-kõhklevast (aga äkki ta tahab tänapäeva temaatikalt põgeneda kuhugi arhailisusse?) kuni mulle orgaaniliselt vastuvõetamatu «rahvuslikkuse» ä la «kuldseid kandleid palmipuus», (märkamata, et selle nähtuse vastu mu tegevus enamjaolt suunatud ongi!) või moodsa snobistliku ilutsemiseni vanade asjade ja esemete ümber.

Ma ei sõandaks ajalehe ruumi ja lugeja aega kulutada, kui tegemist oleks ainult mu isiklike loomingupulsside väärsti mõistmisega. Et aga pean meile kõigile ühise kultuuripärandi kasutamist tänasele eesti nõukogude kultuurile tähtsaks asjaks, siis arvan vajalikuks oma seisukohti selgitada.

Vana rahvalaulu propageerija hoia-ku (mis võiks ju uurijatele-teadlastele kuuluda) olen võtnud just selle elava, tänase muusikavajaduse äratundmisest. Mind on selle avastamisele suunatud juba Moskva konservatooriumis, veelgi varem aga Eesti NSV Heliloojate Liidu noorteseksisoonis. Olen püüdnud hiljem sellesse süveneda. Võin oma praeguses vaimustuses, soovis asja lõpuni uurida ja vana laulu praegusi funktsioone selgitada küll vist ajutiselt ühekülgeks osutuda. Ühe elemendi süvendamine ei muuda aga meie muusika elu ühekülgeks, vaid ainult rikkamaks.

■ Kõigepealt pean vist täpsustama, millest jutt on.

Kõigemused on näidanud, et enamasti ei osata regivärsilist rahvalaulu* (runoj eristada teistest, uuematest lauluvormidest).

Näiteks erineb uuem lõppriimiline rahvalaul (ka külavähe- või meestelauluks nimetatud) regivärsilisest silmatorkavalt, olles ka praegu veel laialt tuttav. Need on seda tüüpi laulud, nagu «Saksad sõitvad saaniga», «Lilla istus kambris», «Ma vaatsin paadist kiikriga», «Mind kutsuti pulma» või «Metsa läksid sa». Mitte nendest pole siin jutt. Selguse mõttes püüan anda lühikese iseloomustuse: runo ehk regivärsilise rahvalaulu tunnus on kvantiteeriv 4-jalgne troheiline värsimõõt koos algrüümi ja mõtteparallellisusega, retsitatiivne (sõnab vastab nooti) kaheosalises põhimeetrumis ühe- või kahe värsirea pikkune ühehäälne viis ning (tavaliselt) eeslaulu ja koori vaheldumisi laulmine (värsirea kordamisega). Kui sõnadest tuntakse regivärsi kohe ära, siis viisi eestistamisega on juba suuri raskusi, hoopis tundmata on aga eeslaulu-koori esitustava. (Setu laul on ainuke, millele selle ettekandevormi kindlalt säilitanud. Täiesti alusevõtt on seda peetud slaavipäraseks jooneks, samuti nagu setu omapärast mitmehäälisustki.)

Näidet täiuslikult fikseeritud ja üldtuntud regilaulust ei olegi nii lihtne tuua — olemas sellest niivõrd võrdunud. Mitme põlvkonna koolilaulikutest läbikäinud «Tiiu talutütrekes» noodistus sisaldab näiteks kõik regilaulu elemendid peale ettekandevormi: ei ole näidatud, kus laulab eeslaulu, kus astub sisse koor. Laulul puudub seega selgroog. (Kaheldav on muide ka sõnade autentsus.) Sealjuures on tegemist ühe parema ja reeglipärase muusikavormi näitega, mis meie trükitud laulukutes ülepäa leida on. Selliseid näiteid on üldse armetult vähe ning enamasti on neidki juba seadud «kultuurmuusika» eeskujul kahe- või kolmehäälseks, nende sõnu «puhastatud» skandee-rivatest värsidest, seega — püütud allutada teistest süsteemist pärit reeglitele.

■ Vanal rahvalaulul on mitmeid suuri väärtusi, mis peaksid olema kõigile vajalikud ja kättesaadavad.

Regivärsiline laul — see on meie rahva kõige ürgsem, omapärane, sajandites väljakujunenud ja terviklikum looming, rahva loomingulise geenuse väljendus. Meie vana regivärsilise algrüümi, parallellismides ja laulekujundites peitub palju helinat ja sära, sõna ja mõtte ilu, samuti kui runoviisi monotoonse kordumise sugereerivat jõudu. Runo suuremaid väärtusi minu meelest ongi tema kunstiline originaalsus ja stiiliteravikkus. Sellele võin lisada sõnad, mida tavatsetakse öelda emakeele kohta: minu rahva laul on mulle kõige parem, ilusam ja väärtuslikum.

Sageli mõistame rahvusliku kunsti all vaid üldeuroopalikku kunsti rahvuslikus garneeringus, kus rahvakunstimotiivid esinevad ainult kaunistusena või paremal juhul kasutatakse neid temaatilise materjalina «päris» kunsti tarvis. Asi aga selles ongi, et regilaul

võib olla ja on tegelikult iseseisev kunst — ürgne, omapärane ja terviklik. Sellisena võiks ta olla meie tänase rahvusliku kunsti põhiline iluripats. Koos esteetiliselt väärtusega on võrdsele tähtsusele tema eetilise kaal. Regivärsilise kannab ju töönimeste aastatuhandetes väljakujunenud elutunnetuslikke väärtusi. Miks peaksime siis meie täna selle pänduse unarusse jätma või arhailiseks põlgama?

Vana rahvusliku ja rahvaliku kunsti alused on veel olemas rahva keeles ja meeles. Sellega on seotud paljudki tänaseni püsivatest väärtustest — rah-

RAHVALAUL JA MEIE

VELJO TORMIS

■ Pärast oma sõnavõttu koorijuhide konverentsil (märts 1972) on mul mitu korda tulnud vestlustes selgitada ja täpsustada mõtteid vana rahvalaulu üle, mida tookord vaid konseptiivselt sain esitada.

Sedasama olen puudutanud ka filharmonia korraldatud autorikontsertidel, mitmel muusikalisel neljapäeval Heliloojate Majas, loomingulistel kohtumistel, televisioonisaadetes, raadiosarja «Laula, laula, suukene» avasaates ning lõpuks VII rahvusvahelisel muusikakongressil Moskvast (oktoober 1971).

Tundsin, et ka teistele on need küsimused huvitavad, reageeringutest sain aru, et aeg on küps neil teemadel laiemalt rääkida.

Seetõttu pole tõesti üleliigne igapäevane töö korraks kõrvale jätta, et nende küsimuste juurde veel kord tagasi tulla. Allpool esitatud mõttekäike ergutasid koostama ja kirja panema vestlused ja vaidlused muusikateadlase Helju Taugi ning koorijuhi Arvo Rataspeaga.

va kultuuriväärisk, sisemine tasakaal, ühtekuuluvustunne loodusega, põlvkondade järjepidevuse tunnetamine ja palju muud, mis kipub praegu lagunema mitmesuguste globaalsete nähtuste (rahvusvaheline pinevus, tehniline progress, saastumine jne., jne.) tagajärjel.

(Et need probleemid ülemaailmsed on, see ilmnes nende esiplaanile kerkimisest eespool nimetatud rahvusvahelisel muusikakongressil Moskvast, kus peatähelepanu oli erinevate muusikakultuuride suhetel europotsentrismiga ning mille lõppistungil resolutsioonis püstitati tõeliselt rahvusvahelise, täpsemalt — kultuuridevahelise, üldise muusikaajaloo koostamise nõue.)

Enda mõistmine ja tunnetamine on hädavajalik tasakaalu ja eluvõimelisuse säilitamiseks. Teadkem, kes oleme, kus on meie juured. Siis on kergem ka tulevikusihte seada.

Rahvalikud kultuuriväärtused ei ole sugugi väärtustatud ainult meie endile, n.-ö. sisemiseks tarbimiseks. Iga sügavalt rahvusliku kultuuri kõlapind ulatub alati etnograafilistest piiridest sootuks kaugemale, saab vahetust väärtuseks, kui nii lubatakse öelda.

On loomulik, et praegusaegses kultuuride lähenemises on meil tekkinud palju ühist. Kuid igal rahval on ka midagi ainuomast, mis teistele just oma kordumatusena huvi pakub. Just sellega võib ta anda hindamatu osa internatsionaalsesse kultuurivaramusse.

Seoses Nõukogude Liidu moodustamise aastapäevaga on tunduvalt aktiveerunud kultuurisuhted rahvaste vahel, üksteise kultuuriväärtustest osa saamine. Ja see ei piirdu tänapäeva kunstimeistrite loomingu vahetamisega. Regivärsiline rahvalaul on esmajärjekorras see, mida meie saame ja mida on vaja rahvaste põlvkultuuride ühisesse varamusse juurde anda, nagu grusiinlased annavad vene böliinade ja tsas-tuškade kõrvale oma ülitoreda ning originaalse mitmehäälse meeslaulu (mida iga teine grusiinlane suurepäraselt valdab), leedulased oma praegu elava ürgvana laulu (mida Leedus kuuleme nii vanade kui noorte suust). Mis on aga see, mida meil kuulda-kesta elava rahvalauluna meie suus? Heal juhul «Kungla rahvast», mille K. A. Hermann Tartu baltisakslase Karl Zöllneri eeskujul järgi «komponeeris»! (Asjastuhvitatuile: vt. Elmar

Arro. «Geschichte der estnischen Musik I», Tartu 1933, lk. 167.) Siin ilmselt on, mida teisiti teha. Aeg on pihta hakata! Sest kaua siis Setu või Kihnu laulikud suudavad kogu Eestit esindada! On vaja lõpetada suhtumine oma laulukultuuris kui muuseumieksponaadis või valitutele määratud turismieksotikas.

■ Minult on küsitud, kas ma ka teian (nagu viimasel ajal häälil kuulda), et kogu meie kultuuri areng on juba arkamisajast peale vale rada läinud. Vastaksin: «vale» pole siinkohal õige sõna. Muidugi meeldib mulle vana rahvalaul rohkem kui sakslastelt laenatud «Ölle-

mis meil praeguses muusikaelus head ja armsakssaanut, asendada vana rahvalauluga. Ei taotle muud, kui et olemasoleva kõrval ja selle hulgas tundma õppida ka oma rahva vana laulukultuuri olemust. (Ennast esmaavastajaks pidamata arvan, et seni on püütud runoviisi ainult suupärasemaks teha vahepealsetest välismõjulistest arusaamadest lähtudes.) Ma ei eita eelkäijate töösuundi ja saavutusi, vastupidi: toetun nende, nende tegevus annab mulle õiguse ja kohustuse oma arusaamase järgi edasi mõelda ja töötada. (Mis sellest, et see võib näida tagasipöördumisenä!)

Kes ajamärke märkab, on ehk tähele pannud: praeguses arengujärgus on meil tekkinud kahjutunne, et omal ajal rahvuslikku kultuuri ehitades see peamiselt laenatud alustele rajati — vana kultuuri õnneks küll omajagu talletades, kuid aluste kujundamisel kõrvale jättes. Nii võime tõsiselt kahetseda, et runoviisi meie professionaalse muusikakultuuri arengus põhjapanevat ja määravat rolli ei ole saanud mängida.

Mida siis teha nüüd, kui oleme täiesti teadlikuks saanud, et meil suur hulk väärt vara üsna kasutamata seisab? Eks tule aru pidada, kuidas seda edaspidi kõige paremini tarvitada! Aeg on ilmselt küps.

■ Kõigepealt on aeg küps selleks, et oma vana laulukultuuri tegelikult tundma õppida (ainult tundmine võimaldab oma suhtumist: see on huvitav või mitte, elav või aegunud, täna meile vajalik või ebavajalik. Tundma õppida kui omaette kunstilist struktuuri oma reeglite ja seaduspärasustega, mis on erinevad meie praegu üldtuttava euroopa muusika seaduspärasustest. (See koondmõiste mahutab nii euroopa rahvaste folkloori, klassikalise muusika vanast ultramodernseni, džäss kaasa arvatud, ning kõikvõimalikud popžanrid kuni folkmuusikani välja). Nii nagu Euroopast omandatud etlemiskultuur (ilulugemine) on ilmses vastuolus regivärsi struktuuri ja kunstiliste kujundite süsteemiga, ei sobi klassikalise muusika reeglid kuidagi kokku runoviisi meloodia ja vormiga. Nende asjaolude teadmine ja silmaspidamine peaks olema esimene nõue professionaalsetele muusikutele.

Rahvaviisi muusikateaduslikult uurides ja loominguliselt kasutades tegeleme ikka — piltlikult öeldes — ühe telliskiviga (s. o. värsireapikkuse viisijupiga), märkamata, et rahvalaul on tegelikult neist kividest laotud müür. Üksikud sellised telliskivid ja tellistükid on väga suurel määral kujundanud eesti praeguse muusika koloriiti, kuid selle asemel, et neist hooned ehitada, oleme neid purustanud ja saadud puruga parjeldat ning tenniseväljakuid sillutanud, s. t. olemas kasutanud tellistükke vaid temaatilise või koloreeriva «materjalina», mitte aga konstruktiivse elemendina.

Need, kes kavatsevad vana rahvalauluga praktiliselt midagi teha, sellele midagi rajada, peavad väga hästi tundma:

a) regivärsi kõigis selle vormiavaldustes, mis on praeguseks küllalt põhjalikult süstematiseeritud, uuritud ja analüüsitud, ning ka trüki kättesaadav;

b) runoviisi, mille kogud on praegu küll veel muusikalisest aspektist amorfse seisundis, kuid siiski rahuldaval hulgal kättesaadavad;

c) rahvalaulu esitusvormi ja laulmismeetodeid, mida praktiliselt ei tunda kurgil peale Setumaa (seal loomulikult vastavate lokaalsete erijoonetega).

Kui regilaulule midagi rajada, siis tuleb eeskätt tema enda vastu austust üles näidata, arvestada kõigepealt temas endas peituvaid seaduspärasusi.

Sellega ei kutsu ma suugu üles kõiki rahvalaulust huvitatuid ainult täpselt muuseumis fikseeritud vormidest kinni pidama. (Eriti kui arvestada, et suur hulk sealsest materjalist pole mitte laulud, vaid ainult meenutused sellest, kuidas lauldi. Peaaegu täielikult puuduvad eeslaulu-koori traditsiooni näited.) Kui see laul peaks tõesti laiemalt elavasse ringlusesse minema, siis hakkab ta niikuinii muutuma, sest «elav ei saa kunagi täpne olla, tema muutub» (Tammisaare).

R. Mirov kirjutab oma väga õpetlikus artiklis «Loomingus» nr. 4 k. a. muu hulgas ka sünkretismitaotlusest rahvalaulu praeguses kasutamises (sünkretism: sõnad + viis + esitusvorm + esitusloogikord, funktsioon). Arvan, et algselt funktsiooni rahvalaulule keegi tagasi anda ei saa (ega vist tahagi). Jutt saab olla vaid laulu vormitüübi ja terviklikkusest.

Võib kehtida üks vältimatu nõue: enne kui keegi tänapäeval rahvalauluga midagi ette võtab, kas isiklikus heliloomingus, interpreteerimises vms., lähtudes oma praegustest silmistest ja kunstilistest taotlustest, tuleb ta teada, kuidas seda algselt ette kanti, ja seda oma töös silmas pidades. Et muutumised ei tekiks nõmedusest, pealiskaudsusest, teadmatusest. Igasugused esitusloogikordade «lavastused» (kõik need kiigepidud ja pulmakommete mängimised) tunduvad mulle aga ebaorgaanilisena, võitsidena ja halvas mõttes «etnograafilisena».

Sünkretisminõue tuleb tõepoolest esitada kõigile rahvalauluga tegelevatele folkloristidele. Sest eks sealtkandist ole (juba ligikaudu sajandi eest) rahvalaulu algelementideks lahutamine ning nende elementide eraldi kultiveerimine alguse saanudki.

■ Kuidas siis selle teadmiseni, tundmaõppimiseni praktiliselt jõuda? Ja kuidas tundmaõppitult rakendada, populariseerida? Neid asju ei saagi õieti teineteisest lahutada.

Rahvalaulu praktiline tundmaõppimi-

Pean, nagu me kõik, väga lugu eesti laulupidude kultuurist ja selle edasiarendamisest praegusel ajal. Sel on oma, sõnades ja arvudes väljendamatult väärtus. Ainult miks me nagu habene-me iseendalegi tunnistada selle vormi esialgselt laenuisust? Olgu siis saksa (šveitsi) eeskujul tekkinud, on ta meile omaseks saanud ja meie järgi kujunenud. Võime sellele õigusega uhked olla. Aga kutsun sealjuures huvi tundma ja teadma, et meil on selle kõrval ka muid traditsioone, mis samuti võivad tänast kultuuri toita ja sedasama laulupeotraditsiooni veel rikkamaks ning omanäolisemaks muuta.

Niisiis: ma ei taha midagi sellest,

ne peaks kindlasti toimuma üldhariduslikus koolis, nimelt kirjandus-, mitte laulmistundides. Sest regilaulus on sõna del suurem osatähtsus, nendest tulenevad kõik tolle kunstivormi iseärasused. Peamine viga on seni olnud sõnade õppimine eraldi, ilma loomuliku viisikeskkonnata, milles nad omal ajal eksisteerinud. Rahvalaulusõnu tuleb ikka siduda rahvalauluviisiga (ja vastupidi). Siis selgub kohe esimesel katsel, kui loomulik ja otse vajalik on eeslaulja-koori vorm täieliku neli-ajajalgse trohheuse sujuvaks laulmiseks. Üksi lauldes pole reeglipärasest runoviisis kohtagi, kus hinge tõmmata. Sellest tulenevad kõik rütmi ja meetrumi moonutused, värsilõpusilbi ärajätmised, «sissepöörde» laulmised (meestelauludes) jne. Siis selgub, et eesti regivärsiline rahvalaul oli reeglipäraselt koorilaul. Mitte küll see, mitmehääline, mida tänapäeval selle nime all tunneme, vaid oma- ja algupärane, enamasti ühehääline eeslaulja-koorilaul. Üksikud erandžanrid (hällilaulud jms.) ei kummuta reeglit. Siis selgub, et lauldes ei osutu rahvalaulu regivärsiline vorm raskuseks, mida tuleks kor- duva lugemise ja aegamööda harjutamisega võita, vaid nii harjumus kui ka sisu mõistmine tulevad kiiresti, käigu pealt. Niisiis — rahvalaul viisiga!

Minu teada on rahvalaulu nõnda käsitatud vähemalt ühes koolis — Tartu 8. keskkoolis. Haridusministeerium peaks seda eksperimenti igati toetama ja tutvustama. Näitlikuks abivahendiks võiks saada müügiloalev plaadiantoloogia «Eesti rahvalaule ja pillilugusid».

Kindlasti peaks kas või lühikese süstemaatilise praktilise kursuse rahvalaulu eri kihistustest, nende põhiomadustest, ettekandelaadidest saama TRÜ keele- ja kirjanduse eriala kõrval ka kunstioppeasutuste kasvandikud (eriti muusika ja lavakunsti alal).

Regilaulu tundmaõppimise ja ühtlasi praktilise kasutamise võimalusi on palju. Neid võiks laulda kõigil kooriharjutustel või koosviibimistel, neid peaksid oskama kõik pioneerijuhid, kasvatajad, laste-aednikud. Sest lasteaiast võiks asi peale hakata.

Päris surnud ju vana laul meis ei ole. Kerge on selle lauluaga kaasa tulla. Ta on olemas keele struktuuris ja isegi kusaqil sügavamal, geenides või tont teab milles; seda on võimatu tõestada, aga mingi «äratundmine» on olemas, midagi selle rütmi ja viisi monotoonsuses. Kas või mõnu- tundmises sellest samast monotoonsusest, mida nii palju on halvaks pandud ja hukka mõistetud. Võib selguda, et viisirütmil monotoonsuses peitub kunstiline omapära ja väärtus. Võib selguda, et sõnarütmid on väga vaheldusrikkad ja hoopiski mitte monotoonsed. Isiklikest kogemustest tean, et kaasalaulmine ei lähe tüütuks, vaid, vastupidi, tekib hasarti ja mõnu, sisemist rõõmu ja vajadust selleks.

Rahvas laulab hea meeleaga kaasa, täiesti vabalt, sundimata. Seda nii rahvama- jas, üliõpilaste ringis, teadlaste maja õhtul või koorijuhide konverentsisaalis. Kõik osavõtjad lihtsalt tunnevad, et laulda on lõbus ja kerge. Keeqi nagu pole ainult selle peale tulnud!

Miks see alati kohe õnnestub? Aga kõik on ju nii lihtne ja elementaarne — üks laulab ees, teised takkajärele! Kogu meie rahvalaulude repertuaar toetus kunagi sellele lihtsale ja kõigile kaasatagemist võimaldavale vormile.

Peaasi et see (rahvalaul, -tants, -riie jms.) praegu ei oleks sektantlus, mood, et see ei oleks mingi härda «eestluse» ülesäratamine, et see ei oleks saksapärase seltskondlik «ilutsemine», eputamine siidist rahvariietuses, nagu kodanlikul ajal seda esines. (Kindlasti selleks, et asja kuidaqi «ilustada», «meeldivaks» teha, laudalõhna juurest kaotada.) Vaid et see lihtsalt oleks asi, mis inimestele lõbu pakub ja rõõmu teeb, nende kollektiivsust süvendab.

Elavas rakenduses oleks regilaul kõigile kättesaadav ühislaulu vorm. Kogu aeg on kuulda kaebusi, et ühislaulu on raske organiseerida, et sõnad ei seisa meeles ja viisid on keerulised. Siin aga pruugib sõnu teada ühel inimesel ja kaasa võib laulda kogu kuulajaskond. Mõnedki juhused, kus olen seda pooleldi näinud või huvi pärast proovinud, näitavad, millise rõõmuga inimesed kaasa tulevad, tundes, et nad on võimalised kaasa tegema. Ehk uuriksime siis praktiliselt neid, välisvõr- mit lihtsa, aga eetilisel sisul kaaluka, kõigile suupärase ja jõukohase ühise laulu traditsioone, mis meil ju olemas.

Rahvalaulu (sealhulgas regivärsilise) tutvustamisel on head tööd teinud ansamb- lid «Leegajus» ja «Leigarid», esimene ees- otsas rahvapilli muusika suurepärase tunda- ja lqor Tõnuristiga, teine ehtsa rahvatant- suentusiasti Kristjan Toropiga. «Leigarid» on tuntud esinemistega Vabaõhumuuseumis. «Leegajus» kuulub rohkem «rand- muusikute» seisusesse: sõitnud risti-rästi mööda Eestimaad ja «laulutunud» palju inimesi, on nende retked jõudnud Kes- televisiooni ning raja tahagi.

Seoses nende ansamblitega tahaksin nimetada üht põhimõtteliselt uut suunda alustavat sündmust — mõlema ansambli esinemist Heliloojate Liidu rah- vamuusikakonverentsil detsembris 1971. Ansamblite juhtide probleemettekanne- tele järgnesid demonstratsiooniesinemised, mis minu arvates on etapidähiseks meie arusaamistes rahvakunsti tähendusest kaasajale ning rahvakunsti ehtsuse tunnetamisel. Kahjuks ei leidnud see sündmus ajakirjanduses väärilist

märkimist (peale U. Kolgi artikli «Eda- sis»). Kas mitte kriitika oskamatuses näha arengutendentse ja sotsiaalseid tel- limust, rääkimata nende analüüsist?

Lähtudes nendest faktidest, aga ka isiklikest kogemustest laulu algataja, õpetaja või konsultandina, samuti üldise huvi kasvatamisest, julgengi arvata, et rahvalaulu laiem tutvustamine pole veidriklus või vastuvooluujumine pop- ja muu (ka folk-) muusika aegadel, vaid eluline võimalus ja paljudele võib-olla veel mitte päris äratuntud sisemine vajadus.

Vaatamata võimaluste tohutule avar- dumisele, muutub kunstist osasaamine meie ajal ikka passiivsemaks. Isetege- vusringid ja koorid vähenevad (ja nen- de koosseis vananeb), sest nad ei suuda konkureerida professionaalide ja tele- viisoriga. Püüdes meeletult laulda ja esitada elukutselistelt ülevõetud repertuaari, väheneb isetegemise- ja osa- saamisrõõm. Isetegevuse olulisemaid funktsioone peaks aga just olema selts- kondliku läbikäimise ja ühisettevõtmise rõõm.

Eks sellest annagi tunnistust ülalnimeta- tud ansamblite edu ükskõik millises selts- konnas. Neid võetakse hästi vastu, nende- ga tehakse vaimustudes kaasa. Huvitavaid ansambleid ja kapelle on mujalgi (Pärnus, Mõnisi), tähelepanu keskpunkti satub alati ka Tartu üliõpilaste grupp, kes «Lee- gajuste» eeskujul harvakuuldavalt setu meestelaule laulab. Setu rahvakoori- dest pole siinkohal vajadust rääkida. Need on õnnelikult olemas olnud ning nende kaudu me oleme oma vana kultuuritradit- siooni tunnetada saamegi, sest nemad on ainukestena ehtsad, nendel pole järjepide- vus katkenud. Kõik teised peavad aga uuesti alustama, materjaliga tutvuma, õp- pima, harjutama...

Väga vajalik oleks isetegevuslastepoolne regivärsilise laulu avastamine. Eriti just maarahvamajades saaks rakendada oma- kandi repertuaari koos kohaliku murdeko- loriidiga ning arvastada paljusid rahva- laulu ettekandetradiisioone (variatsioonilis- sus, improvisatsioon jms.), mida nivellee- riv jinnakultuur ei võimalda ning mida laulikuks trükkida ei saa. Siin-seal leidub vanemaid inimesi, kes veel mäletavad, kuidas lauldi (Karksi, Koiga rand, Kih- nu, rääkimata Setumaast).

Vaatamata sellele, et olen nendel teema- del juba aastaid kõnelnud, pole ükski koori- juht või rahvamaja metoodik seni minu (ega vist ka folkloristide) poole prak- tilise konsultatsiooni tarbeks pöördunud. Küll on seda aga teinud džässansambel «Collage». Ja see on sümptomaatiline. Nen- de uus plaat «Kadriku», täidetud ainult regilauludega, peaks kohe müügile jõuda. Meie koostöö oli entusiastlik ja tore ning töötulemus minu arvates samuti. Lausa kahju, et eesmärgiks oli ainult ühe plaadi sisustamine.

Ka folk-mood on otsaga meieni jõudnud. Mõeldav, isegi see folk peab meile, kes me evime maailma üht rikkamat folkloori- varasalve, välismaalt tulema!

Hoiataksin aegsasti eesti regivärsi laul- mast ilulauluna kitarril saatel ä la Joan Baez (kes ise oma žanris väga meeldiv on). See oleks stiililõmedus ja maitselag- dus, oleks pealiskaudsuse ja moehvimise tunnus. Küll sobib kitarrisaate alla aga lõppriimiline rahvalaul. Siin ongi folk- laulu viljelejatel piiramatu tegevusvõlli — «Pariisi linnas Londonis». Las käia! Oma arusaamise «eesti folklaulust» (repertuaari valiku mõttes) väljendasin viimati «Vane- muise» etenduses «Külavahelaulud».

Üheks põhjuseks, miks täna juttu alustasin, oli ka see peaaegu intuiitiivne äratundmine, et kõigist kahtlustest- kõhklastest hoolimata on rahvalaulusse suhtumisel praegu toimumas otsustav murrang. Tarvitseb jälgida kas või ainult meie viimaseid kunsti-kultuuri- alaste väljaannete numbraid: igas tei- ses-kolmandas artiklis või intervjuus on nii või teisiti riivatud autentse rahva- loomingu olulist tähtsust tänapäeval. Rääkimata siis massimeediümide turjal meile jõudvast kõikvõimsa moe ühek- sandast lainest, mis kisub pealiskaudse arusaamaga kaasa, ilma et enamik mõistaks, millega kaasa läheb ja miks. Enne kui see laine ähvardab üle pea lüüa, on vaja mõned asjad selgeks rää- kida, et suudaksime orienteeruda.

■ Peale muude põhjuste sunnib mind praeguste sõnade väljaütlemisega kiirustama (ma ei taotle ei teaduslikku argumenteeritust ega küsimuse kõige- külgset haaramist, vaid tähelepanu tõst- mist selle asja vastu) järgmise lau- lupoole lähedus. Mis võiks olla veel loomulikum, kui ühendada avaram- taastutvus rahvapärandiga meie laulu-

peokultuuriga, koorikultuuriga? See teeks laulupeo aina mitmekülgsemaks, annaks läbilõike meie muusikalise aren- gu eri tahkudest. Miks mitte anda mõ- nele kooriliigile puhast, seadmata, ainult «restaureeritud» laul? Aga võib-olla laulda üks võimas ühislaul, Gustav Ernesaks, meie tõeline rahvalaulik, ees- lauljaks? Lauluväljakul on grandioos- sed võimalused. Laulupeol tunnevad inimesed ikka vajadust kaasa teha. Ta- valist repertuaari kaasa laulma ei ole nad võimelised. Siin oleks üks võimalus, kus peale kaasaplaksutamise ja -viipa- mise võiks kogu rahvas ka kaasa laul- da, et see tõesti oleks kõigi üldlaulu- pidu.

Selle ettepanekuga ei tahaks midagi kaotada repertuaaritraditsioonidest, mil- leni seni on jõutud, mis inimestele on saanud armsaks ja populaarseks, vaid juurde anda lihtsalt veel üks võimalus, millega me kõik peaksime tuttavad ole- ma.

Ilmne on trükitud «runolauliku» va- jadus. Palju sellest, mis tänapäeval «va- nast ilusast» lauluvarast elustatakse (mis tegelikult aga kuulub nn. uuema rahvalaulu kihistusse), on kusagil lauli- kutes trükituna olemas. Täiesti puudub selline lauldav repertuaar regivärsi valdkonnast, repertuaar, mis oleks vali- tud ja seatud materjali enese ja selle vormiisearasuste põhjalikust tundmisest lähtudes. Säärane laulik on tegelikult juba koostamisel Ü. Tedre asjatundlikul juhendamisel.

Miks mina heliloojana sellesse kõi- gesse end segan?

Puudu jäägid rahvalaulu propageeri- misel on niivõrd suured, et pean nende kõrvaldamisele pühendama kogu oma energia. See on mu kohus. Pean seda praegusel hetkel ühiskonnale tähtsa- maks kui oma loomingut.

Miks on mu tegevus rahvalauluseade- te kaudu suunatud eelkõige just koo- ridele?

Minu meelest pole asi niivõrd selles, et meie kooridele on vaja efektselt rep- ertuaari nn. rahvalauluseadete (tööt- luste) nime all välismaal loorberite lõi- kamiseks, vaid eeskätt on meile endale neid seadeid vaja, selleks et oma lau- lu kas või niisuguse vahenduse kaudu ära tundma, tema väärtusi hindama õpiksime. Pean koore ja kooriliikumist selleks keskkonnaks, mis on meil kõige vastuvõtlikum rahvuslike muusikatra- ditsioonide arendamisel ja säilitamisel. Koorid peavad olema algatajad, levita- jad. Iga koorilaulja võib olla selle asja edasikandjaks, omakorda «eeslauljaks» ükskõik millises teises ühikus.

Seoses eelnevaga tuleb koorilauljalil palju asju ümber hinnata — see laul ei sea kooridele mitte uusi vokaaltehniliisi raskusi, vaid põhimõtteliselt uusi stilis- tilisi probleeme — vähem tähtsaks osu- tub «puhas» laulmine, «ilus» fraseerimi- ne, keeruline koorifaktuur, esiplaanile tõuseb runoviisi põhiline kunstiline mõ- jutusvahend — kordumise maagia. Liht- ne noodike koos tekstiküllusega — see võib koorilauljale (kardan siiski, et roh- kem koorijuhile, nagu see sageli olnud) tunduda võrastav ja vaene. Raskus seisab lihtsuses.

Kooriteoste keerukus — see ongi ol- nud viimastel aegadel suurim ettehei- de minu loomingulisele tegevusele. Käesoleva aja tööd tahaksidki olla rea- geeringuks sellele kriitikale, olles üht- lasi loominguline vajadus, mis tuleneb ühiskondlikust vajadusest, nii nagu seda tajun. Pean regivärsilist laulu meie kultuurile nii tähtsaks asjaks, et tahak- sin teha kõik selle lauldase kättesaadav- use ja tundmise heaks. Sellepärast siis eeskätt — võimalikult lihtsad seaded võimalikult vähenõudlikule koosseisule (3-hääline segakoor). Olen põhimõtteli- selt selle poolt, et kõigepealt tuleb üles leida meie rahvalaulu ühehäälsed juu- red.

Selle laulu juurde ei tule meil nii- võrd tagasi, kuivõrd edasi minna — täie tänapäevase arusaamisega, mil- leks meil seda vaja on, ja peremehe- tundega.

SEGAKOORILAULUDE VÕISTLUSELT

Segakoorilaulude võistlusele, mis kuu- lutati välja sobivate laulude saamiseks 1975. a. üldlaulupeo repertuaari, laekus 34 tööd. Žürii, kuhu kuulusid Els Aar- ne, Harri Ilja, Heino Jürisalu, Laine Karindi, August Lüüs, Veera Ojamaa, Rudolf Rimmel, Eino Tamberg, Uno Taremaa ja Ants Üleoja, otsustas pree- miaid mitte välja anda ning tegi Eesti NSV Kultuuriministeeriumile ettepane- ku omandada 9 paremat võistlustööd, mille autoriteks osutusid Gustav Erne- saks, Heino Lemmik, Raimond Lätte, Anti Marguste, Ester Mägi, Alo Rit- sing ja Veljo Tormis.

Kommenteerides võistluse tulemusi, ütles žürii esimees Ants Üleoja toime- tuse esindajale, et peamiseks põhjuseks, miks auhinnad välja andmata jäid, oli tööde mittevastavus võistluse tingimus- tele. Heliloojad olid jättnud tähele pane- mata nõude, et teosed kajastaksid nõu- kogude inimeste tänaseid tegusid, mõt- teid ja püüdlusi, ning valinud võistlus- töödeks aine enamasti rahvaluulest, mis antud juhul ei osutunud teoste loomisel sobivaks algmaterjaliks. Üsna nõrgaks osutus ka originaalluule valik.

Laulude kompositsioonitehnilises teos- tuses olid autorid arvestanud koorijuh- tide soovi lihtsuse suunas ning tehni- selt raskuselt on nad kättesaadavad vist kõigile kooridele. Paraku kaanesid lihtsusega enamasti ka primitiivsus, värskuse- ja emotsioonivaegus, oskama- tus lihtsate vahenditega midagi uut öel- da. Võistluse üldilmet ei suutnud oluli- sel määral muuta kahjuks ka paremad tööd, nii et kokku võttes ei täitnud võistlus temale pandud lootusi.

Omandamisele kuuluvad teosed on praegu paljundamisel ning need võetak- se koorijuhide segakoori suvise kokku- tuleku kavasse, et neid siis ka laiemalt tutvustada.

KAMMERMUUSIKA KLOOSTRIÕUES

Suvekontserdid Tallinna kaunites parki- des ja arhailistes siseõuedes on muutumas muusikutele ning paljudele asjasthuvi- tatud tallinlastele, turistidele kodu- ja välis- maal meeldivat kunstielamust pakkuvaks ning Tallinna kui linnamuuseumi veelgi li- gitõmbavamaks muutvaks ettevõtmiseks.

On jätkunud fantaasiat ja leidlikkust kontserdipaikade otsingul. Viimaseks avastuseks sai Dominiiklaste kloostri sise- õu Vene tänavas, kus meie kvartett 8. juu- nil klassikalist kammermuusikat mängis. Koha valik on osutunud kammermuusika tarvis igati soodsaks, seda nii akustilises mõttes kui ka kuulajat tõsiselt häälestava suurepärase arhitektuuriansambli tõttu.

Kvartett koosseisus Lemmo Erendi, Ma- ti Kärmas, Ants Toomingas ja Ivo Juul ning flöüst Samuel Saulus esitasid Haydni, Mozarti ja Tšaikovski kammerloo- mingut. Esitatust tuleb õnnestunumaks pidada Mozarti flöödikvartetti. Vigade ülesleidmine ja -lugemine jäägu seekord ära: üritus oli esmane ja edaspidi juhu- llikused niikuinii kaovad. Kindlasti tahaks «kloostrikontsertide» kammerlikku jätku. Publikupuudust pole karta. Selle paigakese võiks lülitada välituristidegi vaatamis- ja kuulamisväärsusele hulka, kui ainult ko- dulinn ka Vene ja Müürivahe tänav kan- dis kaunimaks muutuks.

MÄRT KRAAV

HELILOOJATE LIIDUS

Heliloojate Liidu teispäevasel töö- koosolekul kuulati Lembit Vahesaare ülevaadet rahvusvahelisest olukorrast. Uusloomingust tutvustasid R. Saulus, H. Värvi, U. Uustalu, E. Saanpere ja R. Kriit Kuldar Singi Puhkpillikvintetti, T. Kuulberg Mati Kuulbergi 11 klaveri- pala lastele. Rein Ploomilt kuulati nelja lastelaulu: «Suvistes telkides», «Kooli- teel», «Kodumaa kevad» (M. Kesamaa sõnad), «Vihm» (A. Otto sõnad) — esi- tajad V. Laane ja H. Merila (klaveril M. Orgse); helilindilt kahte laulu solis- tile ning «Pasunapoistele»: «Minu kodu väljade ääres» ja «Kaluri naljalaul» (M. Kesamaa), laulu solistile ja estraadiorkestrile «Kaks jalga on mul» (M. Kesamaa) ja «Tango-romanssi» trompe- tile ning estraadiorkestrile.

BALLETT «ANNA KARENINA»

NSV Liidu Suures Teatris esietendus R. Štšedrini uus ballett — «Anna Kare- nina».

Balleti loomise mõte tekkis heliloo- jal mitu aastat tagasi, kui ta kirjutas muusikat filmile «Anna Karenina». Balleti on lavastanud Lenini preemia laureaat M. Plisetskaja ning balleti- meistrid N. Rõzenko ja V. Smirnov- Golovanov.

Hoolikas suhtumine kirjanduslikku algallikasse on lavastuses kooskõlasta- tud originaalse koreograafilise lahendus- sega. «Ma usun piiritult balleti võima- lustesse. Olen veendunud, et talle on jõukohane kõik — traagilisus ja lüüri- ka, huumor ja pateetika», ütles NSV Liidu rahvakunstnik M. Plisetskaja. Peaosades esinevad M. Plisetskaja (Anna), N. Fadejetšev (Karenin), M. Liepa (Vronski) jt. (TASS)

LOODUS KUTSUB. KAS KÕIKI?

Suur suvi on taas ukse ees. Loodus kutsub. Võtab avasüli vastu oma armastajad ja hoidjad. Ent teistele — neid on paraku veel palju — kisendab Loodus: «Hoiu minust eemale, sa rüüstaja ja saastaja!»

Meel haige äsjakülvatud muru tallajate ja Harjumäe põõsaste rüüstajate pärast, sattusin Toompea raamatukogus enam kui poole sajandi vanusele artiklile. «Mida tegema peaksime?» küsib auväärne kunstnik Ants Laikmaa (siis veel Laipman) 1921. aasta «Päevalehes» nr. 219, ja paneb artikli alapealkirjaks «Sõna meie maa ilu ja iseäralduste hoidmiseks». Paljud selle pika artikli probleemid on aeg lahendanud, paljud aga püsivad praeguigi ja on lüüdnud veel teiravamaks. Võrdluseks, kuidas oli ja on, lugegem katkendeid meie kunsti vana-meistri südamevalust sündinud artiklist:

Kes liigub, eks see näe, kes lehti loeb — pane tähele. Lugesite hiljuti, mis Põltsamaa lossist kirjutati? Vaadake Väänat, Koluverit, Joad jm. Käisin aasta eest kevadel Joa pargis, mis seni iga aasta sadadele sinna tulijatele vaatlemise mõnu andis, läbi: ilusad malmist valatud istepingid, mis ilusamatele või kõrgematele vaatekohadele paigutatud olid, seal uperkuuti alla orku saadetud, roostetasid ning kõdu-nemid seal jões, rohus või niiskuses. Vististi oli mõisa praeguses valitsuskonnas mehi, kes end haritluse arvavate ja pida-vat mõistma neid pinke järele sealt alt üles tuua ning vanale kohale üles kohendada laskma, aga paraku ei näha. Vast rooste-nevad need pingid praeguigi veel seal, ega tunne end sellest keegi valitseja haavatud: «Mässu ajast»... «Sakslaste ajast»... nagu «Slava» hiliga raudkera Papilaidi lähikonnas soolases merevees liigub ning roosteneb ja hävineb — puht raua mägi, kuna aga iga päev maapõuest rauatolmu urgitsetakse ning uuritakse...

Mõne aasta eest kirjeldasin silnkohal Pae Kloostris mõisa ilu ja nimetasin p. m. üht vana algupärast silda, kaareliste viit-tega, mis seal üle kena Kloostrit piirava jõe käis ja nii üle 600 aasta hoitud oli. Kui sealt läinud kevadel läbi sõitsin, olid selle silla kivist kaaritud käsipuud (vist veo-vankri nukkadega) puruks aetud ja kivid lamased seal läbiseki maas, oodates uut purustamist. Ka sealgi mõisas leidus vististi inimesi, kes oleks võinud lasta tehtud õnnetust jälle heaks teha — aga ei ole neid ometigi näha.

Meie vanemad ilusamad pargid, olguqi meie vangistajate mõnuks asutatud, aga meie oma higi ja vaev, ja saame meiegi nende ilust aru, need aina hävinevad nüüd. Mitte sellest, et neid enam korras ei hoita, kasita. Neid lõhutakse hoolimata, pime-das, vandaaisas omakasupüüdes sagedasti nende poolt, kelle hooli ning valitsemise alla nad just on antud. Viigala mõlsast, lossisti ning puistikkudest kirjutasin mõne aasta eest sel kohal. Seal on vanu lartse, mis verstade kaupa tee ääri ehivad, seal on park, mis paar versta läbi sõita, seal sees kasvavad kuused — üks, mille sarnast maa kusaqil teisel pole näinud, meie oma maa kuusk-hiiglane, terve ja püramidaalne. Seal on suured piinlad, üksikud suured vaalpäkklipuud, mis vilja kannavad.

Seal on lartside salgad, kõrqed, saledad ja sirged, puud tiheti üksteise kõrval nagu hiigla-pambustik. Neid lartse, piinlaid, seetreid ja vaalpäkklipuud hakati üks talve maha võtma. Juhtumisi saadi näha ja selle-aegse peaministri Tõnissoni poole pöörates pandi hävitamine seisma. Nüüd aga on jällegi seal hävitamine alanud, läinud suvel on sealt üle 40 lartsi maha võetud — silla parandamiseks, nagu öeldakse — kuule-te... Mõisate ülevõtmise alguses olid soovitanud seda mõisat täiesti põllutöökoollile võtta, saadi aga ainult vist 50 tiinu. Oleks nüüdki veel vähemalt see (räägitav) park koollile juurde antud; noorte põllutöökoollilaste käes oleks ta igatahes kaitstum ja kasulikum kui nüüd kroonu valitsejate, metsaülemate — palgaliste käes. Viigala põllumeestekooli juhatus võiks ja peaks tingimata valitsuse poolt samme astuma, et see mõisa juurde kuuluv park (mõisa süda on ju kooli käes) kooli külge liidetak, mil viisil ainult ta omas endises ilus võiks alla jääda, pealegi koollile mitmeti kasulik olla oma mitmesuguste puude, kasvude, ilu ning istandustega.

Meie metsad pole nii väetid ja otsas, kui sagedasti nutetakse, teistel mail pole sagedasti sarnaseidki. Aga ilusatest hieidest, tammestikkadest, tükib puudus kätte, neid leidub veel harva ainult meie randade pool. Mikkis on üks — kuulsin, seda hävitavat juba Kotile (Karuse kihelk.) oli kord kirves külge pandud, kuid saadi veel appi, nagu Viigalaski. Hiljuti käisin Viirtsus. Seal on mõisa külge kuuluv vana kuulus «Puhtesaar» — vanasti saar, nüüd juba, nagu koogu meie rand aastastest ikka enam maandumas, juba üht kitsast otsapidi ja silla kaudu maa külge seotud. See saar on Viirtsu sadamast (pandaugu tähele) ainult paar versta mõisa põllu- ja karjamaavahelisel teel, vaikne, nagu Jumala seljatangune paigake vastu avarat mühavat merd, tiheda põlise sega-metsaga kaetud: saared, sarapuud, vaht-rad, pärnad — suured kõrqed hulgharuli-seid, künnapad, kuused ja männid ja haru-lised tuuevad tammed. Mõõtsime (ühe meie pikema käevartega professoriga) üht mända, siledatüvelist, ja saime hädasti näpuotsad kokku, ühe tamme kallal jäid aga mitu head vaks vahet. Enne sõda olid siin mitu ilusat suvemaja, mida puhtad ja-lad ja hobuseteele ühendasid, nüüd on ma-jad maha põletatud või ära veetud ja teed on umbe kasvanud. Ka vanadest haruldastest puudest on mitmedki langenud, mit-mest üsna värsked jäljed järele jäänud ja ümberringi vedelevad veel pooleltis ole-vad oksad ja ladvad. Kõsin õige juuretu-levat töltselt, kes siin saarel nii hävi-tab... «Eks ikka meie oma mõisavalitse-jad lase siit omale halgusid teha». Vaat kuula, halgusid mõisavalitsejale siit vana-dest haruldasemaist tammedest vanal kuulsal Puhtesaarel! Või ei jätku Viirtsu mõisa valitsejal lähedalolevast laanesarna-sest mõisa karjaarust küllalt kütet, et nii ütelda riigi rohu- või luuakasest ka ta viimseid ilupuid maha võtta lastal Oh, oh, oh, majapidajaid!...

Nii hävitatakse meie maa ilu ning haruldusi igal pool ja «patta» ei jää meil midagi panna — ei omale maitsemiseks, ei võõrastele vaatamiseks, meie juurekutsu-miseks, sõpruse sidumiseks.

Mis peab seal tegema, mida ette võtma, et seda hävitust kaotada? Kuidas kaotada? Kas isiklikud ametnikud «panna» — pal-gata? Need oleks ju — needsamad hävita-jad, mis seni. Kaitse peab väljaspoolt tu-lema — nende poolt, kelle silm kõrgemalt asja peale vaatab, kaudemale ulatab kui tänase päeva ja oma tasku peale. Meile peavad seltsid asunema isikutest, kes maa

PAUL RUMMO

ilu ja tähtsusi, väärtust tunnevad ja neid alal hoida ja kasvatada soovivad, seks oma teadmisi, aega ning vara valmis on ohver-dama. Meile peavad seltsid siinema — ühingud — kes üle riigi, kes kitsamate kohtade üle valve ning hoolet võtavad kõige üle, mis kusaqil ilu või algupärast või üldkasulikkude leidub: ilusad kohad, al-gupärased vanad ja ajaloolised paigad või ehitused, metsad, mäed, pargid ja mitte viimseks ka meie suvitus- ning supelus-paigad...

Igal pool on kaebajad — võõrad kui ka üksikud omad (kohalikud), kuid nende kaebe ei aita, kui nad kokku ei astu, ühingu ei loo, millel jõud oleks üle maa või kitsamal piiril meie maa ilu ja ise-äraldusi, haruldusi hoida, kui ka meie su-vitus- ja supeluspaiiku puhastada ning väärlisemasse korda juhtida. Niisuguste seltside, ühingute asutamiseks olgu eelpool öeldud read öeldud... Ehitame või lõhu-me — elame või sureme.

Taeblas, 15. 8. 21.

ANTS LAIPMAN

Nii oli siis. Nüüd on meil massidesse ulatuv, energiline Looduskaitse Selts, vastavad teaduslikud seltsid ja asutu-sed. Looduskaitse riiklikult määratud alad, üksikobjektid. On Metsamajandu-se ja Looduskaitse Ministeerium. On Ülemnõukogu poolt kehtestatud loodus-kaitseseadus. Kõik need toimivad sihi-päraselt ning agaralt. Ent probleem pü-sib. Küll mitte nii drastilistes vormides nagu Laikmaa ajal, aga ometi. Miks po-le viimasel ajal Snelli tiigi ülakaldal is-tepinke? Aga sellepärast, et tänapäeva huligaanid need aina alla vette viruta-vad nagu Laikmaa ajal Joa pargis. See on vaid üks näide sadadest analoogilis-est nähtustest. Ei, Ants Laikmaa ei saa veel rahus puhata omaistutatud Taebla pargi kamara all. Tema poole sajandi vanune appihüüd pole veel aegunud.

Hiljuti pidasin koos Rakvere rajooni loodusesõpradega Kreutzwaldi sünniko-has kahja, et pödrad on Lauusa parki istutatud männinoorendiku nahka pan-nud. Ülearu siginenud neljajalgsetele pole nende looduslike tarviduste rahul-damise pärast midagi ette heita. Ka on paras paarituhandeline trahv pödra salakütile, kahejalgsel. Aga neile kahe-jalgsele, kes arutult puid-pöösaid rüü-sitavad või vaevalt tärnanud muru talla-vad, vaatame tihti läbi sõrmede. Või trahvime mõnekümne kopikaga, nagu polekski tegemist väärtuslikema ühis-kondliku vara rikkumisega.

Repressioonid on mulle ääretult vas-tikud. Aga kui kasvatus ja looduskaitse-propaganda ei aita, kui su kõige kalli-mat reostatakse, siis ei jää muud üle, kui valusalt näppudele lüüa.

Ma ei hellita lootust, et looduserüü-s-tajad neid ridu loevad (kui nad üldse midagi loevad!). Või neist endale järeldusi teevad. Sõna on seaduseandjail ja seaduse täitmise kontrollijail. Meil kõi-gil.

SÕJAVETERANID- ISETEGEVUSLASED

Selle aasta võidupäha veetsin Pärnus rajooni sõjaveteranide külaselena. Rong-käigule järgnenud kontsertidel esines ka-hel korral kohalik endiste rindemeeste an-sambel «Saluut». Ansambel on asutatud moodunud aasta märtsis, kuid annab juba tänu osavõtjate innule ja oskustele päris nauditavaid iseseisvaid kontserte.

Kõik 9 orkestranti ja 13 lauljat ei ole karme sõjateid käinud, nimelt kolm nais-lauljat, kellest sopran Ly Kaasma solistina ja duettides koos alt Tiilo Goidiniga esita-sid ansambli lugudele meeldivaid vahepalu. Laulusolistidest ei saa nimetamata jätta ka Elmar Kuusemaa mahlakat baritoni.

Enamik orkestrante mängis juba korpu-sevõitlejatena väeasade ansambelites: kunstiline juht Leonhard Kuningas, orkest-ri dirigent Arnold Anton, lauluansambli juhataja Jaan Saviauk, klaverimängija, va-ralähkunud Raimond Valgre rindesõber Robert Kurgo, löökriistadel Abram Pav-lovski ja staažikas klarnetist, orkestriso-list Mihkel Kallas. Palju aitas ja lõõb ka esinemisel kaasa Pärnu Rajooni Kultuuri-maja uus kunstiline juht Lelda Vaher.

Ansambli ei ole kavas enam suurenda-da. Esinemas käiakse ju sageli päris kau-gel.

Võidupäha kontserdid — Vallikääru est-raadil rongkäigult tulnud veteranidele ja rajooni kultuurimaja saalis R. Lindi — L. Kuninga montaaž «Kas mäletate, pois-id?» — meeldisid väga.

Kaesoletavate ridade ülesanne ei ole ega saagi olla kuulud-nähtud isetegevusliku kollektiivi esinemise analüüs. Ka pole mõt-tet uurida, miks sellised ansamblid tekki-sid alles hiljaegselt, nüüd, mil endisel rin-demelohi oma poolsada aastat turjal. Tahak-sin rõhutada vaid publiku kaasaelamist. Rahvalikul muusikal, seda kõige laiemas mõttes, on maarajoonides alati väga soe vastuvõtt ja eks kulu see vahelduseks ära linnaski. Vajalikud minevikumeenutused leiavad kindlasti otsema tee meie noorte südamesse sellisel elaval taustal. Nii on veteranide ansambli olemasoleva osa ka uue põlvkonna kasvatamisel. Nende rolli an-naks laiendada veelgi.

Omaette probleem on niisuguste ansam-blite tulevik. Kas ei peaks eeskuju võtma «Saluudist»? Osaliselt võiks täiendada ri-du nooremate solistidega, kes kava mitme-kesistaksid ja ajapikku ansambli profiili sisse elaksid. Pärnu Rajooni Kultuurima-jas on asutamisel lastekoor, kelle saate-muusika võtab endale «Saluudi» orkester. Nähtavasti võivad kunagiste rindemeeste muusikaharrastused ja meenutused sel ka-sulikult moel kanduda ka järgnevatel aastakümnetes, ületada meeste eapõlv.

Aga veteranide ansambli asutamiseks on küll ülimalt viimane aeg. Ja sellepärast küsimus: kas Tallinna ja linna lähema ümbruse tuhandete veteranide sajad piili-ja laulumehed ei leia paarikümnet entu-siasti? Professionaalide selles ettevõtmis-ses vist väga loota ei maksaks, kuid asia-armastajad on ju ka. Vana sõjamehe muusika- ja sõnarinnet annaks nõnda veel-gi laiendada.

OTTO ROOTS,
TPI dotsent

ESTICA

▲ Ajalehe «Pravda» 160. numbris ilmus L. Smirnova-Vilese sulest ülevaade eelseisvast koolinoorte laulu- ja tantsupeost, meie pa-rematest lastekooridest jm.

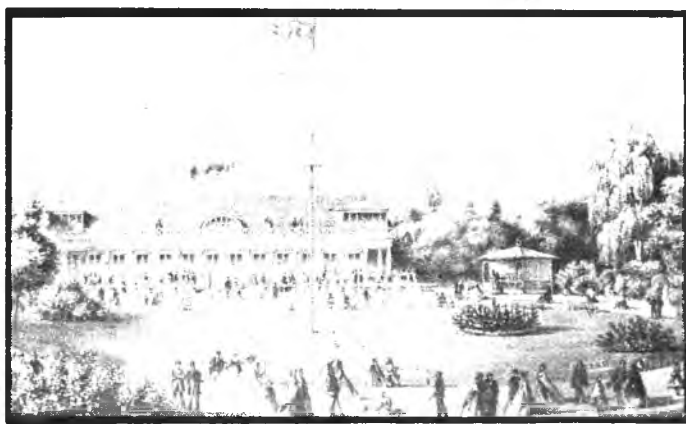
• Sajandivahetuse «Kuhu minna?» •

KADRIORG

Möödunud sajandi algusaastail oli Tallinn tunnustatud kuurortlinn, mille tähtsaim supelrajoon asus Kadriorus. Võõraste supelsakste Kadrioru ilmumine tegi selle siiani üsna unustatud paiga populaarseks ka kohalike elanike silmis. Loodusesse ihkav tallinlane ei leppinud enam jalutamise ja linna piiravate muldkindlustuste võõndi serval, vaid hakkas üha sagedamini ette võtma üsna vaevarikkaid jalutuskäike (või välja-sõite — olenevalt jõukusest) mööda mit-me versta pikkust kruusateed Kadrioru parki. Mõnevõrra lihtsamaks muutus see muidugi pärast 1888. aastat, kui loo-di hoburaudteehüendus Vanaturu ja Kadrioru vahel.

See kõik lõi eeldused mitmesuguste ravi- ja lõbustusasutuste avamiseks Kadriorus. Kõige vanem ja kõige soliid-sem nendest oli supelsalong («Badesa-lon»). Esimese merevees suplemiseks määratud asutuse avas 1813. a. G. Witte praeguse Weitzenbergi tänava äärde, Tormi ja Lahe tänava vahele. Peamiselt ei supeldud muidugi mitte meres, vaid vannitubades, soojendatud merevees. Supelsakste ootamisaja mugavamaks muutmiseks avati asutuse juurde ka väike puhvet ja hakati andma meelela-hutuslikke kontserte. Esinesid enamasti kohaliku päritoluga isetegevuslikud muusikaharrastajad, mõnikord ka küla-lised. On teada näiteks, et mõnikord esinesid seal XVIII sajandi kõige tun-tuma saksa lauljatar G. E. Mara õpila-sed. Kunstnik ise, kes vanaduspäevad veetis Tallinnas, käis tavaliselt oma õpi-laste etteasteid jälgimas. Witte supel-

Supelsalong
Kadriorus 100
aastat tagasi.
Paremal kõla-koda vabaõhu-kontsertideks.

asutuse baasil asutatigi supelsalong, mille omanikeks oli terve hulk jõuka-maid Tallinna ärimehi. Hoone külge ehitati ruum kontserdilavaga — kuur-haus — ja aeda kõlakoda.

Vabaõhukontserdid olid sageli tasuta. Väärib märkimist, et supelsalongi kont-serdikavad olid märksa paremad kesk-linnas tegutsenud ettevõtete omadest, seda nii esinejate kui ka esitatava poo-lest. Nagu üldse möödunud sajandil Tal-linnas, domineeris ka siin puhkpilli-muusika kohalike sõjaväeorkestrite et-tekandes, kuid käis ka väga palju kü-lalisansambleid, vokaal- ja instrumen-taalsoliste, sümfooniaorkestreid. Mängi-tavate teoste autoritena võis kavalteht-delt leida kõiki lääneeuroopa ja vene klassikuid, samuti XIX sajandi popu-lariseid heliloojaid. Üldiselt juhtus har-va, et supelsalongis tehti maitse suhtes hinnaalandust ja lubati lavale illusio-niste, akrobaate või šansonetide lau-ljaid. Tavaliselt järgnesid sellele ka aja-lehtedes etteheited, et kava hakkab li-bisema tingeltangelisse ega vasta tõise muusika austajate soovidele. Oleks mui-dugi naiivne mõelda, et Tallinna supel-

salongi estraadil esinesid ainult maail-makuulsad interpreedid. Nüüd on mui-dugi raske hinnata, kas Pariisi Rahvus-ooperi esimene sopran Mlle Clementine de Vere või Peterburi keiserliku teatri esimene bass L. Mirando olid 1882. aastal konstserdilavadel tunnustatud kunst-nikud või ainult kõlavad nimed, kuid päris kolmanda järgu artistid ei saanud nad ka olla, sest kuulajate seas leidis selleks liiga palju muusikatundjaid.

Sajandi lõpupoole hakkasid supelsa-longi ja kõiki teisigi Kadriorus paikenud ettevõtteid kiusama külastajate vähesus ning majanduslikud raskused. Selle paratamatuks tagajärjeks oli pro-grammide sisuline allakäik. Sümfoonia-kontserdid muutusid järjest haruldase-maks. Lava vallutasid mitmesugused silmamaandajad, ahvitsirkused, köie-tantsijad vms. 1881. aastal kukkus läbi ettepanek lubada kontserdi ajal saalis serveerida sööke ja jooki, sest see ole-vat saali labastamine ja hoolimatus seal-viibivate daamide suhtes. Kuid paar aastat hiljem muutus gastronoomiline külg primaarseks ja ettekanded teise-

järguliseks. Ent niisugune oli tendents kogu linnas.

Peale supelasutuse paiknes Kadriorus veel kolm suuremat ettevõtet, mis vää-rivad märkimist. Kadrioru lossi taga, umbes selles kohas, kus praegu asub Eesti NSV Ülemnõukogu Presidiumi hoone, oli kunagi tiik. Seal, pargi üle-mises osas, asus juba möödunud sajandi keskel väike paviljonkohvik, mille ees suviti rahvale kontserte anti. Orkest-rantide palgad tulid annetustest ja is-tekohtade piletite müügist. Pargis jalu-tajatele olid kontserdid tasuta.

See ilus aeg lõppes aga üsna pea. Ühel suvel leidsid tallinlased äkki, et ülemisele alleele on tõkkepuud ette pan-dud, ja läbipääsude juures istusid tä-did, kududes sukka ja korjates sisse-minejatelt raha. Üldisele protestile vas-tas suvekohviku pidaja härra Cölln, et orkestrimeeste tasu on liiga kallis ja pealegi ei meeldi peenemale publikule, et kõlakoja ümbruses palju lihtsava-st tungleb. Kontserdid jäidki tasuliseks. 1872. aastal avas sealsamas ülemise tiigi ääres ettevõtja Schweikert suvekoh-viku ja hulk aastaid tunti seda lõbus-tuskohta «Schweikerti salongi» nime all. Alumiis, praeguse Luigetiigi ääres asus samalaadne ettevõte, mis kandis rida-misi mitut kõlavat nime — «Arkadia», «Livadia», lõpuks «Kontserdiaed» («Konzertgarten»). Kummagi asutuse kontserdiprogrammid ei erinenud kui-givõrd supelsalongi omast, võib-olla olid ainult mastaapidelt tagasihoidlikumad. Üsna populaarsed olid ilutulestikud, eri-ti Kopenhaageni pürotehnikute korral-datud.

Märkimist väärib, et mõnikord lubati esineda ka eesti kooridel. Näiteks laulis 26. ja 27. augustil 1878. a. Schweikerti salongis 12-liikmeline eesti ansambel Koerust. Kohalikes ajalehtedes avalda-tud arvustused olid heatahtlikud, kii-

Kaheteistkümmes voor etendub Hollandi pealinnas. Mida kirjutavad kommentaatorid sellele vooru eel?

Kõik kooris: «Tegeliku lõpupingutuse algus!»

Entusiastid jagavad kohti oma äranägemise järgi. Diplomaate esindab tuntud kirjanee Knoch: «Keres juhhib, kuid teda ähvardavad Fine, Botvinnik ja Aljehhin. Keres ei ole veel ühtki partiid kaotanud. Ka geenius on inimene. Häda, kui inimene just talle end näitama peaks. Fine mängis turniiri esimese poole hüljalt, mängib teist poolt kahvatult. Kas pole üldiselt tõenäoline, et ta ennast lõpus uuesti kokku võtab? Botvinnik paraneb voor-voorult, tundub, et ta ründab väga kardetavalt esikohta. Aljehhin? Aljehhin on Keresest punkt maa, aga tema saatust on ta enda käes — tal on mängida kolme konkurentiga. On see võimatu, et ta neid kõiki lööb?»

Selge, et midagi ei ole selge. Kuid fakt jääb faktiks: Keres on juhtima asunud. Korraldajad otsustavad sellele faktile piduliku ilme anda. Kõikjal kõnesid pidav härra de Clerq soovib vooru algul uuele liidriks ööne, käib tema eest 1. e2—e4. Närvilisele Aljehhinile säärane tseremoonia ei meeldi. Tükk aega kulub vaidluseks. Mäng tuleb siiski mängida.

Tartakower: «Juba enne selle kapitaalsete partiid algust vihas maailma-meister, et hoolimata kirglikust võidusoojust on tal väga raske kõigutada seda rahulikku strateegiat, mida eestlane teises ringis arendab.» Maleleht «64»: «Võis oodata peadpööratavat partiid, aga Keres, keda nimetatakse nooreks Aljehhiniks, meenutab sel turniiril ennem küpset Flohri.» Tõesti, nagu Flohr oma parematel päevadel, nii saab ka Keres peale raudse seis. Aljehhin mõtleb pingutatult...

Siin konflikt alles sõlmub, kui kahes olulises partiis on juba lahenduseni jõutud. Botvinnik, muidu suur psühholoog, ei kärsi oodata, tahab vist ühe hüppega Keres kōrvalle tõusta. Millal siis veel? Tema vastane Euwe on ju eelviimasel kohal. Ent visa hollandlane säilitab püüdliku optimisismi kõige viletsamatelgi päevadel. Lugu lõpeb sellega, et üritaja teeb jämeda vea. Kardetav esikohakandidaat on proosalisel kombel eemale tõrjutud. Tagasipöördumatu! Fine mängib mehega, kes seisab veel halvemini kui Euwe. Aga ameeriklane otsib äkki jälle oma vanast stiilist abi, mis sellest, et Flohr praegu viimane, seda kindlam on punkt ruttu pooleks jagada.

Aljehhinil õnnestub kuidagi võrdsus saavutada. See teda muidugi ei rahulda. Ta sihib lipuga valge tagala suunas. Keres asetab oma lipu teele ette, pakub lippude vahetust — lõppmäng on valgele palju soodsam. Maailma-meister taganeb lipuga endisele kohale. Kutse käikude kordamisele, kutse viigile? Ta ei peaks ju viiki tahtma. Kes teab, mis ta tahab?

Mäng jätkub.

Analoogiad on vähe väärt, laua taga ei istu noor Aljehhin ega küps Flohr, laua taga istub Keres, üksainus Keres. Ta on endale sõna andnud turniiri ettevaatlikult lõpuni mängida — selles otsustavas partiis

deti eriti esimest tenorit ja teist bassi ning sooviti eesti koorilaulule suuremat levikut.

Kõige viimasena, 1881. aastal, ehitati esinduslik «Bellevue» pargi merepool- sisse ossa, praegusest «Russalka» mälestussambast veidi lõuna poole. Hoone suur kaarekujuline rõdu, millelt avanenud ilus vaade merele ja linnale, ulatus peaaegu Narva maanteeeni välja. Et «Bellevue» läks käiku juba teravnenud majandusliku konkurentsi olukorras, siis püüdsid selle omanikud härrad Auger ja Feldström kohe võimalikult suurejooneliselt alustada. Orkester komplekteeriti Peterburi keiserliku teatri mängijatest, esinema kutsuti võimalikult kõlavate nimedega kunstnikke. Ühtlasi püüti pakkuda atraktsioone, mida tallinnased siiani ei olnud näinud. Üks niisuguseid oli sõit õhupallil. 11. juunil 1881. aastal pidi Lääne-Euroopa tuntuim õhusõitja Sperling, kes juba 126 korda enne seda oli pilvedesse tõusnud, näitama oma kunsti «Bellevue» aias selleks spetsiaalselt tehtud balloonil «Bellevue». Suursündmusest soovitati ajalehtede kaudu teatada ka maarahvale. Eesti õhusõidu ajaloo märkimisväärselt sündmusest andis ülevalaate «Ristrahva Pühapäeva Leht»:

Neljapäev, 11-mai Juunil, pidi Katrin-taalis tuulelaev, ehk lühvtballong tõusma, kellest juua ammu kuulda oli. Uue salongi aeda oli vist paar tuhat inimest kokku tulnud, et küll pillet 50 kopikat maksis, ja kes veel tahtis tooli peal ballongi ees istuda, pidi veel 60 kopikat juure maksma. Palju rohkem rahvas seisisid aga veel ala taga, tee peal, mere kaldal, paatid täis inimesi sõitsivad mere peal, ja kaa linna liigidal olivad valdid ja müürid ja tornid täis inimesi, kes seal mitu tundi laeva tõusmise peale ootasivad. Noh, mis naad siis kõik saivad näha? Mitte midagi, sest ballong ei tõusnudki. /— — —/

Veel tabavama hinnangu andis aga üks Peterburi ajaleht:

«Все путешествие ограничилось только надуванием шара и публики.»

AVRO 1938

9. «VEIDRALT KÜLL JU HÜPPAB RATSU, AGA KES EI VÕITA KATSU»

tuleb üliettevaatlik olla. Ent seal loobub Keres käikude kordamisest, liigutab oma kuningat, laseb Aljehhinil algse kavatsuse ellu viia. Kas peen bluff (Aljehhin on juba ajapuuduses)? Või on Keres nakanatanud partneri ärevust? Või lõövad välja talitsetud seiklushimu ja mängulust?

Säärastele küsimustele ei saa me kunagi vastust. Keres enda informatsioon «Uues Eestis» on kiretu: ta lasknud musta lipul asjatult tagaliinidele tungida. Natuke rohkem kirjutab alles paarkümmend aastat hiljem: otsustanud küllaltki riskantselt jätkata mängu võidule.

Kommentaatorid?

Males kiputakse hinnangut langetama välise resultaadid põhjal, õigemini — püütakse resultaadis alati sisemist tõe näha, kuigi mängus võib juhtuda mõndagi, mis mingile loogilisele analüüsile ei allu.

Entusiast number üks: «Ja Keres, suur Keres seisab katkestatud partiis suure Aljehhini vastu võidul — ainult sellepärast, et ta käigu tegi, millest kõik teised meistrid oleksid hirmuga tagasi pörkunud.» Hinnang on kohe kindel: «Ometi osutus see kõik väga tugevaks.»

Entusiast number kaks: «Et niisuguseid käike leida, kõigepealt niisugusteks käikudeks julgust omada, selleks peab Paul Keres olema.»

Mis tõi, see tõi.

Partiis balansseeriti habemenool.

... Üllatav kuningakäik nõuab maailma-meistrilt enamiku tema ülejäänud mõtlemisajast, viimaseks kuueks käiguks on tal veel kümme minutit. Keres valib järjest keerulisemaid variante. Viimaseks kolmeks käiguks jääb Aljehhinil ainult kaks minutit, aga igal juhul on hilja — ta on juba varem eksinud. Keres istub näiliselt rahulikult (mis toimub tema sees?), Aljehhin kummardub laua ligi, jaalg laua all liigub konvulsivses taktis. Lootuste purunemist on alati raske üle elada, Aljehhini loomus keeldub orgaaniliselt seda tunnistamast. Praegu ähvardab matt, kuid ta pilk on hoopis mujal, hoopis mingit vastuanssi otsimas. Keres: «Viimasel hetkel, kui käsi on juba sirutatud odakäiguks ning aega vahest 10 sekundit, märkab ta varitsevat ohtu ja likvideerib selle etturikäiguga.»

Flohr: «Matist pääsemine ei avalda parti tulemusele mõju.»

Raha maksti rahvale tagasi ja esimehe ebaõnnestumine ei heidutanud «Bellevue» omanikke. Tallinna toodi uus mees ja uus õhupall ning 28. juulil 1881. aastal kell 20.03 (Peterburi aja järgi) tõusis õhupall «Progress» Mihhail Kulikoviga Kadrioru rannalt õhku ja maandus Narva maantee äärde turbarappa.

«Bellevue» ja supelsalongi kõrval laiuisid avarad heinamaad, kus korraldati tihti suuri rahvapidusid, tavaliselt ühe või teise kohaliku kooli, vaestemaja või mõne muu abi vajava asutuse toetamiseks. Pidustustel esinesid samuti eesti seltside koorid.

Möödunud sajandi lõpuks oli Tallinna kui supellinna kuulsus lõplikult hajunud. Merevette kastumise meditsiiniline efekt oli ilmselt väike, vesi Kadrioru rannal muutus aga järjest reostatumaks.

Kohalik publik ei suutnud nii mitut lõbustusasutust üksi üleval pildada. «Bellevue» muudeti juba enne sajandi vahetust kinniseks pansioniks, mis tegutses veel hulk aastaid ja lõpuks põles maha. Schweikerti salong vahetas omanikke ja nime («Café Royal»), läks sajandivahetusel Merevähvitseride Klubi valdusse ja muutus nende suveresidentsiks («Marine-Club»). Avalikke kontserte seal enam ei antud. Tegevust jätkasid veel vaid supelsalong ja «Kontserdiaed», kuid järjest teravnev võitlus olemasolu eest sundis neidki laskuma tavalise kõrtsipubliku maitsetasemele. Tänapäev ei ole ühtegi neist omaaegsest kontserdisaalist säilinud. Supelsalongi kohal on elumajad, «Kontserdiaed» ja mereklubi lammutati aga 1935.—1937. a. Kadrioru pargi korras- tamise ajal.

VALDEKO VENDE

* Sõnamäng: kogu reis piirdus ainult õhupalli ja pealtvaatajate täispuhumisega.

käed taas rinnale, seisab mõtiskledes või läheb lavalt alla ajakirjanike laua juurde, kus kõneleb oma sekretäri- ga. Tema vastane, tühedamat kasvu noor mees, seevastu ei suuda varjata oma rahutust, pühib tihti näolt higi. Ta mängib järelemõtlikult, hoidub eestlase rünnakutest, mis seekord pole ka eriti ägedad, sest kumbki ei taha liialt riskeerida... Lainetav sosin saalis: viiki!»

Mõned siiski plaksutavad.

Jüri Rebane: «Noore mängija näoilmes on kadunud see teatav pingeline joon, mis seal püsitud kogu turniiri vältel.»

Kohe pärast viimase parti lõppu astub mikrofonu ette de Clerq. AVRO on rahul, sest ta on täitnud oma kultuurilise missiooni. See turniir tõi endaga kaasa midagi rohkemat kui tavalist sportlikku elevust. AVRO-l on rõõm tervitada mõlemat võitjat, õnnitleda eriti Keres. Tuleb loota, et Keres matš Aljehhiniga varsti teoks saab.

Kõnelejad mikrofonu ees vahelduvad. Siis kostab vaikselt aeglane, aga rahulik hääl. Paul Keres pole kõnemees. Flohr on juba maha saanud naljaga: Keres vältis sellepärast puhast esikohta, et siis oleks teda ähvardanud pika kõne pidamise oht. Keres räägib saksa keeles:

«Täna kõigi suurte auavalduste ja õnnesoovide eest, mis minule osaks said. Hollandisse sõitsin eriliste lootusteta ja arvestasin üksnes keskmisi kohti. Kui aga sain nõnda suure edu osaliseks, siis on mul hea meel, et see edu on saavutatud just malesõbralikus Hollandis. Loodan, et Hollandil leidub ka edaspidi võimalusi malele teenete osutamiseks. Kui ma räägin siin võidust, siis mõtlen selle all mõistagi meie võitu, see on võitu koos mu kolleegi Fine'iga. Meie noorte parooliks on ja jääb: võidelda ja edasi võidelda! Elagu malesõbralik Holland!»

Keres sõnad mattuvad tormilisse heakskiitu.

Fine oskab osavõtjatest ainsana hollandi keelt. Ta tuletab meelde, et kevadel täht- nud ta turniirist loobuda, et AVRO ta poolvägisi kohale tõi. «Näete, mis sellest välja tuli!» Fine ei paista sugugi kahetsevat, et ta ei pääsenud Aljehhini vastu. Tõesti, on see nii väga kadestamisväärne roll?

Hämarduvad tuled ja pikkamisi tühjeneb saal. Seniolematu maledraama on lõ- puni mängitud. 1.—2. Keres ja Fine — 8,5 punkti 13-st, 3. Botvinnik — 7,5, 4.—6. Aljehhin, Reshevsky ja Euwe — 7, 7. Capablanca — 6, 8. Flohr — 4,5.

Järgmisel päeval, 28. novembril 1938 kirendavad kõigis Eesti suuremates aja- lehtedes nagu kokkulepitult ühesugused pealkirjad «Paul Keres — male-maailma- meistrikandidaat!». «Uus Eesti» on jõud- nud Hollandisse helistada. «Kuidas jääb nüüd maailma-meistritasemele, kas Aljehhin on nõus teiega mängima?» — «Aljehhin on nõus. Ja kuulub ka, et AVRO on val- mis seda võistlust finantseerima. Homme peetakse üksikasjalikumad läbirääkimised tingimuste kohta — kuidas, kunas ja kus.»

Vaimustus on üleüldine. Üks Brüsseli leht olevat kirjutanud, et AVRO turniiri võitis *espagnol* Keres. Eesti mereme- hed rutanud toimetusse õiendama...

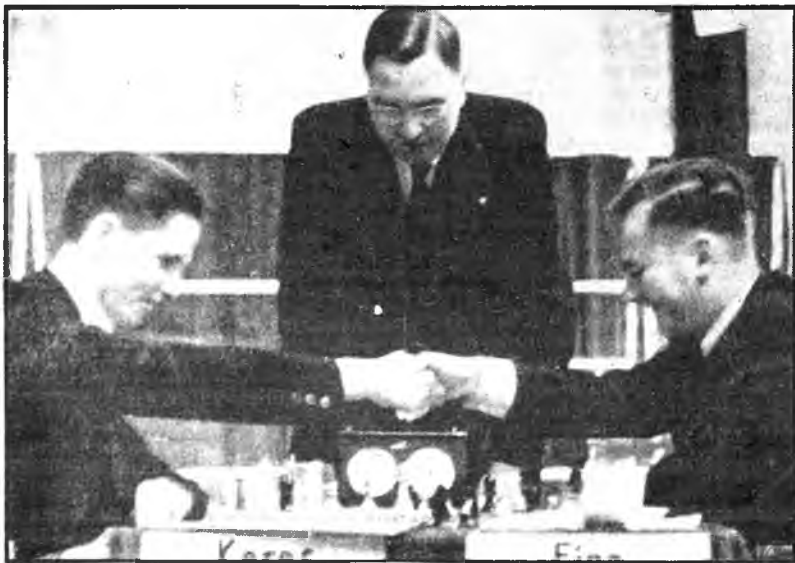
Suures käras oskab vahest kõige õige- male klahvile vajutada nädalaleht «Es- maspäev». Fotoetüüd kujutab poisikest malelaua ääres:

Ajast sest, kui kerkis Keres, — male au sees eesti peres, mõtisklevad meeste hulgas, kõigil ees on mängupulgad.

Isegi me Peet ja Matti annavad nüüd pulgil vatti. Veidralt küll ju hüppab ratsu, aga kes ei võita katsu.

Lugu AVRO turniirist pole siiski veel päriselt lõppenud.

VALTER HEUER

Esikoht on pooleks jagatud, võitjaks tunnistatakse üksainus.

RAHVASTE SÕPRUSE PARK

TALLINNA

NSV Liidu 50. aastapäeva tähistamiseks otsustati rajada Tallinnas rahvaste sõpruse park. See hõlmab Lauluvälja-ku piirkonna haljasalasid ning memoriaalsambli kompleksi Maarjamäel. Rajatava pargi suuruseks on planeeritud 83 hektarit.

Pargile pannakse alus koorifestivali «Tallinn 72» ajal.

AUTASUSTAMISI

◆ Kauaaegse viljaka teadusliku ja pedagoogilise töö ning ühiskondlikust elust aktiivse osavõtu eest seoses viiekümneenda sünnipäevaga anti Tallinna Polütehnilise Instituudi filosoofia kateedri juhatajale filosoofiadoktor professor Mihhail Makarovile Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri.

◆ Seoses kauaaegse ja kohusetruu tööga klubis anti kuuekümnenda sünnipäeva puhul Harju rajooni Raasiku kultuurimaja direktorile Koidu Räägelile Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri.

◆ Pikaajalise eeskujuliku töö eest ja seoses viiekümneenda sünnipäevaga autasustati RAT «Estonia» režisäri juhatajat Theodor Staaki Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirjaga.

VÄITEKIRI KUNSTILISE KASVATUSE METOODIKA ALALT

Moskva V. I. Lenini nim. Riikliku Pedagoogilise Instituudi kunstiteaduskonna teadusliku nõukogu esimehe kaitses väitekirja E. Viide nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi pedagoogika ja algõpetuse metoodika kateedri vanemõpetaja Aleksander Ridali. Tema väitekirja teemaks oli «Kunstiline kasvatus üldhariduslikus koolis».

A. Ridali väitekirja eesmärgiks on kaasa aidata kunstilise kasvatus arendamisele meie üldhariduslikes koolides. Väitekirjas käsitletakse kunstilise kasvatus metoodilisi põhisuundi, eesmärgi ja ülesandeid, uuritakse selle olukorda ja taset kodanlikus Eestis ning Nõukogude Eestis, tuuakse esile erinevused ja tehakse mõningaid järeldusi õppetöö parema organiseerimise huvides. Analüüsitakse ka õpetajate meisterlikkust.

Eksperimentaalses osas tutvustatakse uusi maali- ja graafikaalaseid tehnikaid ning metoodilisi võtteid, analüüsitakse nende efektiivsust. Täiesti uus on katse seostada dekoratiivset joonistamist muusikaga. Sel puhul vastab mitmesuguste pinnakujunduste ja värvakavandite ornamendi rütm konkreetse muusikapala rütmile. Värvide helidele ning värvide intensiivsus muusikapala dünaamikale. Autori esitatud uut meetodit peetakse perspektiivlikuks.

Ametlikult oponeerid pedagoogikadoktor, professor N. Rostovtsevi Moskva ja pedagoogikakandidaat K. Mihhailov Tallinnast andsid tööle kõrge hinnangu.

Teaduslik nõukogu tunnistas ühel häälel Aleksander Ridali pedagoogikateaduste kandidaadi kraadi vääriliselt.

I. SAULEPP

ESTICA

◆ Kirjastuse «Avrora» väljaandel ilmus Leningradis k. a. album «Eesti NSV kunst», mille on koostanud ja sissejuhatava artikli kirjutanud I. Solomõkova. Väljaande tekst on eesti, vene ja inglise keeles, maht 180 lk.

◆ Ajalehe «Sovetskaja Kultura» k. a. 10. juuni numbris on avaldatud ameerika ajakirjaniku M. Davõdovi artikkel «Imed «Vanemuise»», milles teatri tööd, tema minevikku ja tänapäeva on nähtud ameeriklase pilgu läbi.

NOTA BENE!

RAT «ESTONIA»

Reedel, 16. VI kl. 19 «Lucia di Lammermoor»; laup., 17. VI kl. 19 «Võlumandarin»; pühap., 18. VI kl. 19 «Barokkvarieteedid»; esmasp., 19. VI kl. 19 «Mees La Manchast»; kolmap., 21. VI kl. 19 «Mantel»; «Ode Angelica»; «Gianni Schicchi»; neljap., 22. VI kl. 19 «Romeo ja Julia»; reedel, 23.

VI kl. 19 «Rüütel Sinihabe»; laup., 24. VI kl. 19 «Türkiane Itaalias»; pühap., 25. VI kl. 19 «Trubaduur».

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Laup., 17. VI kl. 22.30 «Romeo ja Julia» (vabaõhuetendus Pirita kloostris varemeks); esmasp., 19. VI kl. 18 «Mary Poppins»; teisip., 20. VI kl. 18 «Sabata krokodill»; kolmap., 21. VI kl. 18 «Karlssoon tembutab jälle»; neljap., 22. VI kl. 18 «Karlssoon tembutab jälle».

RAT «VANEMUINE»

Suures majas

Reedel, 16. VI kl. 19 «Lõbus lesk»; pühap., 18. VI kl. 19 «Kuni käru pole kummuli»; esmasp., 19. VI kl. 19 «Mont Valérien»; neljap., 22. VI kl. 19 «Külvikuu»; reedel, 23. VI kl. 19 «Lõbus lesk»; laup., 24. VI kl. 19 esietendus «Apteeker. Kuu».

Väikeses majas

Pühap., 18. VI kl. 19 «Kes usub muinasjutte»; neljap., 22. VI kl. 19 «Montmartre'i kannike».

KULTUURI-AREENILT

14. juunil algas Moskvas Nõukogude Liidu moodustamise 50. aastapäevale pühendatud ülevenemaaline rahvapilli mängijate ja -laulukute võistlus, millest osavõtuks oli registreerunud 424 rahvamuusikut 73 Vene NFSV linnast. Võistlus lõpeb 29. juunil, mil Tšaikovski nimelises kontserdisaalis on võitjate kontsert. Antakse välja kolm esimest, kuus teist ja üheksa kolmandat preemiat ning seitse diplomit.

Lähemal ajal siirdub grupp Suure Teatri balletitartiste eesotsas Maia Plisetskajaga külalisetendustele Kanadasse. Reis kestab kuu aega. Esinetakse Ottawas, Montrealis, Torontos, Vancouveris ja Wolfville'i lütko keskuses. Etendused on 6–7 korda nädalas. Näidatakse kolme eri eeskava, mis sisaldavad tervelt ballette ja katkendeid ning uusi suunitlusi esindavaid numbreid koos klassikalise koreograafia teostega Suure Teatri kullafondist.

Maia Plisetskaja esineb balletides «Lulkeke järv», «Raymonda», «Küürsel-säl», ja ühevaatuselises balletis «Carmen-süit», mille on lavastanud Maia Plisetskaja tarvis Kuuba koreograaf Alberto Alonso.

Juunikuul teisel poolel asub Moskva Laste Keskteater teele Kanadasse ja USA-sse, et võtta osa rahvusvahelisest lasteteatrifestiivalist. Nõukogude lasteteater esineb esmakordselt Ameerikas.

Ameerikas kantakse ette Puškini «Muinasjutt kalamehest ja kuldkalakesest» ning «Lugu surnud printsessist ja seltsmest vägilasest».

Varem on teater viibinud Bulgaarias, Saksa DV-s, Hollandis ja Saksa FV-s.

Aastail 1967–1970 on kirjanike delegatsioonid Nõukogude Liidust külastanud 62 välisriiki, Nõukogudemaal käisid samal ajavahemikul 2000 kirjanikku 87 maalt.

Smolenski oblastis, kust on pärit helilooja M. Glinka, toimus traditsioonikohaselt iga-aastane muusika- ja laulu festivali tema sünniaastapäeva tähistamiseks. Festivali kestel anti Smolenski oblasti linnades ja küladest sadu kontserte. Nelst võisid osa Kesktelevisiooni ja Üleliidulise Raadio rahvapilli orkester ja vene laulude koor ning Moskva teatri solistid.

Nõukogude Kasahstanis ilmub esmakordselt kasahikeelne entsüklopeedia. Suurteose esimene köide on jõudnud tellijateni, sisaldades 350 märksõna. Üldse tuleb entsüklopeedia 14-köiteline, hõlmates umbes 60 000 märksõna kõigilt eluvaladelt.

Juunikuul neljandal päeval möödus sada aastat poola helilooja ja dirigendi, poola rahvusliku heliloomingu rajaja Stanislaw Moniuszko surmast. Suure muusikamehe elutöö austamiseks kuulutati tänavune aasta tema kodumaal Moniuszko-aastaks. Arvukad sümfooniaorkestrid annavad tänavu Poolas üle saja kontserdi, toimum 120 kammerkontserti. Koolides leiab aset umbes poolteist tuhat heliloojale pühendatud muusikalist üritust. Juulis peetakse Kudowas XI Moniuszko festivali.

Tuhandaastases Bautzeni linnas kestis kümme päeva kolmas sorbi kultuuri festival. Kaastegevaid oli umbes 3000 isetegevuslikku ja kutselist kunstnikku 130 rahvakunstiühendust. Kavas oli 80 üritust; küllalised nägid umbes niisama palju uusloomingulisi ettekandeid.

Kultuurfestivali ajal tähistas sorbide massiorganisatsioon «Domowina» oma 60., päevaleht «Nowa Doba» 25. ja pioneeriajakiri «Plomjo» 20. aastapäeva. Korraldati sümposioon teemal «Sorbi kultuur – Saksa DV sotsialistliku kultuuri koostisosa». Bautzenis olid avatud fotoekspositsioon, kujutava ja rahvakunsti näitus. Festivali sorbide elust ja saavutustest lõppes suure rahvapeoga.

Firenzes anti «Rahvusvaheline muusade auhind» inglise skulptorile Henry Moore'ile, näitlejale Peter O'Toole'ile ja dirigendile Claudio Abbadole.

Pablo Picasso on valitud Pariisi Kujutava Kunsti Ülikooli audoktoriks.

Vilnis avati hiljuti «Vaba kino», mis hakkab plaanipäraselt näitama progressiivseid ekraaniteoseid. Avafilmsiks oli Joris Ivensi 1968. aastal loodud «17. lauluskrand», mis käsitleb vietnami rahva vabadusvõitlust.

Maikuu lõpul suri Londonis 84 aasta vanuses õigusteadlane Denis Nowell Pritt, Lenini rahupreemia laureaat, tuntud ühiskonnategelane ja õigluse ning rahu eest võitleja.

Pärast hitlerlaste lavastatud Reichstag'i süütamise protsessi oli Pritt 1933. aastal Londonis korraldatud vastuprotsessi presidendiks, aldates paljastada natsistlikku lavastust. Vilnasil aastail oli üks tema esinemisi Jomo Kenyatta ja teiste Aafrika juhtide edukas kaitsmine süüdistuse vastu, nagu oleksid nad organiseerinud vastupanuliikumise.

Brockwelli Park's toimus hiljuti esimene Londoni vabaõhu reggae-festival. Ürituse organiseerisid Jamaikalt pärinev reggae ja blues'i laulja Dalcry Williams ning tema kaaslased, kusuures seda toetas majanduslikult Londoni Lambethi linnanõukogu, kus enamuse on Tõderakonna käes. Lääne-India saarte muusikat esitasid kolm ansambli, osalt kasutati lindlust.

LAULUPÄEVAD, RAHVAKUNSTIÕHTUD, SÕPRUSPEOD

Möödunud nädalavahetus oli nii noortele kui ka vanadele lauljatele-tantsijatele üsnagi pingerikas. Vabariigi mitmes paigus peeti NSV Liidu 50. aastapäevale pühendatud rahvakunstiõhtuid, laulupäevi, sõpruspidusid. Rahvakunstiõhtul ja laulupäeval Kärda kultuuripargis Hiiumaal esines poolteist tuhat isetegevuslast, nende hulgas RAM-i stuudio poiste- ja noortekoor, ETKVL-i Juhan Simmi nim. Tartu Meeskoor, Kohtla-Järve rahvapilli orkester «Vanad Sõbrad» jt. Pidustustel viibis ka delegatsioon Hiiumaaga võistlevast Armeenias NSV Saumjani rajoonist. 10. ja 11. juunil loitis sõprustuli ka Intsikurmu põliste puude all. Siin toimus rahvakunstiõhtu «Sõprus meid seob» ja Põlva rajooni XVIII laulupäev. Esinejaid oli kahel päeval kokku 2000 ringis, külalisi Valgevene NSV-st ja Leedu NSV Zarasai rajoonist. Samal ajal peeti rahvaste

sõpruse pidu Rakvere Vallimäel, kus koos rajoonide kooride, orkestrite ja rahvatantsijatega esinesid Moskva Ljubertsõ kultuuripalee teeneline rahvatantsuansambel «Rossia», Pihkva oblasti kultuurhariduskooli rahvatantsuansambel «Junost» ja Leedu NSV Silute rajooni kultuurimaja rahvatantsuansambel «Rezginel» ning Läti NSV Doble rajooni kultuurimaja segakoor. Võru-Kubijal korraldati koolinoorte rahvakunstiõhtu ja laulupäev, Karksi lossimägedes suur rahvapidu, Haapsalu lossipargis koolinoorte laulupidu 2000 esinejaga, Kullamaal piirkondlik laulupäev, kus kaasa löid ka isetegevuslased Leedu NSV Kelme rajoonist, Mõisakülas koolinoorte laulu- ja tantsupäev Inda Orissaare üldjuhtimisel, Lelles rahvaste sõpruse pidu jne.

Pildil: hetk peolt Rakvere Vallimäel.

GLAVLITI 50. AASTAPÄEV

12. juunil oli EKP Keskkomitee Poliitliharidusmajas pidulik koosolek NSV Liidu Ministrite Nõukogu j. a. Trükistes Riiklike Saladuste Kaitse Peavalitsuse 50. aastapäeva tähistamiseks.

Koosoleku avas Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja A. Green. Ettekande tegi NSV Liidu Glavliti juhataja P. Romanov.

Koosolekul kõnelesid Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kirjastuskomitee esimees L. Kaik, ajalehe «Rahva Hääle» peatoimetaja, Eesti NSV Ajakirjanike Liidu esimees A. Saaremägi, Eesti NSV Kirjanike Liidu sekretär

V. Gross, ajakirja «Eesti Kommunist» peatoimetaja H. Haug, Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Televisiooni ja Radio Komitee esimehe asetäitja R. Penu jt.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Trükistes Riiklike Saladuste Kaitse Peavalitsuse juhataja A. Adams tänas õnnitluse eest, mis peavalitsus on juubeli puhul saanud.

Pidulikult koosolekul viibisid EKP Keskkomitee osakonnajuhatajad J.-K. Jürna ja V. Ranne ning EKP Tallinna Linnakomitee sekretär R. Ristlaan. (ETA)

MIDA KEEGI ARVAB...

(Algus 5. lk.)

◆ Kas võiksime nimetada siiani lugemata raamatuid, mida kindlasti tahaksite lugeda?

«Tingimata tahaksin kunagi läbi lugeda enam-vähem kogu Eric Ambleri loomingut, samuti kõik James Baldwinilt ja John LeCarrélt, mida ma siiani pole veel kätte saanud.»

◆ Missugust kirjandust te põhimõtteliselt ei loe?

«Kui selgub, et mulle hakatakse vägisi väga madalal kunstilisel tasemel, jämedalt, läbipaistvalt peale suruma autori seisukohti, siis niisuguse raamatu panen küll

kohe kõrvale. Kui on tegemist vaimse vägivallaga minu kui lugeja kallal.»

◆ Missugused on teie arvates need liistud, mille juurde kirjandusel tuleks jääda?

«Kirjandus peab eelkõige pakkuma informatsiooni inimestevahelistest suhetest, nende suhete mitmekesisusest, nüanssides ja sügavusest. Keegi ei hakka lugema maailmalist teost selleks, et teada saada mõnd üksikasja näiteks külvitehnikast. Fakti- lise tarkuse ammutamiseks on käsiraamatud ja entsüklopeediad, mis peavad küll targad olema. Ilukirjanduse tarkuseks olgu elutarkus.»

Vestluskaaslane oli ENDEL MALLENE

LÜHIDALT

noslovakkia ja teiste sotsialismimaadega. Filme on lubanud ka Brasiilia ja Bollivia filmitootjad. Kõige rohkem on Tšili huvitatud 16-mm filmidest, millel on peamiselt kasvatuslik eesmärk. Neid saadakse Kanadast; Ungarist ja Tšehhoslovakiast tuleb lastefilme. Rossellini on lubanud Itaalia televisiooni populaarteaduslikke linatseoseid. On olemas lepingud 13 prantsuse, mitme ungari ja 7 parema filmi saamiseks vilmaselt Moskva-festivalilt. Lähirääkimised käivad ka Jaapani režissööridega.

M. FUKS

OLI JA ON

● Eesti NSV Teatriühinguse toimus 14.—16. juunini vennasvabariikide teatriühingute esindajate nõupidamine, mis oli pühendatud NSV Liidu 50. aastapäevale. Vahe-tati mõtteid ühinguvahelise loomingulise koostöö süvendamise üle. Teatriühingute töökogemustest ning uutest ettevõtmistest rääkisid Ukraina, Gruusia, Valgevene, Läti, Leedu, Kasahhi ja Ülevenemaalise Teatriühingu esindajad. Seoses vennasrah-vaste teatritegelaste Tallinnas viimimisega viidi siin läbi ka Rahvusvahelise Teatri-instituudi Nõukogude keskuse istung.

● Moskvas NSV Liidu Teaduste Akadeemia Õpetamise Sisu ja Meetodite Uurimise Instituudi humanitaarainete nõukogu istungil kaitses kirjanduse õpe-tamise metoodikat käsitlevat väitekirja «Häälestamise osa lüürika vastuvõtmisel» Tartu kaugõppe-erikeskkooli metoodik Endla Kosti. Töö tunnustati peda-googikakandidaadi teadusliku kraadi vääriliseks.

● Üleliidulise ühingu «Teadus» juhatusel asutatud S. Vavilovi nimelise medali laureaatideks said tänavu 23 paremat teadmiste propageerijat-lektorit. Laureaatide hulgas on ka Eesti NSV TA korrespondentide liige, Eesti NSV ühin-gu «Teadus» esimees, tehnikadoktor Tallinna Polütehnilise Instituudi rektor Agu Aarna.

● Itaaliast saabus Tallinna RAT «Estonia» ooperisolist Anu Kaal, kes täien-dab end Milaano teatri «La Scala» juures. Täna on Moskva Konservatooriumi saalis Itaalias stažeerijate ühine kontsert, kus laulab ka Anu Kaal.

● Keila segakoor tegi Keila sõpruslinna Sigulda kooride kutsel kontserdi-reisi Lätimaale. Eesti NSV teenelise õpetaja Rudolf Oja ja Juula Virroja takti-kepi all lauldi NSV Liidu 50. ja Läti laulupidude 100. aastapäevale pühenda-tud Riia rajooni laulupidul ja Sigulda laulupidul, kohtuti laulurahvaga Läti NSV Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudis jm. Tartu naiskoor «Cantara» pani aga laulu-aastale punkti kontserdimatkaga Ar-meeniasse. Kontsert anti ja võeti hästi vastu Jerevanis Armeenia Filharmoo-nia väikeses saalis. Teine kontsert oli rajoonis.

● Viljandi rajooni klubitöötajate kolmandale plakativõistlusele teemal «50 aastat NSV Liitu» laekus veerandsada tööd. Esikoht anti Viljandi Kolhooside Ahituskontori kunstniku Malle Londoni plakatile «Vendlus, võrdus». Teist ja kolmandat kohta jagasid Laine Sepa (Mõisaküla) ja Oie Rebane (Oisu).

● Üle mitme aja avas Rakvere muuseum ukseid kunstihuvilistele. Asja re-monditud ruumides on eksponeeritud kaks kunstinäitust: Eesti NSV Kunsti-fondi väljapanek, kus on üle pooleaja teose 24 kunstnikult, ning isetegevusliku kunstniku, Vainoopa metsatöölise pensionär Tiit Markini personaalnäitus enam kui 30 tööga.

● Haapsalu lähisel Kuliste aasal peeti I Palivere mängud. Pärast spordivõist-lusi kogunes piduliste pere Kuliste lauluväljakule, kus sõpruskontserdil rajooni lauljate-tantsijate kõrval esinesid ka Ukraina NSV Borispoli rajooni ja Leedu NSV Kelme rajooni isetegevuslased.

● «Tallinnfilmil» valmis Helene Siimiskeri stsenaariumi järgi loodud kahe-sosaline dokumentaalfilm A. H. Tammsaarest, mis käsitleb kirjaniku elu Treff-neri kooli perioodil ja esimesi samme ajakirjanduse radadel. See on järjek-s A. H. Tammsaare elu valgustavale mullusele kolmeosalisele filmile. Režissöör on Peep Puks.

● Pärnu kultuurisuve üheks toekamaks ettevõtmiseks on Kohaliku Tööstuse ja Kommunaalelukondlike Ettevõtete Töölise Ametiühingu Eesti Vabariikliku Komitee korraldatav kultuurinädal 13.—18. juunini. Esimesel päeval avati Hommiku t. 2 dekoratiivkudumistööde näitus, kus on välja pandud ka rahvus-vaheisel ulatuses võitjaks tulnud töid. Toimuval kontserdil, teatritendusel jne. Homme on kohalikus teatris vabariikliku ülevaatuse lõppkontsert, püha-päeval aga osavõtjate rongkäik ja kultuurinädal lõppkontsert Vallikäärus.

● Eesti NSV—Soome fotovõistlusel (žürii tuli tänavu kokku Helsingis) võit-s kolmandat korda järjest Eesti NSV. Seega jääb rändauhind alati seaks meie vabariiki. 30 parema foto hulgast anti esikoht Rein Marani tööle «Polaarjoo-nel». Teise auhinna sai Mauri Aavaluoma foto «Pioneer», kolmanda Peeter Tooming («Rada»).

● L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris vaeti lõppenud hooaega. Arutleva-arvus-tava tagasipilgu heitsid tehtule Teatriühingu kriitikasektsiooni liikmed K. Kask, S. Levin, A. Nagelmaa, E. Treier ja «Pärnu Kommunisti» esindaja R. Aller. Teatri-poolse vaatluse lisasid peanäitejuht V. Rummo ja direktor A. Ebrok. Omapoolse sõna ütlesid ka lavastaja I. Normet, K. Raid ning näitlejad A. Ots ja A. Sikkil.

● Homme, 17. juunil kell 11 algab Jõhvi lähedal Vokas EPT Kohtla-Järve rajoo-nikoondise fotomeeste eestvedamisel IV vabariigi fotoamatöörade kokkutulek. Peale fotoklubide võtavad sellest esmakordselt osa ka fotogruppide ja -ringide liikmed ning omaette tegutsevad amatöörid. Kahe päeva jooksul korraldatakse näitusi, näi-tuste arutelusid, loenguid ja mõttevahetusi.

● Põltsamaal toimus möödunud laupäeval «Heli»-nimeliste segakooride tradit-siooniline laulupäev. Peale kohaliku «Heli» võitsid sellest osa nimekaimud Tartust, Kohtla-Järvelt, Paistust ja Haapsalust. Lõkgetule ümber jätkusid meeleolukad ühis-laulud ja mängud ning võistlused mitmel spordialal. Külalisdirigendina viibis laulu-päeval Jüri Variste.

G. B. Shaw. NÄIDENDID.

Eesti teatrikülastaja esma-kordne tutvus G. Shaw'ga on juba üsna ammune. 1912. a. tuli «Estonias» lavale tema näidend «Mrs. Warreni elu-kutse», mille autor kirjutas 1894. aastal. Hoopis kiiremas korras jõudis meil rambival-gusse «Pygmalion», mille esietendus toimus Londonis 1914. a. ning «Estonias» juba järgmisel aastal. Pärast seda on Shaw' näidendeid meie vabariigi teatrites pidevalt mängitud ja korduvalt lavas-tatud. B. Shaw on kirjanik, kelle looming on nauditav mitte ainult teatrilaval, vaid ka raamatukaante vahel. Siin aga on eesti kirjandussõbral siamaani tulnud leppida üs-na kasina osaga. Eesti keeles on ilmunud ainult kuus Ber-nard Shaw' näidendit, need-ki juba palju aastaid tagasi. Kõnesolev kogumik püüab se-da puudust korvata ning pakub meie draamahuvilise-le lugejale head mõtteergu-tust ja meelelahutust näiden-dite «Caesar ja Kleopatra», «Major Barbara», «Doktori dilemma», «Südamete murdu-mise maja», «Augustus annab oma panuse», «Ounakäru» ja näitleja mrs. Stella Patrick-Campbellile pühendatud «Pyg-malioni» näol. Viimane on tuntud enamikule meie inimestest, olgu siis Shaw' näidendi kujul, selle põhjal loo-dud muusikali «Minu veetlev leedi» vahendusel või näidendi «Armas luiskaja» kau-du, mille aluseks on Bernard Shaw' ja mrs. Campbelli kir-javahetus. Koostanud ja jä-relsõna kirjutanud Valda Raud. Inglise keelest tõlkinud H. Allikas, V. Kivilo, V. Kruuspere ja V. Raud. Kuns-tilliselt kujundanud Raoul Koik. Kirjastus «Eesti Raa-mat». Trükitud 6000 eks. 544 lk. Hind 2,17 rbl.

Mats Traat. MANGUVESKI. Jutud.

Proosakogus on antud seitse juttu, milles pearõhk asetatud inimsuhtele, nende keerukusele. Peale nimijutus-tuse leiame siit veel «Seitse paberit», «Kohavahetuse», «Lossimäe», «Seasaaga», «Partii» ja Tartu murdes kirjutatud «Kiusu». Kujun-danud Herald Eelma. Kirjas-tus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 160 lk. Hind 54 kop.

Eno Raud. KONN JA

Väikelastele kirjutatud raamat sisaldab kaheksa kaasaegset muinasjuttu, mis ümbritsevad esemetest: «Sõjakas pudruni», «Kaks maja», «Huviline filmikaame-ra», «Hirmuäratav tolmume-ja», «Isemeelne äratuskell», «Vankumatu televisoorian-tenn», «Leierkast ja magne-tofon» ning «Konn ja ekska-vaator». Tänuks üpsakust ja isemeelsust, seab autor neis lugudes eeskujuks oma-kasupüüdmatuid ja julgeld. Illustreerinud E. Valter. Kir-jastus «Eesti Raamat». Trü-kitud 50 000 eks. 48 lk. Hind 40 kop.

EKSKAVAATOR.

T. Egner. SÕBIK JA PISIK.

Mudilastele mõeldud looke kahest mehikese-hamba-uuristajast, mille moraali on see, et ei tohi palju magust süüa ja tuleb alati hambaid puhastada. Autori illust-ratsioonid. Norra keelest tõl-kinud A. Alas. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 60 000 eks. 46 lk. Hind 15 kop.

Harald Leppikson. 23 FO-TOT.

Fotovihik inimesest ja loo-dusest. Eesti-, vene- ja ing-liskeelse tekstiga. Kujunda-nud J. Klõseiko. Trükitud 5000 eks. 32 lk. Hind 45 kop.

A. Рейнберг, И. Тоомберг. ПАМЯТКА РУКОВОДИТЕЛЯ ЭКСКУРСИИ.

Ekskursioonisorganisato-ri meelepea. Vene keelde tõlkinud A. Kerge. Kaas: A. Jõers. Kirjastus «Eesti Raa-mat». Trükitud 3000 eks. 40 lk. Hind 5 kop.

«KUNST JA KODU» nr. 1(38), 1972.

Käesoleva aasta esimese number on pühendatud arhi-tektuuriküsimistele. Taluar-hitektuuri kaitses kirjutab arh. F. Tomps, vanade talu-majade korrastamisest ins. A. Veski, vanast talusisustusest etnograaf J. Saron ja maa-hoonete kohendamist talu-sivilaks arh. U. Sisa. Numb-rist loeme veel jutuajamist Helene Kumaga, mis peetud tarkkunstniku suvekodus, vanas talus Põhja-Eestis, ning rea kirjutisi, milles on kõne all kaasaegse suvilaarhitek-tuuri mõningad probleemid, nagu sisustus, akende paigu-tus, kaminatüübid, ümbruse planeerimine jm. Uutest su-vilatuüpidest tutvustatakse paljude muude kõrval telk-maja (arh. U. Ivask). Suvilate stiilist teeb juttu Anu Raud. Koostanud ja kujundanud Udo Ivask. Kirjastus «Kunst». Trükitud 10 000 eks. 48 lk. Hind 1 rbl.

«EESTI KOMMUNIST» nr. 5.

Alustab oma veerge Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe A. Vaderi kir-jutisega «Sotsialistlik eesti rahvus kui uue ajaloolise inimeste ühenduse organil-ine osa». Edasi sisaldab num-ber näidistematika loengu-tekst, vestlusteks ja teoreeti-listeks seminarideks NSV Liidu 50. aastapäeva puhul, juhtkirja «Säästkem töö-aega!» ja Eesti NSV teenelise ajakirjaniku Danil Rudnevi kirjaniku «Rindekorres-pondend meenutus! «Prav-da» sünnipäeva puhul». Par-teltöö praktika lehekülgedel on toodud kirjutis sotsialist-likust võistlusest tehases «Il-marine» (Harri Oismets), nõu-kogude ehitustöö alal jaga-vad kogemusi Rakvere Ra-jooni TSN Täitevkomitee esi-mehe Enn Mikker ja Kohtla-Järve Linna TSN Täitevkomitee esimehe Anna Tsõganova, teenindustemadel võtavad sõna Vello Rekkaro, Juhan Silla ja Hans Jalasto. Rub-riigis «Abiks parteiharidus-süsteemile» avaldatakse soo-vitused 1972/73. õppeaastaks majanduslase hariduse süs-teemis ning tüüpõppeplaanid. 80 lk. Hind 20 kop.

AMETNIKE TÖÖ KORRALDAMINE.

Metoodilised soovitused.

NSV Liidu Ministrite Nõu-kogu Riikliku Töö- ja Palga-komitee Töö Uurimise Insti-tuudi metoodilised soovitused valgustavad ametnike töö korraldamise probleeme, mis on ühised kõigile rahvama-jandusharudele. Soovitused on kasutatavad ka ettevõtete ja asutuste, samuti ministee-rumide jt. ametkondade töö teadusliku organiseerimise praktikas. Vene keelest tõl-kinud H. Kasesalu ja G. Põl-

Lila Palmse. ILUVÕIMLE-MINE VAHENDITEGA. Harju-tuste tehnika ja õpetamise metoodika. E. Vilde nim. Tal-linna Pedagoogilise Instituudi väljaanne. Trükitud 500 eks. 96 lk. Hind 21 kop.

Naftoli Bassel. RAHVUS-KIRJANDUS JA MAAILMA-KIRJANDUS.

Rahvus- ja maailmakirjan-duse olemust, nendevahelisi suhteid ja kirjanduse kaas-aja arengutendentsi selgitav brošüür koosneb peatükki-dest: «Rahvuskirjandus, kul-tuuriregioon, tsivilisatsioonipiirkond», «Maailmakirjandu-se kui mõiste ja tegelikkuse kujunemine», «Kirjanduslikud suhted ja võrdlev kirjandus-teadus» ning «Nõukogude kir-jandus kui paljurahvuseline ühtsus». Brošüür sarjast «Kultuurilülikool». Kaane ku-jundanud R. Pangsepp. Kir-jastus «Eesti Raamat». Trüki-tud 5000 eks. 92 lk. Hind 16 kop.

EESTI NSV ÜHEKSANDA VIISAASTAKU ESIMESSE ASTA RAPADEL I 1972

NSV Liidu 50. aastapäevale pühendatud komplekt sisal-dab kümme suureformaadi-list fotot vabariigi tööstuse, põllumajanduse, hariduse, kultuuri, spordi jt. teemadel. Tekst eesti ja vene keeles. Koostanud N. Vanaselja. Ku-jundanud H. Sampu. Fotod: A. Alla, V. Gorbunov, K. Raud, I. Trapido, J. Vende-lin, V. Vahi ja ETA fotokroo-nika. Kirjastus «Kunst». Ti-raaz 400. Hind 4 rbl.

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOO-LI STRUKTUUR JA ISIKUL-NE KOOSSEIS. Teatmik. And-med seisuga 15. märts 1972. TRÜ väljaanne. Trükitud 1200 eks. 128 lk. Hind 48 kop.

K. Parvel, P. Peets. MA-JANDUSLIKU TEGEVUSE ANALOOS KAUBANDUSES I. Oppevahend. TRÜ raamatupidamise kateedri väljaanne. Trükitud 600 eks. 224 lk. Hind 70 kop.

METSAMAJANDUS I 1972. Teaduslik-tehniline kogumik. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 1500 eks. 124 lk. Hind 41 kop.

СООБЩЕНИЯ ПРИВАТ-НОЙ КОММЕРЦИИ ПО ИЗУЧЕНИЮ МИГРАЦИИ ПТИЦ № 7. Eesti NSV Teaduste Akade-mia väljaanne. Trükitud 600 eks. 204 lk. Hind 1 rbl.

V. Merzon. TEOREETILINE MEHAANIKA. Tehnikumidele mõeldud õppevahend koosneb kolmest jaost: staatikast, ki-nemaatikast ja dünaamikast. Vene keelest tõlkinud A. Ko-nasto. Kaas: E. Tali. Kirjastus «Valgus». Trükitud 4000 eks. 272 lk. Hind 48 kop.

TEATRI- JA MUUSIKA-MUSEUM.

Brošüüris antakse sõnas ja pildis ülevaade muuseumi ajaloo, teatri- ja muusika-alastest fondidest, eksposi-tsioonist, muusikainstrumenti-de kollektsioonist, kujutava kunsti kogust jm. Teine trükk. Kunstnik M. Ruljand. Teatr- ja Muusikamuuseumi väljaanne. Trükitud 5000 eks. 48 lk. Hind 35 kop.

Sama. Vene keeles.

TALLINNA TRANSPORDI TEATMIK. Suvi ja sügis 1972. Koostanud E. Jürisoo. Kaas: E. Tali. Kirjastus «Valgus». Trükitud 20 000 eks. 48 lk. Hind 6 kop.

BALTI RAUDTEE EESTI RAUDTEEKONNA REISIRON-GIDE SÕIDUPLAAN 1972. Kirjastuse «Transport» välja-anne. Trükitud 35 000 eks. 98 lk. Hind 14 kop.

«NÕUKOGUDE EESTI TER-VISHOID» nr. 3. Mai-juuni 1972. Mitmes kirjutises on keskseks geneetikaga seotud haigused (Mari Käosaar, Ruth Mikelsaar, Aavo-Vaidur Mikelsaar). Jätkub mõtteva-hetus ravimisvõlgade teemal. Toimetuse Asklepiose klubi vestlusringis on seekord tulipunkti arst ja te-ma kvalifikatsioon. Raama-tuveergudel on antud kirju-tis «Farmaatsia kirjandus bib-liograafias». Kokku sisaldab number ligi 40 materjali. 98 lk. Hind 40 kop.

«OHISKONNATEADUSED» IV. Oktoober-detsember 1971. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu bibliograafiline nimestik. Trükitud 500 eks. 60 lk. Ta-suta.

«SOTSIALISTLIK PÕLLU-MAJANDUS» nr. 11. Juuni 1972. 48 lk. Hind 25 kop.

«KINO» nr. 9. Vaateväljal on poeetiline film kangelaslikust Odessast «Rong kaugele augusti», «Turkmenfilm», «Teisel pool jõge on püü» väljapaistvate nõukogude teadlaste ja kir-janikele pühendatud doku-mentaalteos «Nikolai Amos-ov», prantsuse film vana-kreeka ainetel «Phaidra» jt. «Meie postkastis» tehakse jut-tu filminäitlejast Nikolai Olja-inist. 16 lk. Hind 7 kop.

Kliinikud teadagi on ebameeldivad asutused. Verepripsmed, klistiir ja ebaõnnes-
tunud surm pole seal mingid haruldused. Pare-
m, kui kliinikusse ei satu. Aga mõni-
kord pole parata. Tuleb minna, nagu öel-
dakse, ka kliinikusse. Igasuguseid kata-
stroofide juhtub.

Minul näiteks juhtus trauma vasaku ja-
laga. Labajalg võttis lihtsalt kätte ja keel-
dus oma kohustustest. Astun, teate, ühel
hommikul pahaaimamatult voodist ja —
lausa peaaegu häälitlen. Täiesti enneole-
matu valu pistab labajalga. Eelmisel õhtul
alajäseme mingsuguseid isearasusi ei
ilmnenud. Kõhukoores ning rindkere
funktsioneerisid samuti laitmatu loomulik-
kusega. Aga nüüd korraga — naksti! —
valukolle. Mitte ei tea, millest põhjustatud.
Võib-olla eemaldasid õhtul saapa liiga bra-
vuurset. Või kukkusin unes kõvasti. Ei
tea. Noh, mõtlesin, mis siis ikka. Kui valu,
siis valu. Elame üle, nagu öeldakse, ka ni-
suguse loodusõnnetuse.

Ja komberdasin tööle. Seal kõik muidugi
irvitavad:

«Noolid sinist lehte, sindrima vemmali!»
«Vale jalga lonkad, simulanti!»

Aga liiklemine muutus mul üha tütu-
maks. Kannatasin väljakannatamatuid kan-
natusi. Nagu näiteks kannale toetusin, nii
rabas närvisüsteemi selline vapustuslööök,
et heida või pikali.

Neljandal päeval oleksin peaaegu kind-
lasti auto alla jäänud. Astusin liikluskee-
risesse — jälle kannaga — ja võtsin oota-
matult lamava asendi. Laman otsekui pesu-
kauss, ei liiguta oimugi. Aga ümberringi
tungleb võimas ühiskondlik transport, sa-
jad hobioiud, kvaliteedimärgiga rattad.
Kohe muidugi kummide krigin ja igasugu-
sed väljendused.

«Kas elu on ära tüüdanud, koerapoe?»
«Mis sa aeled tänaval nagu parasiiti!»

Ja veel seda ning teist lähisegi.
Äärepealt oleksid mind kainestusmajja
tirinud.

Eh, mõtlesin kodus, elukardetavaks muu-
tub. Vedas lihtsalt, et humaanse sohvri et-
te sattusin: võttis vaevaks pidurdada. Mõ-
ni koleerik oleks pöörutanud üle nii mis
lirtsu. Koergi poleks haukunud.

Tuleb meditsiiniliselt vahele segada, ot-
sustasin. Akki on lugu murdunud, aga sina
traavid siin uisapäisa ringi. Või hakkab
gangreen puhkema. Oled, nagu öeldakse,
suure varbaga juba kabelis.

— Vaatan — valukolle tõmbub tõepoolest
nagu violetiks. Ja paistetus lakkab tasa-
pisi.

Ara ehmatas mind seesugune vaate-
mäng väga koledasti. Kogu õe ei saanud
pilku jäsemelt.

Noh, hommikul pesin jalad petrooliga
puhtaks, panin sanitaarse lipsu ette ja
muidugi polikliinikusse. Seal aga, teate,
järele. Inimest kümme toolidel, teist
samapalju piinleb seistes. Lisaks lonkab
turiste muudkui vahele. Nende tõttu liigub
järeleõige pisut, puhuti hoopis tagur-
pidi.

Ootame kuidagi raskepärastelt. Aeg-ajalt
puhkeb siin-seal keegi nutma ja valju
häälega sugulasl hüüdma. Üldiselt on aga

ULO RANDVIIR

HAIGUSLUGU

uimastavalt igav. Mitmesugused rõõmutud
mõtted uitavad peas ja uni kipub jõhkralt
kalale.

Korraga tunnen: keegi tõukab mind ot-
sustavalt. Avan silmad ja, kujutage ette,
ümberringi juba kabinet. Pealegi ilmselt
õige kabinet, sest toolil konutab keegi
aluspuistes persoon ja väriseb. Laua taga
aga askeldavad kaks professionaalset me-
ditsiinitöötajat, rahvusvahelised valged kit-
lid seljas, prillid ninas.

Istun, paljastan õe pealekäimisel valu-
kolde ja jään ootama.

Seltsimehed meedikud muudkui toimetav-
ad oma toimetusi. Tohter on süvenenud
mingsse abstraktsesse udupilti, vaatab seda
ja pomiseb vöökeelseid vandesõnu. Õde
kirjutab palavikuliselt, endal aga vee-
reavad pisarad mööda palgeid. Kahju on,
täheleb. Aluspükstes persoon väriseb en-
disviisi. Väriseb, sest jalga on tal täiesti
ebanormaalne. Jalga on tal peenike otsekui
rohutirtsul ja, nagu näha, kipub alt kahe-
haruliseks muutuma. Väga niru jalga on
mehel. Vaatan seda ja ühiskondlik kaas-
tunne muljub südant.

Aga oma koib juba külmetab möödu-
kalt. Ja lehkab kui diiselmootor.

Lõpuks saadab doktor kriipsjalgses ühes
pildiga anatoomikum ja küsib, mille üle
siis mina kui niisugune kaeban.

«Vabandage väga,» ütlen talle, «kaebaja
küll ei ole, aga ükskõikseks ka ei saa
jätta. Personaalne labajalg tembutab.

Kapriitsitseb kergemeelselt.»

«Kipub,» ütlen veel, «elukardetavaks ja
violetiks.»

Kõik seletan ära.

Doktor märgib kaebuse protokollis ja
käsib siis sooritada põlga mitmesuguseid
arusaamatuid liigutusi. Ise vaatab laua ta-
gant hirmuäratavaid vaateid. Lähemale
ei tule, käega ei katsu. Seejärel pannakse
mind seisma erilisele gravüürile. Sellel
on kujutatud rohelist jalajälgi ja neil seis-
tes tuleb mul varbaid liigutada. Nõnda fi-
losoofiliselt varbaid liigutades meenub
mulle vaat mis. Meenub, et päev enne õn-
netuse puhkemist olin riputanud üles to-
sina aknakardinaid. Valmistasin naistepäe-
va puhul pisut perekondlikku heameelt.

Küllap seal vapustasingi organismi kahet-
susväärselt.

Räägin oma mõttekäigust viibimatult
doktorile, aga tema vastab:

«Teie ärge siin segage teaduslikke vaat-
lusi oma primitiivsete oletustega. Ärge
fantaseerige. Teil, kodanik, on kõrgeimal
määral arenenud lampjalgsus. Arusaama-
tu, kuidas te üldse veel püsti seisate.»

Ja teeb mulle ettepaneku jalad kinni
panna.

Vaat sulle pirukat! Siis lampjalgsus, tä-
hendab, kimbutab. Üliväga ootamatu oll
mulle selline ootamatus.

«Vabandage väga,» ütlen siiski, «ei või
olla, et lampjalgsus. Eluag pole lampjalga
esinenud. Kuidas ta nüüd viie päevaga
lambiks läks?» «Pealegi,» ütlen, «suu-
vatsege silmitseda mu põjavõlvi. Võlv nagu
seesamune triumfikaar. Kuidas võib niisug-
une kunstipärane võlv lõppeda lampjalg-
susega?»

Aga doktor ei kuule enam. Doktor ka-
vandab juba abinõusid. Ta sirgeldab mi-
dagi paberile ja ütleb seejuures öle:

«Ena missugune õpetlane. Lausa akadee-
mik. Tuli ehk loengut pidama, pärismaala-
si valgustama. Aga meil, andestage suure-
meelselt, ei ole võib-olla aega enesetäien-
damiseks. Meie, võib-olla, peame päevas
paarsada lallikest üle vaatama, paarsada
lehekest täis kirjutama. Nii et ärge pange
pahaks.»

Ütleb siis öle, et see näitaks mulle tea-
tud raamatut, ja läheb järgmist patsienti
äratama.

Õde torkab mulle raamatu nina alla.
Seal aga, teate, on pildid igasugustest ano-
maaliatest. Kõige valitumad õudused on
seal.

«Vaata,» lausub õde, «kuhu võib viia
lampjalgsus. Koguni kirjandusse võib sat-
tuda. Muide, eelmisel patsiendil oli sama
haigus. Kui teil sellelaadseid püüdlusi po-
le, siis võtke palun väga paber.»

Ja ulatab mulle saatekirja proteesitöö-
susesse. Sinise lehe asjus aga ei kõssagi.

«Ja,» lisab veel sosinal, «ärge doktori
juttu väga südamesse võtke. Tema, doktor
Lutman, on meil pisut närviline. Nagu
noored inimesed ikka.»

Noh, lonkan oma lampjalaga kliinikust
minema. Peas heitlevad mitmesugused kor-
ratud mõtted. Ei meeldi mulle diagnoos.
Ja saatekirja ei meeldi. Haavav on sellele
mööldagi. Aga siis tulevad jälle meelde
need elajalikud pildid.

Lõpuks otsustasin proteesitööstusest
siiski läbi astuda. Et vaatan kah, nagu öel-
dakse, kuidas proteesitööstuse rahvas elab.

Kahe nädala pärast kästi tagasi tulla,
siis olevat mehhanismid valmis.

Aga kümme päeva enne tähtaega, kuju-
tage ette, muutus jalga ootamatult tarvita-
miskõlblikuks. Paistetus hääbus ja violet
niisamuti. Valu lakkas täielikult. Üle läks
neetud lampjalgsus. Jalga muutus otse eha-
loomulikult loomulikuks.

Olen selle imepärase paranemise üle pal-
ju mõelnud. Ja mõtlesin välja vaat mis.
Arvan, tähendab, et labajala aitas kriisist
üle õigeaegne polikliiniline ülevaatus. Ra-
bas teda nii-öelda arstiteaduse läbitun-
giv pilk, sundis tembutamist lõpetama.
Vaat sedapsi.

Proteesid, muide kinkisin laenutuspunk-
tile. Hiljem aga mõtlesin ümber. Palusin
ravivahendid tagasi kinkida ja paigutasin
nad isiklikku kirabikappi. Lõppude lõ-
puks võivad ägedaloomulised lampjalgsus-
hood muutuda ka kroonilisteks. Igasugu-
seid juhtumeid võib juhtuda. Ja juba antiik-
ajal ütles võimas lampjalgne mõtleja Aris-
topedid otse välja: «Proteesita on hea, aga
nroteesiga veel parem.»

RÄNDURID

(Algus 4. lk.)

HILJEMTULNU: Ma ütlesin... Mis
te õige mõtlete. Ma ütlesin, et minu
tööpink on üheteistkümnemes. Aga kahe-
teistkümnenda tööpingi taga pole ma
eales kohanud sellist tegelast nagu teie.

VAREMTULNU: Kes seal siis töötab?

HILJEMTULNU: Keegi teine!

VAREMTULNU: Ja üheteistkümnenda
tööpingi taga töötab ka keegi teine,
mitte teie.

HILJEMTULNU: See on vale!

VAREMTULNU: See on tõsi!

HILJEMTULNU: Mina teid ei usu!

VAREMTULNU: Kui teie mind ei
kuula, siis, sähke... (Lõeb HILJEM-
TULNU näkku.)

HILJEMTULNU vastab samaga.

VAREMTULNU lõeb HILJEMTUL-
NU kõhtu.

HILJEMTULNU vastab samaga.

Vahetavad seeria lõoke.

Võtted nii kaitseks kui ka pealetungil
on sarnased, kähmluse ajal mõistavad
seda mõlemad.

Saavutamata kumbki ülekaalu, las-
kuvad nad rohule puhkama.

VAREMTULNU: Te olete poksi õppi-
nud?

HILJEMTULNU: Jah!

VAREMTULNU: Millise treeneri juu-
res?

HILJEMTULNU (vastab): Selle ja
selle treeneri juures.

VAREMTULNU: Mina samuti.

HILJEMTULNU: Mina teid küll ei
mäleta.

VAREMTULNU: Mina teid samuti.

Nad hingeldavad. Nad on väsinud,
nende juuksed on turris, nende näkku
on veri valgunud, silmad põlevad peas.
Nad vihkkavad teineteist.

Äkki haarab VAREMTULNU kahe
käega kinni oma vasakust rinnast. Ta
kavvutab, laseb kuuldele ohke ja oige.

HILJEMTULNU: Mis teiega on?

VAREMTULNU: Ei midagi!

HILJEMTULNU: Kuidas ei midagi?

Te olete kahvatu. Teil on süda haige?

VAREMTULNU: Jah. Mul on süda
haige. Kas teil pole süda haige?

HILJEMTULNU: Ei, mul ei ole.

VAREMTULNU: Aga mul on juba
lapsest saadik. Ja mu emal oli süda
alati haige ja mu isa suri südamehai-
gusesse. Ning vanaisa samuti. Ja vana-
isa isa, ja vanaema ja vanavanaema, ja
kõik mu teised eelkäijad olid ka nõr-
ga südamega...

HILJEMTULNU: Siis muidugi. (Hoo-
litsevalt.) Aga minu vanemad ja vana-
vanemad on kõik olnud tugeva süda-
mega.

VAREMTULNU: Teie olete siis õnne-
lik. (Vajub täielikult kõssi ja on pool-
hingetu.) See valu! See mu hauda viib!
See valu...

HILJEMTULNU (rõõmsalt): Küll on
hea!

VAREMTULNU (aeglaselt ja tasake-
si): Kuidas te julgete mind mõnitada!

HILJEMTULNU: Kuidas ma julgen!
Miks ma ei julge! Me ei olegi siis nii sar-
nased, tuleb välja. Me oleme täiesti eri-
nevad inimesed, meil on täiesti erinev
elu! Me oleme täiesti erinevad!

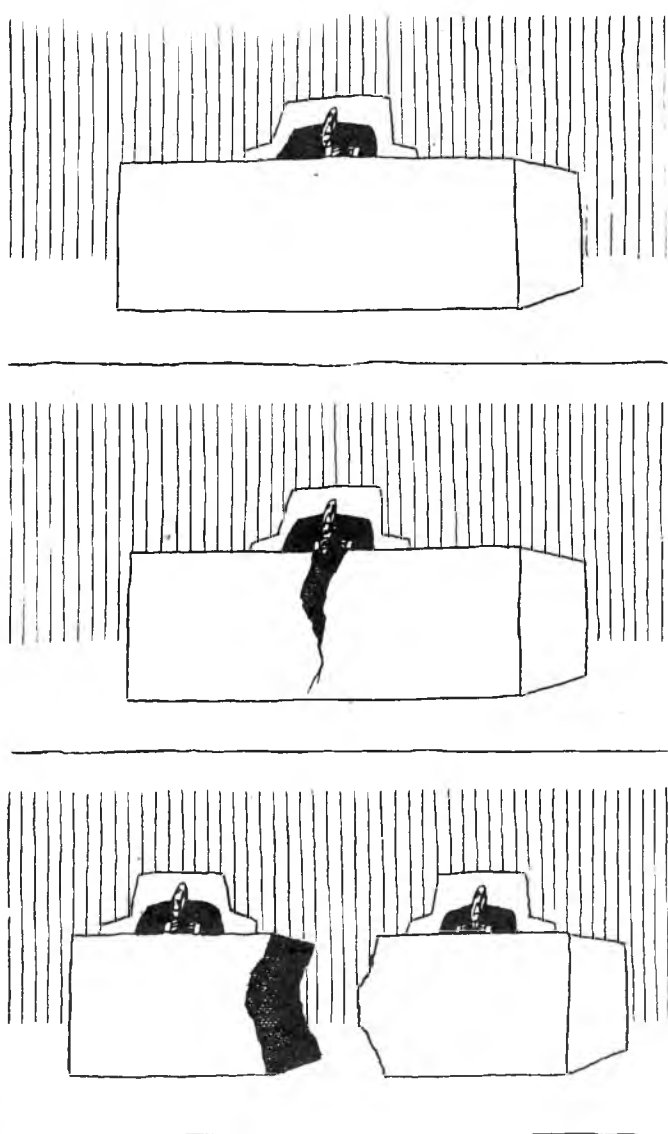
VAREMTULNU (naeratades): Tõsi!
See on tõepoolest tõsi! Me oleme erine-
vad inimesed! Meil on erinev elu! Keda
peame selle eest tänama? Keda peame
tänama? Kuulge ütelge...! Ma olen
haige, ma võib-olla ei jõuagi kedagi
enam tänada! Aga tänage teie! Tänage
teie... (Sureb.)

HILJEMTULNU suleb VAREMTUL-
NU silmad.

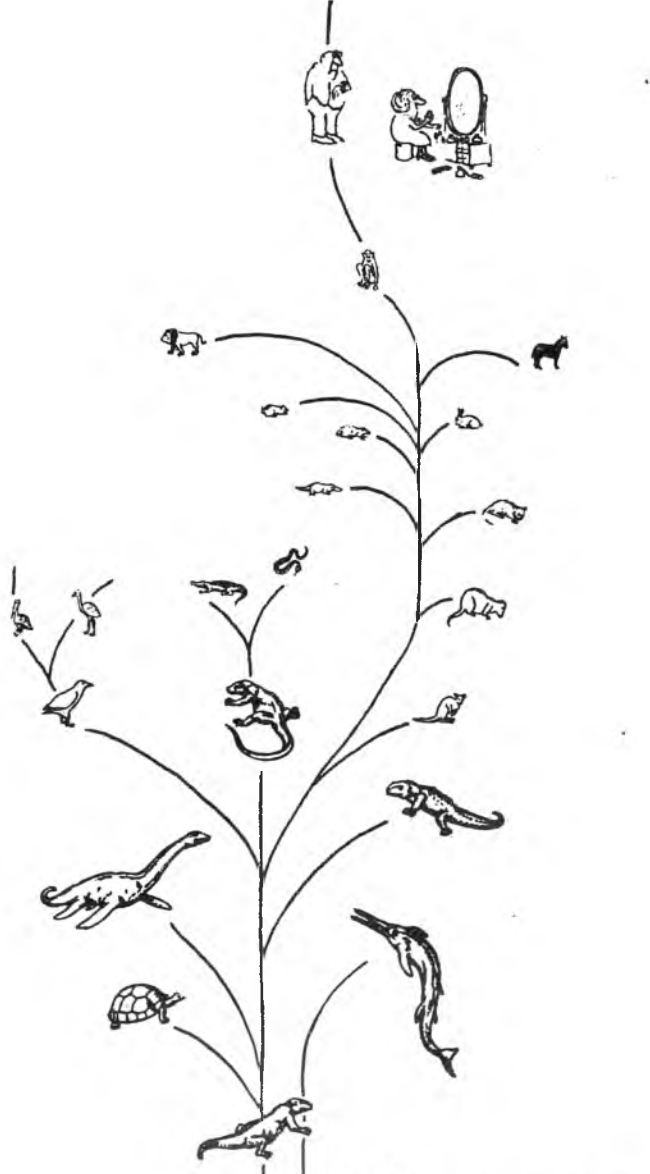
Siis läheb mõtlikuna jõe äärde tee-
vett tooma.

ESTICA

◆ Fotokunsti probleeme käsitleva Aust-
raalia ajakirja «Camera Graphics» käes-
oleva aasta neljandas numbris (Ilmub
kuus korda aastas) avaldati ulatuslik ma-
terjal fotogrupi «Stodom» kohta. Seitsmel
leheküljel on trükitud 16 pilti ja tutvustav
tekst. Ajakirja toimetaja John Williams
kirjutab oma artiklis, et meeldiv on näha
fotosid Leedust, Lätist ja Eestist — sellest
Euroopa nurgakesest, mida Austraalias
vähe tuntakse. Ta hindab meie pilte kui
hästi läbitunnetatud ja nende silmis äär-
miselt «modernseid».

V. ZÁBRANSKÝ (Tšehhoslovakkia)

V. RENČÍN (Tšehhoslovakkia)

«СЕРП И МОЛОТ»
ИНДЕКС 69786

TOIMETAJA E. LÖBU.
TOIMETUSE KOLLEGIUM: I. MOSS
M. PORT, A. PÄIEL, L. REMMELGAS,
J. RÄÄTS, A. TAMM, L. FIGANE, I. TORN,
P. UUSMAN JA D. VAARANDI

Toimetuse 200 001 Tallinn. Pikk t. 54 postkasti 388. Telefonid: toimetaja — 489-05, toimetaja
asetäitja — 489-24 vastutav sekretär ja muusikaosakond — 467-03, kirjandus- ja teatriosakond
— 432-46, kunst- ja kultuuritöö osakond — 414-16. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas.
Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbril hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika»
Tallinn. Pikk t. 37. «Sirp ja Vasar» («Серп и молот»), орган Министерства культуры Эстон-
ской ССР Союза писателей Эстонской ССР Союза художников Эстонской ССР и Союза
композиторов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Tallinn, ул. Пикк, 37.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükitoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-12141

Tellimise nr. 1325